

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2023

Adéla Pauknerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**NOVÉ PODOBY NÁBOŽENSKÉHO ŽIVOTA
V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI**

Působení římskokatolické církve ve veřejném prostoru

České a Slovenské republiky

Adéla Pauknerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**NOVÉ PODOBY NÁBOŽENSKÉHO ŽIVOTA
V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI**

**Působení římskokatolické církve ve veřejném prostoru
České a Slovenské republiky**

Adéla Pauknerová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek Ph.D., Th. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, doc. PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi Ph.D., Th. D., za jeho vedení při tvorbě práce, podnětné nápady a připomínky.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

OBSAH

1 ÚVOD	11
2 KATOLICKÁ CÍRKEV A ČESKOSLOVENSKÁ SPOLEČNOST 14	
2.1 Katolická církev v 19. století	15
2.2 Římskokatolická církev za první Československé republiky	17
2.3 Vliv druhé světové války na římskokatolickou církev	20
2.4 Proticírkevní represe po roce 1948	22
2.5 Náboženské obrození v šedesátých letech	27
2.6 Proticírkevní represe v období normalizace	28
2.7 Osmdesátá léta a pád komunistického režimu	30
3 STÁT A CÍRKEV	34
3.1 Římskokatolická církev a Česká republika.....	36
3.2 Římskokatolická církev a Slovenská republika	37
3.3 Financování církví	41
3.3.1 Financování církví a církevní restituce v Československu po roce 1989	42
3.3.2 Financování církví a církevní restituce v samostatné České republice.....	44
3.3.3 Financování církví a církevní restituce v samostatné Slovenské republice.....	45
4 PŮSOBENÍ ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKEV VE VEŘEJNÉM PROSTORU.....	48

4.1	Římskokatolická církev v médiích.....	48
4.1.1	Římskokatolická církev v českých médiích	49
4.1.2	Římskokatolická církev ve slovenských médiích.....	51
4.2	Římskokatolická církev ve školství a vzdělávacím systému.....	53
4.2.1	Římskokatolická církev v českém školském a vzdělávacím systému	53
4.2.2	Římskokatolická církev ve slovenském školském a vzdělávacím systému	55
4.3	Kulturní působení římskokatolické církve	58
4.3.1	Kulturní působení římskokatolické církve v České republice.....	58
4.3.2	Kulturní působení římskokatolické církve ve Slovenské republice	59
4.4	Římskokatolická církev a sociální služby.....	60
4.4.1	Církevní zdravotní a sociální služby v České republice.....	60
4.4.2	Církevní sociální služby v Slovenské republice.....	61
4.5	Ostatní sociální služby poskytované katolickou církví v Čechách a na Slovensku.....	61
5	VÍRA SOUČASNÉ DOBY	63
5.1	Sekularismus	64
5.2	Postsekularismus	64
5.3	Alternativní spiritualita	65
5.4	Srovnání výsledků sčítání lidu.....	67
6	PRAKTICKÁ ČÁST-VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU (PŘÍLOHA Č. 1).....	71
6.1	Vyhodnocení otázka č. 1.....	71

6.2	Vyhodnocení otázky č. 2.....	74
6.3	Vyhodnocení otázek č. 3, 4 a 5.....	76
6.4	Vyhodnocení otázek č. 6, 7 a 8.....	79
6.5	Vyhodnocení otázky č. 9.....	80
6.6	Vyhodnocení otázek č. 10. a 11.....	81
6.7	Vyhodnocení otázky č.12.....	83
6.8	Vyhodnocení otázky č. 13.....	84
6.9	Vyhodnocení otázky č. 14 a 15.....	86
6.10	Vyhodnocení otázek 16 a 17.....	87
6.11	Vyhodnocení otázky č. 18.....	90
6.12	Vyhodnocení otázky č. 19.....	91
7	ZÁVĚR.....	92
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	99
8.1	Internetové zdroje.....	101
9	RESUMÉ.....	103
10	SEZNAM PŘÍLOH.....	105
11	PŘÍLOHY.....	106
11.1	Příloha č. 1- Dotazník.....	106

11.2	Příloha č. 2- Mapa věřících hlásících se k římskokatolické církvi dle výsledků sčítání lidí v roce 2021 v České republice.....	112
11.3	Příloha č. 3- Mapa věřících hlásících se k římskokatolické církvi dle výsledků sčítání lidí v roce 2021 ve Slovenské republice.....	113

1 ÚVOD

Římskokatolická církev představuje v současnosti jednu z nejvlivnějších celosvětových institucí a její působení v evropské společnosti je stále nepřehlédnutelné. Pokud se ohlédneme o několik staletí zpět, české země patřily k těm nejvíce katolicky profilovaným. V současné době je ale Česká republika považována za nejvíce ateistickou zemi z celé Evropy. Oproti tomu Slovensko je zemí, kde je stále více jak polovina obyvatel věřících. Dlouhé roky žili Češi a Slováci ve společném státě a společně také procházeli tvrdým obdobím komunistického režimu, který církev, a hlavně církev římskokatolickou, považoval za svého úhlavního nepřítele. Právě komunistickému režimu je často nízká religiozita dávana za vinu. Cílem této práce je pokusit se zjistit, zda nízká religiozita v České republice je skutečně příčinou komunistické vlády, anebo je potřeba hledat důvody jinde, a proč je v této otázce situace na slovenském území velmi odlišná. Další klíčovou otázkou výzkumu je rozbor schopnosti katolické církve vstupovat do veřejného života a komparativní metodou posoudit, jak je českou a slovenskou společností přijímána.

Úvodní kapitola výše uvedené příčiny hledá reflexí do historie společného, i samostatných států. Jednotlivé subkapitoly se věnují důležitým historickým obdobím, které mohly pohled veřejnosti na římskokatolickou církev nějakým způsobem ovlivnit. První subkapitola se věnuje 19. století, jehož události měly značný vliv na postoj Čechů k náboženství a institucím vůbec. Národní obrozenci, v čele s Františkem Palackým, vytvořili novou koncepci dějin českých zemí, založenou na předpokladu, že husitství a Jednota bratrská byli vrcholem českých dějin. V podobném duchu výkladu dějin pokračoval i první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, který se nebál proti katolické církvi vystupovat veřejně. Právě jemu a vzniku společného Československého státu, po první světové válce, je věnována následující subkapitola. Navazující subkapitola pojednává vlivu druhé světové války na římskokatolickou církev. Těsně před vyhlášením protektorátu Čechy a Morava se Slovensko odtrhlo a vyhlásilo vlastní stát, v jehož čele stál římskokatolický kněz Jozef Tiso, což vedlo ke změně vzájemného vztahu mezi státem a církví. Po konci druhé světové války se opět obnovila Československá republika, a nedlouho poté se k moci dostal komunistický režim, který, jak již bylo výše napsáno, považoval církev za nepřítele. Postupně se začaly zavádět proticírkevní represe, které jsou popsány v subkapitole s názvem *Proticírkevní represe po roce 1948*. Za ní následuje subkapitola věnující se šedesátým rokům, tedy období

známém pod názvem *Pražské jaro*. Nádech svobody Pražského jara s sebou přinesl i nový zájem obyvatel Československého státu o náboženství. Pražské jaro bylo ovšem potlačeno, za pomoci vojsk varšavské smlouvy, a začala tzv. normalizace a spolu s ní opět proticírkevní represe, které jsou popsány v subkapitole následující. Poslední část první kapitoly je věnována létům osmdesátým, kdy přišlo lehké rozvolnění, a následnému pádu komunistického režimu. Mezi lidmi náhle vzrostl o náboženství zájem, ale nevydržel jim příliš dlouho. Příčiny proč tomu tak bylo jsou rozebrány právě zde.

Následující hlavní kapitola nesoucí název *Stát a církev* se zabývá vztahem státu a římskokatolické církve, který se v moderní společnosti oproti předešlým stoletím značně změnil, neboť stát převzal mnoho funkcí, které dříve náležely právě církvi. Je zde popsáno, jakým způsobem se v České a Slovenské republice římskokatolická církev podílí na tvorbě legislativy státu a jakým způsobem jsou právně upraveny jejich vztahy. V případě Slovenské republiky se tato kapitola podrobněji věnuje konkordátu, který Slovenská republika uzavřela se Svatým stolcem, a který také římskokatolické církvi zaručuje působnost ve veřejném prostoru, například povinnou náboženskou naukou ve školách, a podobně. Další subkapitoly se věnují způsobu financování církví v obou republikách a jakým způsobem se obě země vypořádaly s církevními restitucemi po pádu komunistického režimu.

Působení římskokatolické církve ve veřejném prostoru je název kapitoly, která mapuje různá odvětví, ve kterých je římskokatolická církev angažována. První podkapitola porovnává česká a slovenská média a to, jak římskokatolickou církev prezentují. Druhá subkapitola se věnuje školství a vzdělávacímu systému. Díky svému přístupu k žákům a studentům, rodiče v České republice církevní školy před státními preferují. Jaké je k tomu vedou důvody právě tato podkapitola rozebírá. Dále je zde srovnání množství církevních škol v krajích České i Slovenské republiky. V České republice poptávka po církevních školách převyšuje nabídku a v porovnání se Slovenskou republikou, je zde škol, provozovaných církví, mnohem méně. Další působností římskokatolické církve, které je věnována následující podkapitola, je kultura. Jsou zde zmíněny kulturní akce, kterých se církevní hodnostáři účastní, anebo takové, které církev sama pořádá. Poslední dvě podkapitoly se věnují srovnání působnosti římskokatolické církve v České a Slovenské republice, ve zdravotnictví a sociálních službách, jako jsou například hospice.

Poslední kapitola teoretické části této práce se věnuje současnému pohledu na fenomén víry a spirituality jako takovým. Podkapitoly jsou věnovány sekularismu, postsekularismu a alternativní spiritualitě, ke které se v posledních letech hlásí stále více lidí. Poslední část této kapitoly srovnává výsledky ze sčítání lidu mezi Českou a Slovenskou republikou mezi lety 1991-2021.

Závěrečná kapitola, je praktickou částí diplomové práce. Výzkum byl proveden dotazníkovým šetřením, v němž odpovídali respondenti ze všech částí České a Slovenské republiky, ve věkovém rozmezí 20-50 let. Cílem výzkumné části bylo ve formě sondy zmapovat postavení římskokatolické církve v českém a slovenském veřejném prostoru a porovnat jej mezi sebou. Respondenti odpovídali na otázky své vlastní víry a ohledně názorů na rozsah působnosti římskokatolické církve v různých veřejných sférách. Vyhodnocení otázek proběhlo pomocí grafického porovnání mezi odpověďmi českých a slovenských respondentů.

Použitou metodou k výzkumu je analýza historických událostí či současného stavu a působení katolické církve a následně komparativní metodou vyhodnoceny rozdíly mezi Českou a Slovenskou republikou. Práce vychází především z díla Zdeňka R. Nešpora, a to především z jeho knihy *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu: náboženství Dioskúrů*. Stav slovenské religiozity je čerpán hlavně ze studie Miroslava Tižíka *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*. Vedle autorů Nešpora a Tižíka provází část práce, věnované historické reflexy, také dílo Davida Václavíka *Náboženství a moderní česká společnost*.

2 KATOLICKÁ CÍRKEV A ČESKOSLOVENSKÁ SPOLEČNOST

Převážnou většinu časů existovali Češi a Slováci v rozdělených státních útvarech. Nicméně doba, doba soužití v jednotném státě, pod vedením stejných lidí a řešili stejné politické i nepolitické problémy, trvala sedm dekad. Tato společná minulost posílila vzájemnou blízkost mezi oběma národy, která přetrvává, i když uplynulo více jak čtvrt století, kdy naše společná československá federace zanikla. Ač naše životní osudy jsou si velmi podobné, máme společný původ a prošli jsme stejnou výchovou, naše vlastnosti a hodnoty jsou odlišné. Tyto vzájemné rozdíly někdy vedly naopak k prohloubení vzájemné blízkosti. Jindy ale zas komplikovali naše společné žití. Jedním z významných rozdílů obou národů byl přístup k náboženství a vztah k církvi jako takové. Zatímco zejména v Čechách během 20. století byl vliv církve značně oslaben, na Slovensku se tradiční katolická religiozita udržela. Tento markantní rozdíl v přístupu k náboženství mezi oběma národy do jisté míry komplikoval jejich soužití v jednom státě, a podílel se i na jeho rozpadu. Následný protikladný vývoj religiozity v obou již samostatných státech je nepřekvapující.¹ Zatímco po rozpadu společného státu Česká republika dále šla k naprosté sekularizaci společnosti a církev se oddělovala od státu, na Slovensku platí model jiný. Slovenský stát stále úzce spolupracuje s dominantní církví, což je římskokatolická, která zde má postavení, které se podobá církvi státní.²

Vývoj religiozity ve 20. století byl ovlivněn společenskými změnami té doby, jako byla industrializace, urbanizace, vyšší vzdělanost obyvatelstva, či že ženy opustily domácnosti a nechávaly se zaměstnat. V důsledku těchto změn začalo docházet ke snižování významu náboženství, které tak začalo postupně mizet z veřejného života. Svůj vliv si náboženství udrželo převážně u starších lidí, méně vzdělaných a ekonomicky slabších obyvatel z větší míry z venkova, a hlavně u žen oproti mužům. Tento fakt se týkal celé poválečné Evropy nehledě na politický režim.³ Dle průzkumu z roku 2001 se tento trend u nás stále drží, a za ateisty se považuje 60 % Čechů.⁴

1 Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 7-8.

2 Tamtéž, s.13.

3 Tamtéž, s. 11.

4 Lužný; Nešpor a kol. *Náboženství v menšině. Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, s. 13.

2.1 Katolická církev v 19. století

Česká národní historie se zakládá na koncepci českého národa jakožto průkopníka křesťanské reformace, opírající se o díla Františka Palackého či Tomáše Garrigue Masaryka. Tento historický pohled se výrazně odrážel i v politických debatách 19. a 20. století, kdy se také velmi řešila otázka násilné rekatolizace českého území, která následovala po prohraném povstání českých a moravských stavů v letech 1618-1620. Dle soudobých historiků byl počet katolíků před bitvou na Bílé Hoře mnohem nižší, než se obecně udává. Některé odhady uvádějí, že ke katolické víře se hlásila pouhá jedna sedmina obyvatel Čech i Moravy. Dle podrobnějších odhadů bylo v Čechách na konci 16. století pouhých tři sta tisíc katolíků z celkového počtu dva miliony a na Moravě pouze sedmdesát tisíc z celkem 750 000 obyvatel. 150 let rekatolizace se však projevilo naplno, neboť i po vydání tolerančního patentu v roce 1781 zůstal protestantismus jednoznačně marginálním vyznáním.⁵

V celém Rakousko-Uhersku byla římskokatolická církev jedinou povolenou církví, a to až do reformy císaře Josefa II., která znamenala nejen reformu katolické církve, ale také povolení dvou nejvýznamnějších evangelických církví – luterství a kalvinismu a také pravoslaví. Dosavadní nekatolíci své vyznání již nemuseli skrývat a mohli se aktivně zapojit do budování moderní společnosti. Většina obyvatelstva, stejně tak jako koruna, zůstali věrni církvi římskokatolické. Významným milníkem byl revoluční rok 1848. Vlivem těchto událostí vznikl ve společnosti prostor pro emancipaci a začal se projevovat moderní nacionalismus, a další ideologie a tato nálada se šířila po celé Evropě. Bylo tomu tak i v českých zemích, kde se nacionalismus projevoval mezi česky a německy mluvícím obyvatelstvem. Tyto vášně se naplno projevíly i na nábožensko-církevním poli.⁶

Právě v událostech z 19. století lze hledat příčiny nízké religiozity v českých zemích, a to ve specifickém charakteru národního obrození, stojícího za vznikem moderního českého národa. Uvádí se, že charakter národního obrození byl anti-katolický, což vedlo k postupné nedůvěře obyvatel k náboženství a institucím vůbec. V tomto

⁵ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s.53.

⁶ Nešpor, *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* S. 9-11.

pohledu byla katolická církev považována za hlavního viníka všech domnělých i skutečných křivd, jakých se dopustila habsburská monarchie na českém národě a rekatolizace je v tomto kontextu vnímána jako hlavní nástroj politického a národnostního útlaku po neúspěšném stavovském povstání.⁷

Mnoho hlavních postav národního obrození, jako třeba Josef Dobrovský, byly aktivními katolíky, či dokonce duchovními. Na druhou stranu je potřeba přiznat, že ani počet představitelů národního obrození pocházejících z protestanského prostředí nebyl zanedbatelný.⁸ Významnou úlohu sehrál Palackého výklad národních dějin, který podal ve svém díle *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, jehož interpretaci většina obroditelů převzala. Palackého koncepcie českého státu zde byla předložena jako svébytná entita, která i přes to, že patřila pod Svatou říši římskou byla, až do nástupu Habsburků, politicky nezávislou. Proto český národ nemá být chápán jen jako etnicko-jazyková skupina, ale jako nositel politické autonomie. Za vrchol českých dějin považoval husitské hnutí. Nicméně označovat Palackého jen jako anti-katolíka není zcela možné. Odvoláním se na autoritu Františka Palackého, vydaly Národní listy v roce 1873 článek, ve kterém katolickou církev označily jako viníka všeho špatného, co se kdy českému národu přihodilo. Proti tomu se Palacký ohradil, což potvrdil i svým výrokem, kdy řekl, že katolická církev způsobila po celý čas v Čechách více dobrého než toho zlého.⁹

Husitství a Jednota bratrská byly u emancipující se národní elity a angažovaných literátů chápány jako vrchol českých dějin. Protestantská agitace v revolučních letech 1848-49 přispěla k tomu, že na husitství bylo nahlíženo pozitivně a katolická církev se setkala s odsouzením.¹⁰ Slovenská společnost nic takového nezažila. Alespoň ne v takové míře, neboť nacionální hnutí zde bylo, také díky nižší vzdělanosti obyvatelstva, záležitostí jen malého počtu elit.¹¹

⁷ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 58.

⁸ Tamtéž, s. 59.

⁹ Tamtéž, s. 58-60.

¹⁰ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu, Náboženství Dioskúrů*, s. 35-36.

¹¹ Tamtéž, s.33.

2.2 Římskokatolická církev za první Československé republiky

Po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku československého státu byla v české části společnosti katolická církev některými politickými špičkami odsunuta do pozice spoluviníka útlaku českého národa za vlády habsburské monarchie. Heslem první republiky po první světové válce tak bylo „ pryč od Vídně, pryč od Říma.“ Většina obyvatelstva byla stále katolického vyznání, ale političtí reprezentanti nově vzniklého státu byli výrazně anti-katoličtí, a tak byla započata církevní odluka. Jedním z faktorů bylo také to, že v čase monarchie byla velká část kléru z aristokratického prostředí, takže byli vnímání jako reprezentanti monarchie, a tudíž jako nepřátelé nového režimu. Podobné liberální a anticírkevní tendence byly i na Slovensku, ale vývoj byl zde jiný. Andrej Hlinka, politický reprezentant slovenských katolíků, z obavy o ztrátu pozice katolické církve na Slovensku, prosazoval autonomii katolické církve, obsazení biskupských úřadů Slováky, zřízení teologické fakulty v Bratislavě a zachování církevního školství. I tyto skutečnosti zapříčinily zamezení původního záměru, tedy odluku církve od státu. Československá legislativa vycházela ze zákonů rakouské části monarchie, jak tomu bylo v českých zemích před rokem 1918. Na Slovensku ale platily více specifické zákony uherské části. Což paradoxně znamenalo, že po vzniku společného státu se převzali přísnější zákony a pozice katolické církve se zde spíš posílila.¹²

V poslední sčítání lidu před vznikem společného státu, v roce 1910, se v českých krajinách přihlásilo ke katolické víře 95 % obyvatel. Oproti tomu na Slovensku jich bylo pouze 70 % římských katolíků, a zbytek byl rozdělen především mezi protestantské církve.¹³ V poměru zastoupení protestantů se ukázaly i regionální rozdíly. Jejich větší zastoupení bylo v některých částech východních a severovýchodních Čech a v některých okresech východní Moravy. Současně také ona 3 % obyvatel hlásících se k protestantským církvím, bylo nejvíce ze všech národností, které patřily do rakouské části monarchie.¹⁴

¹² Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 39- 46

¹³ Tamtéž, s. 43.

¹⁴ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 54-55.

Jednou z důležitých funkcí náboženství v tradiční společnosti byla funkce sociální. Kostel navštěvoval každý, scházela se zde celá vesnice, nebo při nejmenším její elita.¹⁵ Již za první republiky se ale římskokatolická církev potýkala s nedostatkem kléru. Její stav klesl téměř na polovinu. Důvodem kromě odcírkevnění byl také pokles společenské prestiže duchovního povolání.¹⁶ Katolická víra měla tedy v Čechách téměř monopolní postavení, ale při vzniku samostatného československého státu začala být částí české společnosti odmítána, neboť dostala nálepkou jako náboženství habsburské monarchie. Díky silné rekatolizaci v české oblasti ze 17. a 18. století zde protestantismus neměl vybudovanou téměř žádnou tradici. Pokus o transformaci katolické církve v novém státě byl, i díky nesouhlasu Svatého stolce neúspěšný, a tak oddělením se o ní vznikla nová Církev československá, která měla plnit úlohu národní církve. Její otevřený modernistický program se odkazoval na národní duchovní tradice, které jsou reprezentovány především cyrilometodějskou tradicí a také odkazem na Jana Husa, a husitství vůbec. Za vznikem této církve stál Klub reformních kněží, vedený Karlem Farským, jejichž cílem byla církev bez celibátu, politické angažovanosti a modliteb v národním jazyce. Založení nové Církve československé se datuje na 8. prosince 1920. Vznik této církve zaznamenal především v české části státu velkou odezvu a stala se zde druhou největší církví. Již při sčítání lidu z roku 1921 se k této církvi přihlásilo více jak půl milionu obyvatel z Čech a Moravy.¹⁷

Část lidí, převážně z české části republiky, z církve vystoupilo. Přesto to ale byla jen menšina. Několik desítek tisíc lidí se zapsalo například k Českobratrské církvi evangelické, ale několik stovek tisíc se již členy žádné církve nestalo. Někteří zůstávali u katolíků zapsáni jen proto, že jim situace byla lhostejná a nechtělo se jim vážit cestu na úřad, aby byli vyškrtnuti, jiný zůstávali jen ze zvyku. S touto novou situací se římskokatolická církev vyrovnávala těžko a cítila se poškozená.¹⁸ To ovšem neznamená, že krátce po vzniku Československé republiky došlo k masové ateizaci české společnosti. Část ze skupiny lidí, kteří se uvedli jako bez vyznání, by se pravděpodobně neoznačila

¹⁵ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s.79.

¹⁶ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s.37-40.

¹⁷ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápas o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 43.

¹⁸ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s.37-40.

přímo za ateisty, ale jen měli svoji osobní religiozitu, kterou odmítali spojit s určitou náboženskou institucí.¹⁹

Výkyvy postojů vůči náboženství se začaly v druhé polovině dvacátých let stabilizovat, což prokázalo i sčítání lidu z roku 1930, které ovšem také ukázalo regionální rozdíly a obecně rozdíly mezi městem a venkovem. Ke katolické církvi se v Čechách přihlásilo téměř 75 % obyvatel a lehce přes 10 % uvedlo „bez vyznání“. Oproti tomu na Moravě svoji příslušnost k římskokatolické církvi deklarovalo více jak 85% obyvatel a „bez vyznání“ uvedla necelá 3 %. Rozdíly byly také v porovnání českých a německých regionů v Čechách.²⁰

První mezinárodní konflikt mezi Československou republikou a Svatým stolicem přinesl již rok 1925, kdy došlo k vyostření jejich vzájemného vztahu. Na tento rok připadly oficiální státní oslavy 510. výročí upálení mistra Jana Husa a na těchto oslavách vystoupil i prezident Tomáš Garrigue Masaryk, který zde dal jednoznačně najevo svůj postoj proti katolické církvi.²¹ Vyvinul se z toho diplomatický konflikt, kdy papežský nuncius Marmaggi opustil Prahu na znamení protestu. Vztahy se opět stabilizovaly až v roce 1928, kdy byla přijata smlouva mezi Československou republikou a Svatým stolicem, zvaná *Modus vivendi*, která deklarovala vzájemný respekt obou institucí.

Na rok 1929 připadly oslavy, kdy se připomínalo tisíc let od smrti svatého Václava a u té příležitosti byla otevřena nově dobudovaná katedrála svatého Víta. V tomto období se již katolická církev prezentovala jako loajální vůči republice a akceptující vlastenectví. Zářijové oslavy tak probíhaly ve dvou linkách, tedy církevní a státní.²²

Snahou Československého státu byla naprostá náboženská neutralita, ale s ohledem na Slovensko, kde byla katolíků stále většina, stát ustoupil a zaujal neutrální postoj.²³ K odluce od církve nakonec nedošlo ani v umírněné míře, kterou prosazoval

¹⁹ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 81.

²⁰ Tamtéž, s. 86-88.

²¹ Tamtéž, s. 78.

²² Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 52.

²³ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 37-40.

prezident Masaryk, ale došlo pouze k několika dílčím úpravám týkajících se převážně školství a rodinných záležitostí. Například ze škol se odstranily náboženské symboly a náboženská nauka již nebyla povinná.²⁴

2.3 Vliv druhé světové války na římskokatolickou církev

Politický život ve slovenské části Československé republiky silně ovlivňovala Slovenská ľudová strana, která zde pravidelně od dvacátých let vítězila ve volbách. Jejím zakladatelem a dlouholetým předákem byl katolický kněz Andrej Hlinka. Jeho politika směřovala proti pražské centralizaci a českému liberalismu, a ač stál u zrodu společné republiky, později se ne vždy zcela tajil tím, že je proti Čechům a republice.²⁵ V roce 1938 jednal o spolupráci se Sudetoněmeckou stranou, která ho i finančně podporovala.²⁶ Nástupcem Andreje Hlinky v čele ľudácké strany byl Jozef Tiso, který na nátlak Adolfa Hitlera²⁷ vyhlásil dne 14. března 1939 vznik nové samostatné Slovenské republiky, což znamenalo opět změnu vztahu církve a státu. Z počátku měl tento stát se sebeidentifikační problém, ale nakonec jeho identita byla v ústavě identifikována jako křesťanský, národní a stavovský stát s explicitním odkazem na Boha, a křesťanstvím jako zdrojem legitimacy státu. Podstatou tedy bylo, že moc pochází od Boha, a křesťanské principy se tak zavedly do veřejného života. Katolický kněz Jozef Tiso se stal prezidentem nového státu a asi jedna pětina poslanců Sněmu Slovenské republiky byla tvořena duchovními. Političtí reprezentanti měli svoji představu o tom, jak by se měly uspořádat vztahy mezi státem a církví, ale k podpisu konkordátu, jehož návrh připravili, nikdy nedošlo, neboť Vatikán o to neprojevil zájem, jelikož se to jevilo jako politicky nevhodné, vzhledem k mezinárodně uznané kontinuitě Československa velmocemi proti hitlerovské koalici.²⁸

Po konci druhé světové války i díky slovenskému národnímu povstání, které zabránilo tomu, aby Slováci stáli na straně poražených, se obnovily pořádky platné z první Československé republiky a původní ústava opět nabyla platnosti. Společně

²⁴ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 87.

²⁵ Holec, *Hlinka, Otec národa?* s. 202-220.

²⁶ PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, s. 139-146.

²⁷ Rozhlas plus [online]. *Štát. Temná kapitola slovenských dejín* [cit. 22.9. 2020]. Dostupné z: <<https://plus.rozhlas.cz/stat-temna-kapitola-slovenskych-dejin-7791351>>.

²⁸ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 62-63.

s obnovou státu se obnovily také dva problémy, které ovšem po válce získaly trochu jiný charakter. Těmito problémy bylo uspořádání vztahů mezi Čechy a Slováky a odluka církve od státu.²⁹

I když se období těsně po konci druhé světové války dá pokládat za období náboženské obnovy a stabilizace náboženské situace, období klidu to neznamena, neboť česká náboženská mapa byla významně poznamenána odsunem Němců. Během několika měsíců bylo odsunuto zejména z české části republiky více jak tři miliony obyvatel německé národnosti, jejichž převážná většina byla katolického vyznání. Odsun přinesl nové změny v demografické a socioekonomické oblasti, neboť celé území českého pohraničí bylo vysídleno a následně znovu osídleno novými obyvateli. Většina nových obyvatel bývalých Sudet byla nižšího vzdělání a ze slabších sociálních vrstev a politicky měli blíže k levici. V mnoha případech se jednalo o sympatizanty komunistické strany, a tak se společně s jejich příchodem logicky i zvýšil v této oblasti počet lidí bez náboženského vyznání.³⁰ Mezi obyvateli nucenými opustit české území bylo i zhruba 1600 duchovních,³¹ což mělo také dopad na infrastrukturu náboženských institucí. Ze stejných důvodů zanikla také řada klášterů.³² Nucený odsun Němců z českého pohraničí katolická církev později odsoudila, neboť nesouhlasí s principem kolektivní viny³³

V roce 1946 provedl Milan A. Tesař, který byl jednou z vůdčích činitelů Ústavu pro výzkum veřejného mínění, systematický výzkum náboženství v českých zemích. Výzkum nebyl zaměřen na církevní příslušnost, ale na soubor náboženských věr a praktik. Výsledky tohoto výzkumu ukázaly, že 80 % české populace věří v existenci Boha, 12 % jeho existenci odmítalo a zbylých 8 % o tom ani nepřemýšlelo. Nicméně bohoslužeb se účastnilo pouhých 20 %, v případě větších náboženských svátků pak 43 %. Hlavními rysy české religiozity ve čtyřicátých letech byla malá účast věřících na životě církví, což potvrzuje odstup české společnosti od institucionalizované náboženské

²⁹ Tamtéž, s.67.

³⁰ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 95-96.

³¹ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 13.

³² Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 95-96.

³³ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 13.

podoby.³⁴ Také v poválečné době dosáhla svého vrcholu Československá církev, ke které se v roce 1946 hlásilo 7,7 % populace. Podpora této církve byla ovšem v Čechách mnohem značnější než na Moravě.³⁵

Velká část duchovních i laiků byla zapojena do boje proti nacistům a velké množství jich bylo vězněno, či dokonce popraveno. Tyto skutky vedly k tomu, že po konci války získala římskokatolická církev značný společenský kredit. Mezi lety 1945-1948 tak zaznamenala církev velkou renesanci. Činnost teologických fakult v Praze a Olomouci se obnovila a otevřela se také diecézní a řádová učiliště. Církevních škol bylo v té době v provozu více než 130. Církev se také ujala charitativní činnosti, s pokusem zmírnit důsledky války. Římskokatolická církev tak měla v československé společnosti významný vliv na duchovní, kulturní, ale i sociální prostor.³⁶

Komunisté neměli na Slovensku takovou podporu jako v Čechách, a tak se zde pokoušeli své postavení posílit diskreditací svých protivníků. V českých zemích vyšla z druhé světové války katolická církev, jako vítěz. Jelikož Slovensko bojovalo na straně nacistů, katolická církev zde čelila pravému opaku, čehož později komunisté využívali k dehonestaci církve. Jakákoliv aktivita katolické církve pak byla označována jako pokus o převrat nacistických přívrženců.³⁷

2.4 Proticírkevní represe po roce 1948

Prvotním záměrem komunistů bylo získat věřící na svoji stranu pro společné budování socialismu, a posílit tak své postavení ve společnosti. A až poté začít vytvářet takové podmínky pro církev a náboženství, které měly vést k jejímu úplnému zániku. Aby si komunisté získali důvěru a podporu mezi věřícími, potřebovali pomoc kněze, neboť právě kněz měl k lidem nejbliže a byl pro ně určitou autoritou.³⁸ Jedním z prostředků, jak měl komunistický režim ovládnout katolickou církev, byla takzvaná Katolická akce,

³⁴ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 95.

³⁵ Tamtéž, s. 90.

³⁶ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 13.

³⁷ Balík; Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 17-18.

³⁸ Jakubčín, *Pastieri v osídlech moci. Komunistický režim a katolíci kňazi na Slovensku v letech 1948-1968*, s. 18-28.

v jejímž čele stáli kněží, kteří s režimem otevřeně kolaborovali. Tato skupina, která byla utvořena kolem Josefa Plojhara,³⁹ měla za úkol vytvořit jakousi paralelní strukturu vůči oficiální církvi, a způsobit v ní tak uvnitř rozkol.⁴⁰ Proto byl biskupům přednesen požadavek, aby faráři byli politicky aktivní, což se nesetkalo s nadšením. Toto odmítavé stanovisko biskupů se ale komunisté snažili obejít a pokoušeli se přesvědčit k politické aktivitě jednotlivé kněze. Kněžím, kteří byli k režimu loajální a spolupracovali se stranou, se říkalo „vlastenečtí kněží“. Jejich úkolem byla snaha o rozšíření vlastních řad o nové členy a společné budování socialismu. Měli ukázat jakousi snahu o renesanci katolické církve, jejíž zájmy jsou stejné jako zájmy státu.⁴¹

Krátce po komunistickém převratu v únoru 1948 začala snaha o odsunutí náboženství na okraj veřejného prostoru s cílem úplné likvidace, a to za pomoci zastrahování, věznění až po fyzickou likvidaci duchovních i laiků.⁴² A to i přesto, že komunistická strana slibovala, že nebude jakkoliv do náboženských svobod zasahovat,⁴³ jak ostatně deklarovala i Ústava Československé republiky z roku 1948.⁴⁴ Již od začátku zde byla snaha o utlumení náboženského citění obyvatelstva, která byla založena na marxisticko-leninské ideologii.⁴⁵ Byl zřízen Státní úřad pro věci veřejné, který nejprve podléhal ministerstvu školství, a později přešel pod ministerstvo kultury. Základem státního dozoru se stal zákon 217/1949 Sb., kterým se úřad pro věci církevní zřizoval. Díky zákonu č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, získala komunistická strana také plnou kontrolu nad hospodařením a financováním církví.⁴⁶ Provoz církví byl tak do značné míry omezen a většina církevního majetku byla vyvlastněna. Pod přísným státním dohledem byly všechny církve, ovšem římskokatolická byla pro režim hlavním nepřítelem.⁴⁷ Došlo k přerušování vztahů se svatým stolcem a biskupům bylo zamezeno udržovat styky

³⁹ Římskokatolický kněz a politik (Holec, *Hllinka, Otec národa?*).

⁴⁰ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 100.

⁴¹ Jakubčín, *Pastieri v osídlech moci. Komunistický režim a katolíci kňazi na Slovensku v letech 1948-1968*, s. 18-28.

⁴² Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 9.

⁴³ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 41.

⁴⁴ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948, 150/1948 sb, Ústava Československé republiky, § 16- § 17 [online]. [cit. 1. 3. 2023], Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html>.

⁴⁵ Ryneš, *Český stát a náboženství v období krize 1547-1620 a 1948-1989*, s. 235.

⁴⁶ Václavík, *Náboženství a česká společnost*, s. 100.

⁴⁷ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 42.

s vatikánskými a vztahy církve a státu tak nadále nebyly projednávány mezi ministerstvem zahraničí a papežskými diplomaty, ale mezi biskupy a orgány Národní fronty.⁴⁸

Marxistická ideologie počítala s tím, že v důsledku hospodářských a sociálních změn náboženství zanikne samo. Ovšem nedělo se tak rychle, jak komunisté předpokládali, proto bylo za potřebí tomu pomoci. Odvolávali se na husitskou tradici, ač vyloženou po svém, a považovali se za její pokračovatele. Z jejich pohledu ovšem bylo na husitství pohlíženo jako na sociální revoluční hnutí, ne jako na náboženskou revoluci. I Masarykův pohled na husitství, jako na evolucionistickou myšlenku humanistického pokroku, byl do jisté míry zachován, ovšem bez náboženské koncepce a také bez přiznání svého tvůrce. Náboženská Prozřetelnost byla vyjmuta, nicméně nepřímo zde byla dále, jako náboženská idea pokroku, tedy jako víra v komunismus, díky kterému se stane na zemi ráj.⁴⁹

Součástí represí bylo i věznění církevních představitelů a křesťanských intelektuálů.⁵⁰ Souběžně se zvyšoval tlak na ovlivnění společnosti a antiklerikální rétorika ve snaze umenšit význam náboženství ve veřejném prostoru, čímž komunističtí ideologové docílili toho, že počty lidí, hlásících se k nějaké víře, začaly klesat. Svoji roli v tom však sehrál také fakt, že nastoupila nová generace vychovávaná v duchu komunistické ideologie, stejně jako další sociální důvody. Výuka náboženství byla odstraněna ze školních osnov, náboženství ztratilo svůj sociální význam a jeho výklad přestal být pro lidi srozumitelný. Tato snaha komunistického režimu o odstranění religiozity z běžného života lidí však byla úspěšná převážně v českých zemích. Na Slovensku se proces odnáboženštění probíhal mnohem pomaleji, neboť tam museli být komunisté s proticírkevními zásahy opatrnější. Tamní obyvatelé nebyli tak ochotní vyřadit náboženství ze svého života, nebo jej snad přestat vyučovat na školách. I mnoho příslušníků komunistické strany bylo stále členy církve.⁵¹

⁴⁸ Balík; Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 18.

⁴⁹ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 68-69.

⁵⁰ Ryneš, *Český stát a náboženství v období krize 1547-1620 a 1948-1989*, s. 235.

⁵¹ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s.41-43.

Snaha komunistického režimu o prosazení své protináboženské ideologie nespočívala ani tak v tom, aby byly vydávány oficiální knižní publikace, i když i těch bylo více než dost, ale spíš působit skrze každodenní proticírkevní práci. Jako příklad lze uvést deník KSČ Rudé právo, které prezentovalo protináboženské postoje. Do únorového převratu roku 1948 si ovšem komunisté dávali pozor, aby neútočili na náboženství přímo, jen pisatelé upozorňovali na selhání církve, a to především z dob druhé světové války. Po roce 1948 začaly Rudé právo i další ideologické brožury útočit na konkrétní představitele církví a obviňovaly je především z vlastizrady. Snaha o sekularizaci společnosti v této době nebyla ještě tak silná a, jak je uvedeno výše, snahou bylo vytvoření jakési národní katolické církve, která by byla k režimu loajální.⁵²

Účast vlasteneckých kněží na vládou podporovaných církevních akcích byla podmínkou k udělení povolení k jejich konání. Tyto akce pak strana využívala ke své agitaci, kdy například během poutě nutili lidi, aby svým podpisem odsoudili americkou agresi v Koreji a také bezpečnostní radu OSN. Mnoho dalších akcí, na kterých se tito kněží podíleli, nemělo s náboženstvím vůbec nic společného, což vedlo k tomu, že jejich snaha o přivedení dalších členů do jejich skupiny, nebyla moc úspěšná.⁵³ Dne 20.6. 1949 vydala Nejvyšší posvátná kongregace svatého Officia, která zodpovídala za čistotu víry, dekret, ve kterém hrozila vyloučení z církve každému, kdo by s komunistickým režimem kolaboval.⁵⁴

Protináboženské články se začaly vydávat až po nejtvrdší vlně proticírkevních represí od roku 1952 a nadobro se upustilo od představy „komunistických věřících“, či snad komunistických kněží. Členství v církvi a zároveň ve straně tak nepřípadala v úvahu, a dokonce i věřící učitelé začali být propouštěni. Náboženská výuka pro děti byla možná jen po schválení písemné žádosti rodičů, kteří museli vzít na vědomí i možný postih.⁵⁵ Veškerá veřejná činnost církví, jako je například charita, či vzdělávání, byla

⁵² Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 69-70.

⁵³ Jakubčín, *Pastieri v osídlech moci. Komunistický režim a katolíci kňazi na Slovensku v letech 1948-1968*, s. 36-37.

⁵⁴ Václavík, *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 98.

⁵⁵ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 70-76.

znemožněna. Zakázala se veškerá sdružení věřících a církevní tisk byl přísně cenzurován. To vedlo k tomu, že se existence církve musela přesunout jen za dveře kostelů.⁵⁶

Římskokatolická církev byla protináboženským tažením komunistického režimu postižena nejvíce. Komunisté o ni rozhlašovali, že intrikuje na mezinárodním poli a podílí se na špionážních snahách Západu.⁵⁷ Během let vlády komunistického režimu byla katolická církev rozdělena na několik skupin. Na některá rozdělení měl vliv režim napřímo, jiná byla způsobena vnitřním vývojem církve. Vlivem nové státní moci se církev rozdělila na domácí oficiální, domácí skrytou neboli podzemní, a na exilovou. K oficiální domácí katolické církvi patřili ti, kteří ač se nezapojovali do státních proticírkevních akcí, bylo jim nadále umožněno vykonávat svoji službu.

Členové podzemní církve byli lidé, kteří byli z veřejného života vyloučeni a mnohdy i vězněni. Hranice mezi církví oficiální a neoficiální byla velmi těsná. Mnohokrát stačil jen jediný den k tomu, aby duchovnímu byl odebrán státní souhlas s výkonem služby a on se tak náhle z oficiální církve přesunul do církve podzemní, neboť ani po odebrání souhlasu s kněžskou službou nechtěl přestat vykonávat svoji duchovní činnost. Tajné církevní skupiny začaly vznikat na počátku šedesátých let a mezi sebou neudržovaly kontakt. Každá z nich se ale snažila udržet kontakt se zahraničím, především s papežem a kurií. Dále tajné církevní skupiny udržovaly kontakt i s oficiální církví. Mnoho duchovních, kteří stále působili ve veřejném prostředí, vykonávali i řady činností pro neoficiální podzemní církvev.

Poslední skupinou byla exilová církev, tvořená převážně těmi, kteří byli donuceni k emigraci, anebo se k ní sami rozhodli. Exilová církev působila ve všech koutech Evropy, nejsilnější centrum ale bylo v Římě. Cílem těchto skupin bylo udržet kontakt se svojí domovskou církví a pomáhat jí informativně i finančně.⁵⁸

České a slovenské náboženské struktury a jejich vývoj byl odlišný, což se projevilo především v exilové církvi, kde byly zaznamenány větší názorové rozdíly. Na

⁵⁶ Tamtéž, s. 76.

⁵⁷ Nešpor, Zdeněk R., *Příliš slábi ve víře* s. 73.

⁵⁸ Balík; Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 239-241.

území Československa však mezi Čechy a Slováky působila jakási vzájemnost, která byla umocněna společným nepřítelem v podobě komunistického režimu.⁵⁹

Pokud pohlédneme na výše prezentovaný vývoj očima čísel, lze konstatovat, že první sčítání lidu po komunistickém převratu ukázalo, že proticírkevní represe doposud na společnost nezapůsobily ve vytoužené míře, proto bylo potřeba přitvrdit. Rozdíl v počtu občanů hlásících se k římskokatolické církvi v Československu ze sčítání v letech 1930 a 1950 ukázal pokles o pouhá necelá dvě procenta. Započala tedy diskriminace aktivních věřících v zaměstnání, či se přistoupilo k omezování studijních možností pro jejich děti. Volba opustit víru byla sice stále svobodná, ale nátlak ateistické propagandy byl masivní. Prudký pokles věřících, zhruba o dvacet procent, byl pak zaznamenán u generace, která vyrůstala v padesátých letech. Během jedné dekády se snížil počet pravidelně navštěvujících bohoslužby na polovinu. Další pokles, o patnáct procent, byl u generace vyrůstající v letech šedesátých.⁶⁰

2.5 Náboženské obrození v šedesátých letech

Sociální výzkum vedený socioložkou Erikou Kadlecovou z roku 1963, který probíhal v Severomoravském kraji, prokázal, že mezi lety 1946 a 1963 došlo k výraznému snížení sociálního významu náboženství ve společnosti, ač pozvolnějším, než marxistická teorie předpokládala.⁶¹ Tento vývoj však bezpochyby souvisel s vnějšími podmínkami uvnitř československého státu a mohl doznat změny v případě nových podnětů. To prokazuje jistý zvrat pro náboženství na krátkou chvíli nastal v šedesátých letech, kdy si lidé, v lehkém závanu svobody, na víru opět vzpomněli.⁶² Československo se začalo pozvolna otvírat světu, a i sem pronikaly myšlenky druhého vatikánského koncilu, který se konal v letech 1962-1965. V tomto období se také obnovuje zájem věřících o navštívení poutních míst, čímž stoupá snaha Svatého stolce v podpoře

⁵⁹ Tamtéž, s. 269.

⁶⁰ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 81.

⁶¹ Tamtéž, s. 82-83.

⁶² Tamtéž, s. 83

pronásledovaných křesťanů za železnou oponou, a to včetně těch v Československu. Vypadá to, že římskokatolická církev zažívá lehké znovuzrození.⁶³

S nástupem Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka UV KSČ, v lednu 1968, přišlo také politické rozvolnění, díky kterému mohli být věřící nebývale aktivní. Ve státních institucích, které dohlížely na činnost církví, proběhly změny ve vedení a do duchovní správy se mohly vrátit stovky kněží, kterým byl v předchozí době odebrán státní souhlas. Stranické vedení ovšem váhalo s dalšími postupy, které by církvím přinesly větší svobodu. A tak veškeré snahy byly přerušeny po příchodu vojáků Varšavské smlouvy, kteří obsadili Československé území dne 21.8.1968, a postavení katolíků se tak opět rapidně zhoršilo.⁶⁴

Potlačením Pražského jara se všechny církve staly maximálními nepřáteli komunistického režimu a jejich provoz se v nejvyšší možné míře omezoval. Náboženství mělo být tolerováno jen pro nejstarší občany a na nové nastupující generace nemělo mít již vůbec žádný vliv. V Čechách a do jisté míry i na Moravě byla tato mise úspěšná a velké množství věřících církevní život opustilo. Na Slovensku taktéž probíhaly sekularizační tendence, ale prosadit se je nepodařilo v očekávaném rozsahu.⁶⁵

2.6 Proticírkevní represe v období normalizace

Od sedmdesátých let již nedocházelo k tak tvrdým a násilným represím, jako v letech padesátých. Náboženských požitků měli být lidé zbavováni bez většího povšimnutí, a to tak, že byly omezovány bohoslužby, či kostely byly zavírány z důvodu špatného technického stavu.⁶⁶

V období normalizace se komunistická strana opět vrátila k silné ateistické propagandě, což znamenalo další slábnutí duchovního života ve společnosti. Poznamenaná tím byla hlavně mladší generace. Snahou bylo i přesvědčení duchovních

⁶³ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 105.

⁶⁴ Tamtéž, s. 111.

⁶⁵ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 43-44.

⁶⁶ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 78.

ke spolupráci a rozložit tak církve přímo z jejího středu.⁶⁷ Veškeré církevní dění bylo pod dozorem státních orgánů, ve spolupráci se Státní bezpečností. Této důmyslný systém, který režim vybudoval zahnal veškeré duchovní dění pouze za dveře kostelů. Režim zohledňoval veřejné mínění, a tak kněží již nebyli vězněni v takové míře jako dříve, ale byly voleny jiné prostředky, jak se jich zbavit. Oblíbení kněží tak byli často převeleni na jinou farnost, nebo jim byl sebrán státní souhlas s výkonem duchovenské činnosti.⁶⁸

Část věřících, především katolíků, se na protest proti normalizaci stali signatáři Charty 77, která se zaměřovala na porušování Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, která v Československé republice platila od roku 1976. Náboženské práva byla explicitně součástí Charty. Charta měla větší odezvu spíše v české části státu, a jako pravděpodobný důvod se jeví, že většina katolických signatářů byla s oficiální církví v konfliktu. Například kardinál František Tomášek vydal oficiální prohlášení, že není signatářem Charty 77 a církve sama se v ní ani nepoznává. Oproti tomu na Slovensku byla více aktivní podzemní církev, která udržovala úzkou spolupráci s církví oficiální.⁶⁹

Zvrat ve vztahu církve a státu nastal se zvolením krakovského arcibiskupa Karola Wojtyły papežem. S nástupem Jana Pavla II. (jméno, které Wojtyła přijal po svém zvolení) na papežský stolec, přišel někdo, komu život v komunistickém bloku nebyl cizí. Nový papež se nebál svými výroky otevřeně proti komunistickému režimu vystupovat. Najednou i řadoví věřící ze zemí za železnou oponou, díky poslechu vatikánského rádia, věděli, že mají ve Vatikánu zastání. Ač se stát snažil sebevíc minimalizovat dopad, který měla volba nového papeže za pomoci různých dezinformací či cenzury, počátkem roku 1978 musel režim přijmout různé ústupky ve prospěch církve.⁷⁰

⁶⁷ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 139.

⁶⁸ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 153.

⁶⁹ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 127.

⁷⁰ Balík; Hanuš, *Katolícká cirkev v Československu 1945-1989*, s. 53-54.

2.7 Osmdesátá léta a pád komunistického režimu

Zatímco státní představitelé byli přesvědčeni, že trend snižování vlivu náboženství na společnost stále pokračuje, asi v polovině osmdesátých let si pozorovatelé, kteří působili v disidentu, povšimli opaku. Ani oficiální sociologické výzkumy nezaregistrovaly náboženské oživení. I když toto oživení bylo spíše jen demonstrací odporu proti komunistickému režimu, který tou dobou již pomalu ztrácel svoji sílu. Je tedy potřeba rozlišovat mezi obyvateli, kteří pocházeli z tradičních náboženských kruhů, a mezi takzvanými „mladokřesťany“. Co se týká první skupiny, šlo o lidi duchovně vzdělané, kteří vlivem režimu raději svoji religiozitu nevystavovali veřejně. Naopak mladokřesťané neodpovídali běžným kritériím praktikujícího křesťana a pocházeli spíše z necírkevního prostředí. Většinou nebyli ani pokřtěni a chybělo jim náboženské vzdělání.⁷¹

Sice se komunistickému režimu nepodařilo úplné odstranění náboženských potřeb ze života jedince, ale dá se říci, že jeho boj byl alespoň v Čechách a na Moravě poměrně úspěšný. Komě toho, že se komunistům v masivní míře podařilo společnost sekularizovat, také značně omezili náboženskou vzdělanost. Mnozí tak ani nevěděli, co je to evangelium nebo rozdíl mezi Starým a Novým zákonem. Většina Bibli vůbec nikdy nečetla a neznali rozdíl mezi katolíkem a protestantem. Pro víru se většinou rozhodli jen díky svému politickému postoji, což vedlo jen ke zklamání a brzkému odchodu z náboženského života.⁷²

Příčinou náboženské nevzdělanosti bylo i to, že možnosti pro výchovu budoucích duchovních byly velmi omezené díky proticírkevním restrikcím a stát sám rozhodoval o počtu studentů, kterým mohl být po studiu udělen státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Již v roce 1950 byl snížen i počet bohosloveckých fakult na pouhé tři – zde výčet. Studenti i učitelé zde byli pod přísným drobnohledem režimu. Náboženská řádová učiliště a další církví zřizované školy pak byla zrušena úplně a celková úroveň duchovenského studia byla propastně snížena. Dalším důvodem bylo, že členové římskokatolického kléru byli značně přestárlí. V osmdesátých letech byla naprostá

⁷¹ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 95.

⁷² Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 44-46.

většina již v penzijním věku. Věk, nemoci a neodbornost stály za jejich neschopností, čehož komunistický režim využíval⁷³

Významnou událostí, která se nesmazatelně zapsala do československých dějin, se pak stala pouť na Velehrad roku 1985, která se konala u příležitosti 1100. výročí úmrtí sv. Metoděje.⁷⁴ Papež Jan Pavel II. prohlásil roku 1980 svatého Cyrila a Metoděje za spolupatrony Evropy, čímž dal najevo, že duchovní obohacování je důležité mezi oběma částmi tehdy rozdělené Evropy. Důležitost této pouti umocnil tím, že na ni vysílal jako legáty významné církevní hodnostáře.⁷⁵ Pouti se účastnilo až dvě stě tisíc věřících, a více jak polovina byla tvořena mladými lidmi do pětadvaceti let, převážně Slováků. Tato akce je považována za největší akci proti komunistickému režimu za celých čtyřicet let jeho moci.⁷⁶

Státní orgány se snažily všemožně rozsah akce omezit a omezit i počet účastníků. Pout' chtěl navštívit sám papež Jan Pavel II., ale to povoleno nebylo. Na velikosti této akce měla velkou zásluhu podzemní církve a zejména slovenská část se zasloužila o to, že program byl oproti předešlým letům bohatý. Na začátku mše vystoupili i předseda národního okresního výboru V Uherském Hradišti Z. Lapčík a ministr kultury M. Klusák, jejichž projevy doprovázel pískot a skandování hesel o potřebě náboženské svobody. Komunistická strana byla touto akcí zaskočena, neboť zde náboženská hesla provolávali zejména mladí lidé. Tato akce jen předznamenala události, které nastaly jen o pár let později. Bylo jasné, že socialistické Československo po Velehradské pouti již nebude jako dříve. Činnost podzemní církve se zde projevila v plné síle⁷⁷ Zejména na Slovensku se pak od počátku osmdesátých let konaly stále častěji různé poutě, které se staly nástrojem církve pro obnovu svého sebevědomí.⁷⁸

Koncem roku 1987 a začátkem roku 1988 byla zorganizována podpisová akce nesoucí název Podněty katolíků na řešení situace věřících v ČSSR. Ve veřejnosti je tato

⁷³ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 93.

⁷⁴ Tamtéž, s. 97-98.

⁷⁵ Koura; Lorenc; Stříbrný; Šebek, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, s. 167.

⁷⁶ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 97-98.

⁷⁷ Balík; Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 56-58.

⁷⁸ Tamtéž, s.59.

akce známá pod názvem 31. požadavek věřících a byla sepsána katolickými laiky v čele s Augustinem Navrátilem.^{79 80} Některé zdroje uvádějí, že tuto akci svým podpisem podpořilo půl milionu Slováků. Jiné zdroje tvrdí, že to bylo půl milionu podpisů z celé republiky, nicméně více jak polovina patřila občanům ze slovenské části území. Požadavkem byla odluka církve od státu a aby stát deklaroval, že se víc nebude do církevních záležitostí plést. Byl to poslední požadavek na odluku církve od státu na území Slovenska. Po roce 1989 církev už jen naznačovala, jaké problémy by skutečná odluka přinesla.⁸¹

Po velehradské pouti se další významnou událostí stala pouť v pražské svatovítské katedrále k blahoslavené Anežce České, ke které vyzval kardinál Tomášek. Konala 6. března 1988. Státní orgány se pokoušeli tuto akci co nejvíce zneprístupnit, a například omezili veřejnou dopravu a přístup do Prahy, či preventivně zadržovali lidi, kteří by se akce mohli zúčastnit. Přesto se nepodařilo pouť překazit. I tentokrát dav, který ne shromáždil před arcibiskupským palácem, pokřikoval protirežimní hesla a volal po potřebě náboženské svobody.

V boji za náboženskou svobodu bylo ale Slovensko mnohem aktivnější. 25. března 1988 proběhla na bratislavském Hviezdoslavově náměstí ohlášená, ale nepovolená demonstrace pořádaná slovenskou podzemní církví. Odhadem 3-4 tisíce demonstrantů se zapálenými svíčkami prosili o obsazení všech slovenských diecézí a náboženskou svobodu. Tato demonstrace, která byla vodními děly rozehnána, je dnes známá pod názvem svíčková.

Svatořečení Jana N. Neumanna v roce 1977 bylo předsednictvem ÚV KSČ naprosto ignorováno. Proto bylo velkým překvapením, že účast Československých

⁷⁹ Augustin Navrátil byl lidovecký politik, katolický aktivista a disident (Chrisnet zprávy. *Před 15 lety zemřel katolický aktivista Augustin Navrátil* [online]. 1. 5. 2018, [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.christnet.eu/zpravy/29092/pred_15_lety_zemrel_katolicky_aktivista_augustin_navratil.ur>.)

⁸⁰ Scriptum.cz. *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR* [online]. [cit. 25. 2. 2023]. Dostupné z: <<http://scriptum.cz/cs/periodika/podnety-katoliku-k-reseni-situace-vericich-obcanu-v-cssr>>.

⁸¹ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 128.

věřících na svatořečení Anežky České se nesečkala s odporem a bylo jim umožněno do Říma vycestovat.⁸²

Oslavy kanonizace už splývají se sametovou revolucí. Záhy po pádu komunistického režimu, na jaře roku 1990, navštívil Československo papež Jan Pavel II. Tato návštěva vyvolala velkou pozornost široké veřejnosti, neboť to byla první návštěva papeže v zemi. K této příležitosti bylo vydáno velké množství církevních propagačních publikací a pamětní gramofonová deska, a to vše se dělo ve společnosti, která byla doposud považována za silně ateistickou.⁸³

Tyto události jen zdánlivě vedly k předpokladům, že se čeští občané po pádu komunismu vrátí ke křesťanství. Pozorovatelé ze zahraničí si všimli, že náboženství hrálo v listopadovém převratu velkou roli, stejně jako v ostatních středo-a východoevropských zemích. Ovšem tento fakt platí hlavně pro Slovensko, více než pro Čechy. Nicméně byl všeobecně zaznamenán velký zájem o religiální literaturu, a ještě v prvním polistopadovém sčítání lidu, které se konalo roku 1991, se zdálo, že komunistická proticírkevní snaha nebyla zas tak úspěšná, a církev neutrpěla takové ztráty, jak se předpokládalo. Rozdíl mezi občany hlásícími se k římskokatolické církvi a občanů bez vyznání nebyl tak markantní (katolíci 39 %, bez vyznání 39,9 %).⁸⁴

Po roce 1989 vstoupily církve do veřejného prostoru, a i do politiky, což ve společnosti přinášelo smíšené pocity. Dle výzkumu veřejného mínění největší problémy vyvolala restituce církevního majetku, který byl komunisty zabaven, prezentace náboženství v médiích, nebo vznik církevního školství. Představa vlivné a bohaté církve nebyla občanům České republiky k libosti. Rádi by jí ale přenechali péči o chudé, nemocné a staré obyvatele. Lidé hledali spíše jakousi univerzalitu náboženství, jako náboženství tolerance a humanismu. Ne náboženství, které je svázáno církevními tradicemi. A tak se postupně Češi začali od náboženství opět odvracet.⁸⁵ První sčítání lidu

⁸² Balík; Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 60-61.

⁸³ Nešpor, *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 98.

⁸⁴ Tamtéž, s. 98-99.

⁸⁵ Tamtéž, s. 99.

po pádu komunistického režimu ukázalo, že počet lidí, hlásících se k nějaké víře, opět narost. Tento trend byl ovšem pouze dočasný.⁸⁶

Tendence na Slovensku byla ale zcela opačná, a ve volbách po revoluci roku 1989 slavily úspěch křesťanské politické strany. A i na dále zůstávají hodnoty římskokatolické církve na výsluní slovenské politické i veřejné scény.⁸⁷

3 STÁT A CÍRKEV

V současné moderní společnosti je většina procesů nastavována státní legislativou. Stát svými zákony vymezuje, jaké náboženství může být legálně praktikováno, a současně na sebe také převzal mnoho funkcí, které byly dříve vykonávány hlavně náboženskými organizacemi. Převážně se jedná o funkce ze sociální a vzdělávací sféry. Ovšem není tomu tak, že by koexistence církví a státu byla jen minulostí, která vlivem modernizačního vývoje byla postupně odbourána či znevážena. Církev, především ty etablované, jsou stále společensky významnými organizacemi působícími na veřejný prostor.⁸⁸

Vývoj k této formě koexistence byl pozvolný a v prostředí evropských demokratických zemí se prosadil v plnosti až v poválečném období druhé poloviny 20. století. Příkladem může být druhý vatikánský koncil, který upozornil na potřebu správného vymezení vztahů církve a státu, jenž je v první řadě postaven na principu autonomie a nezávislosti. Církev je nezávislá na státu a současně se zavazuje k respektování státních hodnot a státní legislativy. Na druhé straně stát nemá do věcí víry nijak zasahovat, nesmí se snažit si církev podřídit, a nesmí ovlivňovat organizaci a činnost církví. Koncil tak zdůraznil potřebu vzájemné úcty a respektu mezi oběma institucemi.⁸⁹

Tradičním modelem v evropských zemích, který se prosadil v protireformačním období a do jisté míry fungoval až do konce 19. století bylo, že každý

⁸⁶ Tamtéž, s. 85.

⁸⁷ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 45-46.

⁸⁸ Tamtéž, s. 47.

⁸⁹ Sitarz, *Základné princípy vzťahu cirkev-štát v sociálnej nauke cirkvi*, in: Krošlák; Moravčíková (ed.), *Hodnotový systém práva a náboženství v medzikultúrnej perspektíve*, s. 189-190.

stát měl svoji privilegovanou konfesi a na ní navázanou církev, která měla přímý vliv na státní legislativu, a také jí byla chráněna a protěžována. Tato církev vedle vlastních příjmů byla státem i do značné míry financována. Převážná většina občanů takového státu byla automaticky považována i za člena této církve a musela se podřizovat jejím pravidlům. Až liberalizace a sekularizace 20. století přinesly podstatné změny a došlo k oslabení výlučnosti státních církví. Církev již neměla na stát takový vliv a naopak. Tyto změny se projeví i v evropských zemích, kde zůstal institut stání církve zachován, jako je například Dánsko, Finsko, Řecko či Spojené království.⁹⁰

Opačným státním modelem je model odlukový, kdy stát neuznává žádnou církev a ani do žádných církevních záležitostí nezasahuje ani ji nikterak nefinancuje. Pouze umožňuje jejich provoz a ponechává si možnost kontroly. Tedy stanový pravidla, za jakých podmínek a předpokladů bude církvi dovoleno v zemi působit. Příkladem takovéto země je Nizozemsko, a především Francie od počátku 20. století.

Kombinací těchto modelů je takzvaný smíšený model, do kterého zapadá většina zemí Evropské unie, včetně České republiky a Slovenska. V tomto případě je církevní provoz do jisté míry státem regulovaný. Je umožněno fungování určitého počtu církví, které jsou rovnocenné, stát na jejich provoz přispívá, ale nezasahuje do jejich vnitřních záležitostí. Především etablované církve jsou považovány za významného činitele ve veřejném prostoru a jsou jim svěřeny některé služby, díky čemuž jsou také ekonomicky a legislativně podporovány, i přes to, že si zachovávají svoji nezávislost na státních orgánech. I v případě smíšeného modelu v některých státech dochází k převaze některé z církví, která je tak neoficiálně ustanovena církví státní. Takovéto postavení má římskokatolická církev na Slovensku. Naproti tomu Česká republika má spíše blíže k modelu odlukovému, neboť zájem státních orgánů o veřejné a občanské působení církví a státní dotace se snížily.⁹¹ Ovšem odluka církví od státu neznamená, že by se snad posilovaly proticírkevní postoje, ale naopak předpokládá vzájemnou toleranci a respekt, které přinášejí stabilitu do společenského systému.⁹²

⁹⁰ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 47-48.

⁹¹ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 48.

⁹² Surmánek, *Krelikalizácia verejného života na Slovensku jako prejav a dosledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*, s. 73.

V dnešní sekularizující se společnosti je téma vztahů mezi státními organizacemi a institucemi k církvím stále důležité, neboť pro tyto vztahy je nutné najít vhodný systém uspořádání. Je potřeba najít odpovědi na otázky postavení, výkonu funkcí a činností církví, které působí ve strukturách moderní společnosti. Způsob financování a materiálního zabezpečení církví, církevní systém vzdělávání a výchovy, udržování sakrálních památek a objektů a mnoho dalších podobných témat jsou důležitými body ve vztahu církví a státu.⁹³

3.1 Římskokatolická církev a Česká republika

Ve článku 16 Listiny základních práv a svobod, která je součástí Ústavy České republiky, je stanovena a zaručena svoboda náboženského vyznání a jeho projevu. Současně také deklaruje autonomii církví a náboženských společností ve věcech správy jejich záležitostí.⁹⁴ Státně-církevní vztah byl v průběhu let několikrát politicky narušen. Jen malá část českých politiků a politických stran trvale deklaruje své náboženské přesvědčení a slibují svojí politikou chránit křesťanské hodnoty. Nicméně občas se stane, že i nábožensky neaktivní vrcholní politici překvapivě poukážou na své náboženské sympatie, ale většinou jen ve snaze zapůsobit na své voliče tím, že k tradičním křesťanským hodnotám projeví respekt. Pokus o mobilizaci českých voličů na náboženských základech se ale ukázal jako zcela neúčinný. Ukázkovým přístupem politika k náboženství byl přístup Václava Havla, který ač nebyl církevní, měl k religiozitě vstřícný postoj, neboť si uvědomoval celospolečenský význam dominantních církví. I díky tomuto vyváženému přístupu se mu dostalo státního pohřbu, jehož součástí byl obřad se zádušní mší a kostel zaplnil nenáboženští truchlíci, kteří mnohdy ani netušili, jak se při takovéto události mají chovat.

V České republice jsou regiony vyznačující se vyšší religiozitou více než ostatní. Patří k nim především jihovýchodní Morava, z části i Českomoravská vrchovina a také jižní Čechy. Zejména v těchto oblastech má náboženství vliv i na voličské preference a konkrétní osoby pak vykonávají veřejné úřady. V oblastech republiky, kde je religiozita nižší je církevní spolupráce se státními a samosprávnými celky méně častou.

⁹³ Tamtéž, s. 62.

⁹⁴ Kolář, Kříž, *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, s. 15.

Na jiných místech, jako je například české Těšínsko nebo Praha, se uplatňuje náboženská pluralita a konkurence mezi církvemi, která je způsobena měnící se strukturou obyvatelstva. V těchto místech tak dochází k aktivaci nových věřících, a tak v sekularizované české společnosti vznikají nové geografické ostrůvky postsekularismu⁹⁵. Představitelé církví se zde aktivně účastní veřejných akcí, nebo je sami na veřejné náklady organizují, získávají dotace na kulturní, vzdělávací či sociální akce.⁹⁶

Spory o veřejné postavení církví, její financování a dlouhý spor o církevní restituce byly příčinou velmi komplikovaného vztahu mezi českým státem a římskokatolickou církví, která byla reprezentována pražským arcibiskupstvím. Symbolem těchto sporů se stal soud o pražskou katedrálu svatého Víta, který trval dlouhých sedmnáct let (1992-2009). V období tohoto soudního sporu byl českým primasem Miloslav kardinál Vlk (1991-2010). Po neúspěšném soudním projednávání se jeho nástupce Dominik kardinál Duka formálního vlastnictví katedrály vzdal a se státem uzavřel dohodu o vzájemném respektu a spolupráci. Kardinál Duka se pokusil o sblížení i s hlavami státu, prezidenty Klausem a Zemanem a poskytoval náboženskou legitimizaci pro jejich politické počiny. Podpora byla oboustranná, ale nikdy nepřekročila deklarativní rovinu.⁹⁷

3.2 Římskokatolická církev a Slovenská republika

Nový samostatný Slovenský stát nevznikl s podporou široké veřejnosti, neboť nadpoloviční většina Slováků byla přesvědčena o tom, že na vedení samostatného státu nejsou z mnoha důvodů, zejména ekonomických a sociálních, ještě připraveni. Proto bylo důležité vybudovat důvěryhodný systém, který by dal novému státu legitimitu, a také právní systém, kterým by tato legitimita byla vyjadřována. Od roku 1993 bylo přijímáno stále více a více zákonů, které se buď přímo, anebo nepřímo týkaly náboženství a církví.⁹⁸

⁹⁵ Postsekularismus je pojem označující přetrvání nebo obnovu náboženských přesvědčení či praktik v současné společnosti. (Nešpor, Historické kořeny, projevy a důsledky české (post)sekularisty. in: Havlíček; Klingorová a kol. Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti, s.81.

⁹⁵ Nešpor, Historické kořeny, projevy a důsledky české (post)sekularisty, in: Havlíček; Klingorová a kol. Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti.)

⁹⁶ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 59-66.

⁹⁷ Tamtéž, s.59-60.

⁹⁸ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 195.

Slovenský národ byl prohlášen jako křesťanský a zasvěcený Panně Marii Sedmibolestné.⁹⁹ Vláda si tak zvolila církev jako svého partnera s vidinou duchovní a mravní obnovou společnosti.¹⁰⁰ Vzhledem k poměrně vysoké religiozitě obyvatelstva zde byla situace oproti České republice zcela odlišná. V Ústavě Slovenské republiky je sice zaručena svoboda vyznání a vylučuje něco jako státní církev, přesto zde římskokatolická církev zaujímá privilegované postavení. Úzká spolupráce mezi církvemi a státními orgány je samozřejmostí, a tato spolupráce není omezena jen na určité regiony, ale jedná se o celostátní pravidlo. Jen výjimečně zde můžeme také nalézt malé geografické ostrůvky, kde liberálně a levicově zaměřeni obyvatelé nemají potřebu církev podporovat.

Politici reprezentanti Slovenského státu různě kombinují národní prvky s odkazem na katolickou tradici, díky čemuž posilují historické zdroje legitimacy současné Slovenské republiky, která je přirozeným politicko-společenským uspořádání. Slovenský národ tak umisťují do civilizačního okruhu křesťanstva se současnými vymezenými teritoriálními hranicemi státu.¹⁰¹ Budování svého křesťanského image není vždy pro slovenské politiky jednoduchá. Ne každý politik je aktivním členem církve a v mnoha případech není ani věřícím. A i v případě, že zastávají poněkud liberálnější názory, musejí si dávat pozor, aby jejich veřejné vystupování nepůsobilo jako protináboženské, a to především k římskokatolické církvi.¹⁰² Podpora křesťanských církví je napříč politickým spektrem, i když období křesťansky definovaných politických stran je již minulostí a většina politických subjektů s církvemi napřímo již nespolupracuje. Přesto zde stále vládne vzájemný veřejně deklarovaný respekt. Proto i současní političtí představitelé podporují křesťanské hodnoty. Podpora především římskokatolické církve na Slovensku vede až k tomu, že dle některých názorů se církev až příliš snaží vměšovat do legislativy státu. To se například ukázalo v referendu z roku 2015, kdy se římskokatolickým aktivistům nepodařilo prosadit zákaz homosexuálních sňatků, adopci dětí homosexuálními páry, či aby sexuální výchova na školách byla pouze dobrovolná. Stejně

⁹⁹ Pannu Marii Sedmibolestnou za patronku Slovenska oficiálně prohlásil papež Pavel VI. Roku 1966 (Teraz.sk. Panna Mária sa stala patronkou viacerých štatou [online]. 15. 9. 2017 [cit. 19. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.teraz.sk/slovensko/panna-maria-sa-stala-patronkou-viacer/280293-clanok.html>>.)

¹⁰⁰ Prusák, *Odluka cirkvi od štátu*, s. 15.

¹⁰¹ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápas o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s.231.

¹⁰² Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 62-67.

tak se v roce 2018 nepodařilo protlačit parlamentem zákon, který by zakázal, nebo alespoň výrazně zpřísnil pravidla pro interrupci. Na druhé straně existují i zákony či úmluvy, které se podařilo právě díky náboženským důvodům prosadit.¹⁰³

Církevní legislativa Slovenské republiky vychází z federálního církevního zákona, který byl přijat v roce 1991, a který zahrnoval státní uznání církví, platy duchovních a příspěvky na provoz. To znamenalo, že celá devadesátá léta se bral ohled na zájmy etablovaných církví, a to především římskokatolické.¹⁰⁴ Roku 1997 uzavřel, předseda vlády Slovenské republiky, Vladimír Mečiar s představiteli katolického kléru dohodu, jejímž cílem bylo se připravit na schválení budoucího dokumentu majícího formu konkordátu, tedy smlouvy mezi laickým státem a Svatým stolcem, která upravuje jejich vzájemný vztah. Základní smlouva mezi Slovenskou republikou a Svatým stolcem byla podepsána 24. listopadu 2000 předsedou vlády Mikuláš Dzurindou. O několik dní později byla smlouva podepsána i prezidentem Rudolfem Schusterem, a mohlo tak dojít k výměně ratifikačních listin, čímž nabyla smlouva oficiální platnosti. Proces schvalování proběhl neobvykle rychle a bezproblémově, čemuž tak většinou u mezinárodních smluv nebývá. Navíc celý proces probíhal netransparentním způsobem, takže odborná ani laická veřejnost neměla prostor, jakkoliv se ke smlouvě vyjádřit, což vedlo k nedůvěře obyvatel ke všem, kteří se na procesu schvalování této smlouvy podíleli.¹⁰⁵

Konkordát zaručuje římskokatolické církvi respekt, integritu, vnitřní nezávislost, nedotknutelnost zповědního tajemství, svěcení vybraných svátků, veřejnou platnost církevních sňatků společně s celkovou podporou rodiny, právo zřizovat školy a vyučovat na veřejných školách, pastoračně působit v armádě, nemocnicích a sociálních ústavech, a také tato zařízení zřizovat. Tato výluční smlouva byla uzavřena pouze s římskokatolickou církví. Se všemi ostatními církvemi, které byly tehdy registrované, byla uzavřena jen jedna hromadná smlouva, která v zásadě umožňuje stejná práva, jako má římskokatolická církev, ale mají symbolicky nižší význam.¹⁰⁶

¹⁰³ Tamtéž, s. 62.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 60-61.

¹⁰⁵ Surmánek, *Kreikalizácia verejného života na Slovensku jako prejav a dosledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*, s. 92.

¹⁰⁶ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 60-61.

Podpisem této smlouvy se v podstatě upustilo od náboženské neutrality státu, což znemožnilo odluku Slovenské republiky od církve a pozice katolické církve na Slovensku značně posílila svoji pozici. Touto smlouvou se Slovenská republika v mnohém zavazuje vůči katolické církvi, zastoupené Svatým stolcem, ale katolická církev vůči Slovenské republice, krom charitativní činnosti, nikoliv.¹⁰⁷

Pozdější právní analýza konkordátu potvrzuje, že tato smlouva je pro Slovenskou republiku jednoznačně nevýhodná a není kompatibilní s existujícím právním pořádkem Slovenské republiky. Například je zde uvedeno, že obě strany uznávají právní subjektivitu té druhé, dle čehož pak znamená, že mezi občanským a kanonickým právem panuje rovnost, což představuje stav právní duality a zpochybňuje charakter svrchovaného laického státu.¹⁰⁸

Pod uvedením takovéto smlouvy v platnost se dá spatřit snaha o vybudování křesťanského společenstva a křesťansky orientovaného státu, kde římskokatolická církev zaujímá vedoucí postavení. Což je ovšem v rozporu s Ústavou Slovenské republiky, která deklaruje, že se stát na žádné náboženství neváže.¹⁰⁹

Agendě katolické církve, kterou podporovala politická strana KDH byla oficiálním důvodem rozpadu vlády a vládní krize v roce 2006, což se stalo jistým mezníkem ve vztahu mezi státem a církví. Náboženství se tak stalo oficiálním aktérem politických bojů o moc a zároveň se mezi politickými špičkami začala více ozývat kritika vstupu náboženství do politického spektra. To se následně projevilo v následujících předčasných volbách, a také při sčítání lidu v roce 2011.¹¹⁰

¹⁰⁷ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s.197.

¹⁰⁸ Surmánek, *Kreikalizácia verejného života na Slovensku jako prejav a dosledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*, s. 92-96.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 96.

¹¹⁰ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 331.

3.3 Financování církví

Částečná ekonomická závislost církví na státních dotacích je velmi citlivým, ale důležitým tématem. V minulosti v evropských zemích bylo běžné, že církev, ke které se hlásila většina obyvatel, byla dotována státem a měla mnohem rozsáhlejší majetek, stejně jako podporu svých členů. V dnešní době existují v zásadě tři možnosti, jak stát přispívá na církevní provoz. Buď přímé dotace církví chybějí a stát přispívá pouze na konkrétní projekty, které jsou většinou sociálního charakteru. Nebo druhou možností je, že stát organizuje výběr církevní daně, která je placena všemi obyvateli, kteří jsou zapsáni v nějaké církvi. A poslední možností jsou přímé dotace na provoz, které jsou různým způsobem počítány a jejich rozdělení je vzájemně dohodnuto mezi státem a církvemi. Pro postkomunistické evropské země se otázka ekonomického zabezpečení církví stala komplikovanou, neboť se musely vypořádat s dědictvím režimu, který byl silně protináboženský. Většina církevního majetku byla za vlády komunistů převedena na stát nebo na jiné vlastníky a většinou nebyl dostatek financí na udržování těchto nemovitostí, které chátraly.¹¹¹

Podstatnou část středověku i novověku byl církevní majetek pod státním dohledem, který se v průběhu století měnil. Důvodem tomu bylo blízké spojení státu a církve, kdy stát tak mohl zasahovat do věcí církevních, a naopak církev měla vysoký veřejný vliv, který byl státem nenahraditelný. V dnešní době je jasné, že církve nikdy nedosáhnou zpět veřejných funkcí tak, jak tomu bylo v minulosti. Stát tedy nemá důvod usilovat o vliv na církevní záležitosti, neboť funkce církví jsou pouze doplňkové, a tak zde není nutnost státního dohledu. Pokud tedy existuje argument, že církevní majetek byl po dlouhá léta majetkem veřejným, a proto není potřeba jej vracet, bylo by dobré poukázat i na druhou stránku věci, a sice, že v té samé době měla církev neopomenutelný vliv na správu veřejných záležitostí.¹¹²

¹¹¹ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 70.

¹¹² Kolář; Kříž, *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, s. 10.

3.3.1 Financování církví a církevní restituce v Československu po roce 1989

Po pádu komunistického režimu byla nastolena otázka restituce církevního majetku, případně nápravy nevratných majetkových křivd. Československo bylo jednou z prvních postkomunistických zemí, která se k tomuto kroku uchýlila, ale zároveň je samostatná Česká republika zemí, kde řešení trvalo nejdéle a ani v současnosti není tento proces úplně dokončen. Jedním z důvodů tohoto zdlouhavého procesu je, že se Česká republika rozhodla toho využít k nastolení nové podoby státního financování církevního provozu. V ostatních postkomunistických zemích byl oboustranně přijatelný kompromis v podobě částečné restituce církevního majetku nalezen poměrně rychle a již existující dotační a projektové financování církví se nijak nezměnilo.¹¹³

Konec komunistického režimu byl také koncem pro historickou éru, která byla založena na programovém ničení tradičních křesťanských hodnot evropské civilizace. Byl to konec doby, kdy se za plného vědomí porušovala lidská práva a svobody obyvatel Československé republiky. Církvím, které byly jednou z obětí totalitního režimu, se otevřely nové možnosti svobodného působení. Již od ledna 1990 nebylo potřeba státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti a státní dozor nad majetkem, který byl ve službách církví, již nebyl vykonáván, ač oficiálně byl tento dozor zrušen až roku 1992.¹¹⁴

Dá se říci, že v Československu bylo oproti ostatním komunistickým státům zabaveno největší množství církevního majetku, a to především římskokatolické církvi.¹¹⁵ Řeholní řády a kongregace římskokatolické církve byly komunistickým režimem postiženy nejvíce a jejich materiální zázemí bylo téměř zlikvidováno. Proto bylo třeba jim pomoci co nejrychlejších vydáním toho nejdůležitějšího, co řeholní komunita potřebovala ke své existenci, tedy klášterů. Stalo se tak na základě zákona č. 298/1990 Sb., který je obecně známí pod názvem „výčtový zákon.“¹¹⁶ Dle tohoto zákona byly desítky budov a pozemků po celém Československu okamžitě převedeny zpět na církve. Rok poté byl tento zákon rozšířen ještě na další nemovitosti. Rychlé schválení tohoto

¹¹³ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 70.

¹¹⁴ Kříž, *Československé legislativní pokusy o majetkové vyrovnání s církvemi v letech 1990-1992*, in: Moravčíková (ed.), *Rešturucie cirkevného majetku*, s. 114.

¹¹⁵ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 70-71.

¹¹⁶ Kříž, *Československé legislativní pokusy o majetkové vyrovnání s církvemi v letech 1990-1992*, in: Moravčíková (ed.), *Rešturucie cirkevného majetku*, s. 116.

zákona bylo zapříčiněno snahou o rychlé vyrovnání a odstranění starých křivd a umožnění standartního církevního provozu. To ale vedlo k dalším křivdám a nespravedlnostem. V řadě klášterů a řeholních domů sídlila obecně prospěšná zařízení, jako například nemocnice či sociální ústavy, které tak musely tyto prostory opustit, což se neobešlo bez finančních nákladů a dalších nepříjemností.¹¹⁷

Přesný název legislativního dokumentu schváleného vládou byl „Věcný záměr zákona o nápravě některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem v období nesvobody a o narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společenstvími. Jak už název tohoto zákona říká, nebylo jeho ambicí se vypořádat se všemi, ale jen s některými majetkovými křivdami.¹¹⁸ Rozsah a výběr nemovitostí, vydaných na základě tohoto zákona, byl ustanovený dohodou Konference vyšších řeholních představitelů a předsednictva vlády Československé federativní republiky. Tato metoda byla z krátkodobého hlediska účinná, neboť představovala rychlé řešení, díky kterému se řeholní řády a kongregace mohly navrátit z provizorních působišť.¹¹⁹

Návrh zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společenství nebyl předložen vládou, ale šedesáti dvěma poslanci Federálního shromáždění. Pro Českou republiku představoval první a až do roku 2008 také poslední pokus o zmírnění následků majetkových křivd. Návrh ale nakonec nebyl Federálním shromážděním přijat. Rozhodlo o tom pouhých šest chybějících hlasů slovenské části Sněmovny národů.¹²⁰

Po rozpadu společného státu se Česká i Slovenská republika, v otázce církevních restitucí, vydaly rozdílnými směry. Na Slovensku byl zákon schválen krátce po rozdělení republik a proces církevních restitucí byl poměrně velkorysý. V České republice se nic nezměnilo po poměrně dlouhou dobu.¹²¹ Slovenské rychlé řešení církevních restitucí a státní příspěvky na provoz církví nevedly k žádné větší kritice ze

¹¹⁷ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 70-71.

¹¹⁸ Kolář; Kříž, *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, s. 34.

¹¹⁹ Kříž, *Československé legislativní pokusy o majetkové vyrovnání s církvemi v letech 1990-1992*, in: Moravčíková (ed.), *Reštitucie cirkevného majetku*, s. 116.

¹²⁰ Tamtéž, s. 122-125.

¹²¹ Tamtéž, s. 126.

strany slovenské veřejnosti. Naopak v České republice se jednalo o velmi citlivou problematiku rezonující veřejným prostorem.¹²²

3.3.2 Financování církví a církevní restituce v samostatné České republice

Důvodem, proč se v České republice církevní restituce nesetkaly s příliš kladným pochopením, byly obavy veřejnosti, že především dominantní římskokatolická církev by mohla obnovit svůj vliv na veřejný prostor. Znovu tak ožila její historická kritika. Ukázalo se tak, že návrat obyvatel k církvi po pádu režimu, nebude tak silný, jak se zpočátku očekávalo. Nevole obyvatel vedla politiky k tomu, že se nikdo do řešení otázky navrácení církevního majetku, příliš nehrnul. Oproti tomu se restituce jiného než majetku církevního, řešily velmi intenzivně.

Nelibost společnosti byla umocněna také tím, že téměř všechny veřejné diskuse upozorňovaly pouze na restituční aspekt, kdy se nemalý majetek má převést do rukou církve. To, že stát přestává náboženská společenství podporovat finančně zohledněno nebylo. Zákon o majetkovém vyrovnání se tedy u většiny veřejnosti neshledal s obdivem. Jeho důsledkem bylo snížení důvěry v církve, které už tak bylo dlouhodobě na nejnižší příčce společenských orgánů a institucí.

Nicméně byla utvořena vládní restituční komise, která měla za úkol jednat o tom, jaký majetek byl vlastně státem zabavený, o jaké výnosy z něj přišly a jaké zde byly další hmotné ztráty. Pomoci jim k tomu měla expertní kalkulace Vysoké školy ekonomické, jejímž výsledkem bylo, že by výše náhrady měla být 168 miliard korun, což se ukázalo jako politicky nepřijatelné. Nakonec komise došla k dohodě, že se církvím navrátí zhruba třetina majetku zabaveného komunistickým režimem. Všechny církve, a římskokatolická především, se musejí vzdát nároku na ostatní majetek, za který jim bude vyplacena finanční náhrada, která bude splácena po dobu šedesáti let. Součástí dohody bylo, že se římskokatolická církev vzdá dvaceti procent svých nároků ve prospěch ostatních církví. Poměrné nároky byly odvozovány od počtu duchovních, který ovšem ne vždy plně korespondoval počtu věřících.¹²³

¹²² Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 83.

¹²³ Tamtéž, s. 74-83.

Hlavním principem připravovaného zákona o církevních restitucích bylo zmírnění křivd navrácením části majetku a splacením toho majetku, který se církvím již zpátky nenavrátil.¹²⁴ Návrh dohody připravily restituční komise a přijala je vláda tehdejšího premiéra Mirka Topolánka. Na jejich základě byl připravený návrh zákona, který ovšem parlament do konce volebního období nestihl projednat. Za nové vlády Petra Nečase se návrh Topolánkovi vlády ukázal jako politicky neprůchodný a došlo ke snížení finančních náhrad z původních 83 miliard na 59 miliard. Současně se také snížila doba vyplácení na třicet let, což se mělo stát počátkem ekonomické odluky a stát se již na provozu církví neměl více podílet. Zákon v této podobě byl přijat v listopadu 2012.¹²⁵ Římskokatolické církvi náleží nejvyšší podíl z náhrady, a to 47,2 miliardy korun, neboť právě ona byla původním vlastníkem 98,5 % zabaveného majetku. Podmínkou pro přiznání finanční náhrady bylo, že církve nebo náboženská společnost musí se státem uzavřít smlouvu o vyrovnání.¹²⁶

Zákon o majetkovém vyrovnání zásadním způsobem změnil financování církví. Po přechodném období, trvajícím sedmnáct let, stát přestane přispívat na církevní provoz a po celkem třiceti letech bude ukončena i výplata církevních náhrad. Proto se dá tento zákon nazvat zákonem odlukovým. Dosavadní financování církví bylo v České republice stabilní a k nárůstu způsobenému především inflací docházelo plošně. Tento růst se postupně zpomaloval a v okamžiku, kdy se v souvislosti s restitučním zákonem začaly snižovat státní příspěvky na provoz církví a platy duchovních, přirozeně skončil.¹²⁷

3.3.3 Financování církví a církevní restituce v samostatné Slovenské republice

Na rozdíl od České republiky na Slovensku došlo k restituci církevního majetku velmi rychle, a i poměrně velkoryse.¹²⁸ Slovenský způsob rychlého vypořádání se s církevními restitucemi se stal vzorem pro ostatní postkomunistické země ve střední a východní Evropě. Z politických důvodů nic takového v České republice nebylo možné. Většina české společnosti se k církevním restitucím stavěla negativně, nebo alespoň

¹²⁴ Kolář; Kříž, *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, s. 35.

¹²⁵ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 78.

¹²⁶ Valeš, *Sedmero církevněrestitučních studií*, s. 93.

¹²⁷ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s.79.

¹²⁸ Tamtéž, s. 72.

nesouhlasili s navrácením komunisty zabaveného majetku jako celku.¹²⁹ Na Slovensku řešil uspořádání církevního majetku zákon č. 282/1993, který vešel v platnost prvního ledna 1994. Stejně tak, jako pozdější právní úprava v Čechách, i na Slovensku počítal zákon jen se zmírněním následků některých majetkových křivd, ne s navrácením všeho majetku.¹³⁰

Dle zákona č. 218/1949 měl stát i za komunistického režimu povinnost se o majetek starat a udržovat jej v dobrém stavu. Ovšem nečinil tak, a tak církvím způsobil další materiální škody, které byly odhadnuty v řádu desítek miliard.¹³¹ Zásadou pro vydání hmotného i nehmotného majetku bylo, že se vydával v takovém stavu, v jakém se nacházel ke dni, kdy tento zákon vešel v platnost. Zákon tedy nepředpokládal žádné finanční ani věcné náhrady. Úkony související s vydáním majetku byly osvobozeny od soudních a správních poplatků, které byly hrazeny Ministerstvem kultury Slovenské Republiky.

Podmínkou pro navrácení majetku muselo být splněno následující:

- Existence oprávněného subjektu, tedy registrované církve.
- Doložit skutečnost, že ona církev byla původním vlastníkem.
- Přejít vlastnictví na stát nebo obec v přechodném období, které se počítá od 8.5.1945 (pro židovské obce od 2.11.1938) do 1.1.1990.
- V době uplatnění nároku je požadovaná nemovitost ve vlastnictví státu nebo obce.

Výjimkou, kdy se nemovitost nevrací i v případě, že splňuje všechny výše uvedené podmínky, jsou pozemky, které jsou využívány pro veřejně prospěšné účely.¹³² Šlo skutečně jen o zmírnění některých majetkových křivd, neboť majetek byl často vrácen v dezolátním stavu a vyžadoval tak další náklady.¹³³

¹²⁹ Tamtéž, s.74.

¹³⁰ Moravčíková, *Rešturucie cirkevného majetku*, s. 52.

¹³¹ Kolář; Kříž, *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, s. 34.

¹³² Bezáková, Uplatňovanie nárokov cirkvi na navrátenie vlastníctva k nehnuteľnostiam podľa zákona č. 161/2005 Z. z., in: Moravčíková (ed.), *Rešturucie cirkevného majetku*, s 53-56.

¹³³ Tamtéž, s. 74.

Konečnou tečku za slovenskými církevními restitucemi přinesl zákon z roku 2005, který umožnil dořešení sporných restitučních případů. Tento zákon neměl u veřejnosti nijaký velký ohlas a jeho význam je spíše právní než celospolečenský.¹³⁴

Podobně jako k církevním restitucím přistoupilo Slovensko i k financování církví, které se nezměnilo. Ještě společný československý stát se převážně vzdal možnosti ovlivňování a kontroly vnitřních záležitostí církve prostřednictvím financí. Slovenská republika má stále v platnosti zákon z období komunismu o hospodářském zabezpečení církví, jen se vzdal možnosti státního dozoru nad církvemi. Znamená to, že stát stále částečně financuje platy duchovních, provoz církevních úřadů i některá církevní zařízení, ale sám rozhoduje o výši svých příspěvků. Výše dotací není pro všechny církve stejná, přičemž nevíce podporovanou je církev římskokatolická.¹³⁵

Jakákoliv snaha o nalezení alternativního financování církevních organizací se ukázala jako politicky neprůchodná. Na druhé straně se stát pokusil opětovně získat moc ovlivňovat církevní provoz pomocí financí, ale po čase se těchto snah zcela vzdal, nebo je alespoň zmírnil. Slovenský způsob financování církví je podobný těm západoevropským čili je kombinací státních příspěvků na provoz společně s projektovým financováním a využíváním vlastních zdrojů církví.¹³⁶

Slovenská republika byla prvním postkomunistickým státem, který církevní restituce provedl. Očekávání, že z navráceného majetku církvím postupně narostou příjmy, se zcela nevyplnila, a tak raději zvolili pokračování v dosavadním způsobu financování církví státem.¹³⁷

¹³⁴ Tamtéž, s. 55-58.

¹³⁵ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s.72-73.

¹³⁶ Tamtéž, s. 74.

¹³⁷ Příbyl, *Etická dilemata financování církví a církevních restitucí*, in: Moravčíková (ed.), *Reštitucie církevního majetku*, s 184-185.

4 PŮSOBNÍ ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKEV VE VEŘEJNÉM PROSTORU

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let došlo ke jmenování a ustanovení nových biskupů, k duchovní službě se vrátili ti, kterým režim upřel státní souhlas, a řeholní společenstva začaly působit veřejně. Vznikaly tak první církevní školy a média, postupem času také hospice a další sociální zařízení. Po čtyřicet let byly církve utlačovány komunistickým režimem, a po jeho pádu nebyly schopny se tak rychle postavit na vlastní nohy. Důvodem bylo i to, že postrádaly organizačně schopné osobnosti. Příklady, které měly pro organizaci posloužit, byly velmi staré a nevyhovující potřebám soudobé společnosti. Uspořádání etablovaných i nových církví, založených po sametové revoluci, na českém i slovenském území bylo v této době vnímáno poněkud chaoticky a problematicky.¹³⁸ Na to, jak je náboženství vnímáno českou a slovenskou společností v současné době mají určitý podíl také média, kulturní, vzdělávací a sociální působnost církví.¹³⁹

4.1 Římskokatolická církev v médiích

Během doby, kdy byl u moci komunistický režim, bylo prostřednictvím médií sdělováno pouze to, co bylo schváleno stranickými orgány. Náboženství bylo téměř zcela vyloučeno, a to až na výjimku časopisů Československé strany lidové, jejich obsah byl ovšem přísně kontrolován. Velké církve i některé ty menší měly vlastní periodika, která byla omezena svým rozsahem i počtem výtisků a samozřejmě také obsahově kontrolována. Po pádu režimu padla i veškerá omezení a vznikl prostor pro výrazný rozvoj církevního tisku. Téměř všechna periodika, která vycházela již před rokem 1989, pokračovala, některá jen pod novým názvem. Redakce velmi záhy odstranily všechny redaktory spolupracující s režimem a rychle tak nakročily k ničím neomezenému a společensky angažovanému psaní. Také začaly vznikat nové časopisy s náboženskou tematikou, ale do širšího veřejného prostoru se nedostaly a většina starých i nových

¹³⁸ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 88-89.

¹³⁹ Tamtéž, s. 109.

periodik zanikla, nebo jen živoří, neboť v dnešní době se informace šíří za pomoci jiných kanálů.¹⁴⁰

O něco větší dopad na širokou veřejnost měly pokusy o vstup do širší mediální sféry, kdy vznikla křesťanská nakladatelství či rozhlasové a televizní stanice. Některá nakladatelství fungují dodnes, i když se většinou jedná jen o velmi malé podniky, vydávající jednu nebo dvě publikace ročně. Jiná nakladatelství, jako je například pražský Vyšehrad, překročila obecně náboženskou hranici, a kromě nábožensky orientované literatury se vydal i dalšími směry.¹⁴¹

4.1.1 Římskokatolická církev v českých médiích

Vedle nábožensky orientovaných tiskovin působí ve veřejném prostoru rozhlas a televize. Z nábožensky zaměřených rozhlasových stanic lze jmenovat Radio Proglas či Trans World Radio a televizní stanici TV Noe. Tato média nejsou omezena pouze na diváky a posluchače z církevního prostředí. Ti ovšem tvoří převážnou většinu těch, kteří tyto média sledují, a tak mediální křesťanství zůstává spíše menšinovou záležitostí.

Dále v mediálním prostoru působí veřejnoprávní rozhlas a televize, kteří vysílají řadu náboženských pořadů. Za Český rozhlas lze jmenovat například pořady s názvem Doteky víry, Hovory o víře či Křesťanský týdeník. Ani tyto pořady však nemají na nevěřící část společnosti širší dosah.¹⁴² Do standartních médií se náboženská témata dostávají většinou v rámci zpravodajství, které se ovšem zaměřuje spíše na skandály a problematické aktuality, jako je například sexuální zneužívání, a snahou církevních představitelů tyto prohřešky utajit. Hlubší porozumění náboženských témat v médiích nalézt nelze, neboť i převážné většině redaktorů chybí náboženské vzdělání, a veřejnost jej po nich ani nevyžaduje. Mediální obraz katolické církve v českých médiích není dobrý a církevní tematika se ve veřejném prostoru zúžila na neustálé opakování vybraných problémů, např. tématu církevních restitucí, které využívá řada politiků jako obětího beránka, na kterého lze převést vinu za nedostatek peněz v jiných oblastech.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 110.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 110-111.

¹⁴² Tamtéž, s. 112.

Problémem římskokatolické církve v mediálním prostoru je rovněž skutečnost, že nedostatečně používá moderní komunikační prostředky jako jsou například sociální sítě, čímž ztrácí možnost motivovat mladou generaci. Katolická církev se tak jeví jako neschopná reflektovat změnu informačních toků.¹⁴³ I když nutno podotknout, že kovidová pandemie přinutila římsko-katolickou církev přemístit se i do online prostoru, aby věřící nepřišli o své bohoslužby. V souvislosti s vládními nařízeními, kdy bylo povoleno se veřejně scházet jen určitému počtu lidí, reagovala církev mimořádnými kroky a zřídila mj. portál mseonline.cz,¹⁴⁴ kde věřícím nabízela několik desítek streamů denně, z kostelů ze všech částí republiky.¹⁴⁵

Při pohledu na celkový mediální obraz katolické církve v českých médiích zjistíme, že církev nehraje v české veřejnosti příliš silnou roli a je spíše částí českého obyvatelstva obviňována, že bere peníze lidem, aniž by do společnosti přinesla nějaké hodnoty. Také je, i díky médiím, na církev nahlíženo jako na instituci, která ani nedokáže sama dodržovat to, co káže, což je odkazem zejména sexuálních skandálů kněží.¹⁴⁶

Dalším problémem dnešní doby, který pohledu na katolickou církev příliš nenahrává, jsou tzv. fake news a překrucování zpráv. Jako dokonalý příklad nám zde poslouží to, jak česká média v roce 2017 zprostředkovala akci s názvem “Růženec na hranicích“ ze sousedního Polska. Jak je všeobecně známo, v Polsku je katolická víra velmi zakořeněna a dle veřejných průzkumů je až 80 % Poláků přesvědčeno, že muslimská víra představuje riziko. Cílem této akce bylo utvořit na hranicích Polska řetěz lidí, kteří se budou společně modlit za mír ve světě. Interpretace českých médií již dva týdny před začátkem akce zněla, že milion katolických Poláků se chystá společně modlit za ochranu rodin proti islamizaci. A obdobně nepřesných sdělení je v českém mediálním prostoru mnoho, neboť o konceptu pravdy v současnosti neexistuje shoda a různá média mají pravdu svojí vlastní. Mnohým novinářům se v současné době nedaří být zcela

¹⁴³ Hejlová, *Církevní public relations: proč má u nás církev tak špatnou pověst?*, in: Koudelková, (ed.), *Obraz katolické církve v Českých a Slovenských médiích v letech 2015-2018*, s. 11-12.

¹⁴⁴ iDnes.cz/Zpravodajství. *Veřejnost nesmí kvůli koronaviru na bohoslužby, přenášejí se po internetu*. [online]. 15. 3. 2023 [cit. 12.3. 2023]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/bohosluzba-kostel-mse-svata-verici-verejne-zruseny-primy-prenos-internet.A200314_152535_domaci_chnl>.

¹⁴⁵ Mše svaté online. *Přehled online vysílání katolických bohoslužeb* [online]. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné z <<https://www.mseonline.cz/>>.

¹⁴⁶ Hejlová, *Církevní public relations: proč má u nás církev tak špatnou pověst?*, in: Koudelková (ed.), *Obraz katolické církve v Českých a Slovenských médiích v letech 2015-2018*, s. 14.

objektivní a do svých zpráv a článků přenášejí i své subjektivní názory. Podle papeže Františka se lidem nedaří desinformace odhalit, protože jim chybí konfrontace s jinými názory, neboť se stále pohybují ve stejném online prostředí.¹⁴⁷

4.1.2 Římskokatolická církev ve slovenských médiích

Slovenská situace je od té české odlišná a církevní vliv se zde uplatňuje mnohem rozhodněji. Rádio Lumen je přímým majetkem římskokatolické církve, a tak je pod přímým církevním dozorem. Stejně tak jak je pod přímým církevním dozorem i křesťanské vysílání Slovenského rozhlasu.¹⁴⁸ Televize Noe/Lux byla původně česko-slovenská, ale po pouhém roce a půl spolupráce se slovenská strana rozhodla pro založení vlastní stanice. Jako důvod televize Lux uvedla financování, neboť televize Noe chtěla od svého slovenského společníka dodávat pořady zdarma a také požadovala proplácení jejich vysílacích časů. Druhým uvedeným důvodem bylo, že slovenská strana nemohla nadále tolerovat české názory, které podle slovenské Lux překračovaly učení římskokatolické církve.¹⁴⁹ Slovenská Lux je výhradně církevní televizí, která je kontrolována komisí slovenské biskupské konfese. Na Slovensku působí i další církevní média, ke kterým patří jak rozhlasové stanice, tak nakladatelství a tiskoviny, která fungují na podobném principu.¹⁵⁰ Je to například katolický časopis *Milujte sa!*, nebo týdeník *Katolícké noviny*. Nakladatelství Zachej nabízí na svém e-shopu krom klasických nábožensky orientovaných knih a předmětů, také stále více oblíbené e-knihy.¹⁵¹ Na rozdíl od České republiky jsou na Slovensku nábožensky orientovaná média prosperující.¹⁵²

Veřejnoprávním médiím, jako jsou Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS), zákon ukládá povinnost registrovaným církvím a náboženským společnostem dát prostor ve svém vysílacím čase na přesně určené programy. Přesný časový prostor je určený

¹⁴⁷ Zavadilová, *Pravda evangelia a fake news*. in: Koudelková (ed.), *Obráz katolíckej cirkve v Českých a Slovenských médiích v letech 2015-2018*, s. 27-34.

¹⁴⁸ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu spoločného štátu. Náboženství Dioskúru*, s. 113.

¹⁴⁹ Lupa.cz. *Televize Noe prišla o partnera, slovenské studio Lux si založí vlastní TV* [online]. 18. 12. 2007. [cit. 12. 1. 2023]. Dostupné z: <<https://www.lupa.cz/clanky/tv-noe-prisla-o-partnera-slovenske-studio-lux/>>.

¹⁵⁰ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu spoločného štátu. Náboženství Dioskúru*, s. 113.

¹⁵¹ Krestanskemediá.sk. *Krestánské médiá na Slovensku* [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <<https://krestanskemediá.sk/>>.

¹⁵² Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu spoločného štátu. Náboženství Dioskúru*, s. 113.

podle přibližného počtu obyvatel, který se k dané církvi hlásí. Což znamená, že i zde je římskokatolická církev získává nejvíce prostoru. V médiích jsou i samostatné redakce zprostředkovávající náboženský a duchovní život a svými relacemi přenášejí i přímé přenosy bohoslužby.¹⁵³

V mediálním prostoru se řeší mnoho témat, které rozdělují společnost. Příkladem slovenských médií může být „referendum o rodině“ z roku 2015 a po několik týdnů byla média tohoto tématu plná. Hlavním tématem byl spor mezi liberálnější částí společnosti, která požadovala veřejnou akceptaci homosexuality, a druhé části preferující společnost založenou na křesťanské morálce. Přidruženými tématy tohoto sporu byly diskuse o podstatě manželství a hodnotné výchově dětí. Klíčovými argumenty těchto sporů byla manipulace, kterou jedna strana vyčítala právě médiím a společenským elitám, a druhá strana ji vyčítala církvi. Druhým často používaným argumentem byla přirozenost, která pro liberály znamená to, co je pro člověka vrozené a instinktivní a pro zastávce katolické morálky je to to, co je ustanovené Bohem.¹⁵⁴

Také samotní církevní hodnostáři využívají mediální prostor, aby se vyjádřili k politickému dění v zemi a svými názory přesvědčili veřejnost. Například během probíhající kampaně prezidentských voleb vyzýval trnavský arcibiskup Ján Orosche během kázání vysílaného v televizi, aby občané nedávali svůj hlas kandidátce Zuzaně Čaputové, jelikož její názory považoval za ultraliberální, a proto by byla její podpora hříchem.¹⁵⁵

Církev má na Slovensku sice prostor vymezený zákonem, ale z běžného zpravodajství se pomalu vytrácí. Například prvního listopadu 2017, kdy se slaví svátek Všech svatých pouze RTVS svým divákům připomněla křesťanský význam tohoto svátku. Na tento svátek navazuje Památka zesnulých a mnohá média ve svých zpravodajských relacích zmiňovala pouze vytíženost cest vedoucích ke hřbitovům, nebo to že v této době mají hřbitovy vlivem svíček zvláštní atmosféru. Větší pozornosti se v

¹⁵³ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 274.

¹⁵⁴ Rončáková, *Čo podľa slovenských novinárov viac prospieva náboženským posolstvám vo verejnom diskurze*, in: Koudelková, (ed.), *Obraz katolíckej cirkve v českých a slovenských médiách v letech 2015-2018*, s. 70-73.

¹⁵⁵ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu spoločného štátu. Náboženství Dioskúrů*, s. 62.

televizi dostalo Halloweenu, kdy diváci byli informováni o tom, jaké si celebrity zvolily kostýmy. Televize stále více přebírají západní kulturu a matou tím tak své nejmenší diváky, když například svatý Mikuláš přivítal děti pozdravem „Hou, hou, hou milé děti“, což je typické spíš pro Santa Clause, nikoliv pro Mikuláše.¹⁵⁶

4.2 Římskokatolická církev ve školství a vzdělávacím systému

Dalším odvětvím, kde nebylo církvím za socialismu dovoleno působit, je školství a oblast vzdělávání. Žádná církev nemohla být zřizovatelem školy, ale alespoň těm největším církvím bylo povoleno vysokoškolsky vzdělávat vlastní kandidáty pro duchovní úřad mimo rámec veřejných vysokých škol. V nižších školách se kladl důraz na ateisticky zaměřenou výuku, takže na základních školách v českých zemích náboženské vyučování téměř zaniklo a na Slovensku bylo alespoň omezeno. I v tomto případě přinesl listopad 1989 zcela zásadní změny. Ovšem k návratu do původního stavu nevedly.¹⁵⁷

4.2.1 Římskokatolická církev v českém školském a vzdělávacím systému

Co se týká vyššího teologického vzdělání, jeho význam spočívá v podmínkách dnešní společnosti primárně v tom, že připravuje zájemce o tuto oblast z řad křesťanské části obyvatelstva. Společenská prestiž duchovních ale velmi snížila a stejně tak jako zájem o výkon duchovní služby klesá i zájem o teologické vzdělání. Tomu koresponduje i počet seminaristů v římskokatolické církvi, který dlouhodobě klesá, a to jak v České republice, tak i na Slovensku, i když v trochu menší míře. Tento trend ovšem neplatí jen pro tyto dva porovnávané státy, ale pro celou Evropu.

K obnově církevního školství po pádu socialismu hrálo do karet, že stát ve snaze napravit dřívější křivdy byl ochoten církevní školy plně dotovat. Církev tak mohou zřizovat školy dle své libosti a za předpokladu, že splní podmínky, které jsou dány zákonem, získají dotace na svůj provoz a platy učitelů. Tyto dotace nejsou nijak ovlivněny postupným zanikáním státního financování církví a jedná se o zcela jinou rozpočtovou

¹⁵⁶ Pasárková, *Obraz křesťanstva v spravodajstve sekulárnych slovenských televízií*, in: Koudelková, (ed.), *Obraz katolíckej cirkve v Českých a Slovenských médiách v letech 2015-2018*, s. 90-92.

¹⁵⁷ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 113-114.

položku. O výši těchto dotací rozhoduje počet žáků a studentů, což je nevýhodné pro malé církevní školy, které jsou tak na hranici své udržitelnosti.¹⁵⁸

Být členem církve není pro navštěvování církevních škol podmínkou a do takovéto školy mohou chodit žáci a studenti bez rozdílu vyznání. Ve většině případů jsou dokonce věřící v menšině. Církevní školy pokrývají celé území naší republiky, ale svými počty v jednotlivých místech se zásadně liší.¹⁵⁹ Například v plzeňské diecézi jsou pouhé tři církevní školy a oproti tomu v pražské více než dvacet (viz tabulka č.1). Církevní školy nemůžeme považovat jako náboženské subjekty, i když náboženské vyučování v nich sice probíhá, ale spíš jen jako okrajový předmět, neboť většina žáků i učitelů nejsou věřícími. Vyučování náboženství na státních základních školách je na našem území podle zákona nepovinný předmět, který není nijak zvlášť navštěvovaným. Náboženská nauka má na některých školách spíš charakter zájmového kroužku a celorepublikově jej navštěvuje pouhých asi pět procent dětí, především římských katolíků.¹⁶⁰

Výzkumný tým vedený doktorkou Kateřinou Pulkrábkovou a magistrem Danielem Chytillem, ve své studii z roku 2022 zmapoval základní údaje o církevních školách v České republice. Vychází z předpokladu, že církevní školy jsou žádané, neboť rodiče zde očekávají, že dítě bude v křesťanském prostředí mít pevnější formaci pro život a lepší hodnotové ukotvení. Dále jsou rodiče přesvědčeni o tom, že učitelé na církevních školách chápou svoji profesi jako poslání a jejich přístup k dětem i rodičům je osobní, což vše dohromady přináší pro dítě dobrou kvalitu vzdělání, která je přípravou pro další vzdělávací stupeň. Jako další benefit zde uvádějí, že na církevních školách je méně žáků z problémových rodin, což souvisí i s nižším výskytem šikany. Z těchto důvodů v současné době přesahuje poptávka po církevních školách nabídku.¹⁶¹

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 114

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 113-114.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 115-117.

¹⁶¹ PhDr. Pulkrábová Kateřina, Mgr. Chytil Daniel, *Církevní školy, data a fakta. Základní údaje o církevních školách v ČR, jejich identita a zvládnutí krize*. Odbor analýz církevních dat České biskupské konfese, Praha 2022 [online]. [cit. 12. 4. 2023]. Dostupné z: <https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/33147_33147/cirkevni-skoly-vyzkumna-zprava.pdf>.

Tabulka č. 1

Kraj	Počet církevních škol	Kraj	Počet církevních škol
<i>Hlavní město Praha</i>	22	<i>Královéhradecký kraj</i>	7
<i>Středočeský kraj</i>	11	<i>Pardubický kraj</i>	2
<i>Jihočeský kraj</i>	5	<i>Kraj Vysočina</i>	5
<i>Plzeňský kraj</i>	3	<i>Jihomoravský kraj</i>	8
<i>Karlovarský kraj</i>	0	<i>Olomoucký kraj</i>	4
<i>Ústecký kraj</i>	3	<i>Zlínský kraj</i>	7
<i>Liberecký kraj</i>	4	<i>Moravskoslezský kraj</i>	11

Zdroj:

<http://www.seznamskol.eu/>

4.2.2 Římskokatolická církev ve slovenském školském a vzdělávacím systému

V každém období vývoje společnosti se církev angažovala v aktivitách podílejících se v oblasti výchovy a vzdělávání. Vedla ji k tomu snaha o získání vlivu na mladou generaci.¹⁶² Snahy římskokatolické církve o získání vlivu na vzdělávací politiku státu se začaly projevovat již v roce 1991 po přijetí zákona o svobodě náboženského vyznání a postavení církví. Prostřednictvím Biskupské konference Slovenska začala katolická církev aktivně vstupovat do změn tohoto zákona a vyzývala kompetentní orgány o zpracování svých požadavků. Po vzniku samostatné Slovenské republiky stát sice podporoval náboženskou výchovu, ale názory veřejnosti nebyly zcela stejné s tím, jak byly prezentovány. Na otázku, zda by římskokatolická církev měla mít větší vliv na vzdělání, většina slovenské veřejnosti odpověděla neutrálně nebo dokonce spíš negativně. V průběhu následujících let počet lidí, kteří se k této otázce stavěl spíš negativně ještě narostl. Až průzkum z roku 2008 ukázal na stabilizaci názorů a zvýšil se počet

¹⁶² Surmánek, *Kreikalizácia verejného života na Slovensku jako prejav a dosledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*, s. 79.

respondentů, podle kterých není potřeba vliv církve na vzdělání ani zvyšovat, ani snižovat.¹⁶³

Po roce 1990 se v rámci vzdělávací soustavy začaly zakládat církevní školy, a to především katolické. Vliv katolické církve na slovenské školství není založen na tlaku veřejnosti, jak se často říká, ale jde o součást dlouhodobé strategie na rozvoj církví slovenské republiky. Neboť jednou z priorit tamější římskokatolické církve je si prostřednictvím náboženského vyučování na školách udržet možnost ovlivňování mládeže, a tak se i podílet na formování slovenské veřejnosti.¹⁶⁴

Na základě smlouvy mezi Slovenskou republikou a Svatým stolcem o katolickém vzdělávání a výchově, založila v roce 2005 Konference biskupů Slovenska Katolické pedagogické a katechetické centrum, které sídlí ve Spišskej Novej Vsi. Úkolem tohoto centra je zajistit další odborné vzdělávání pedagogických i nepedagogických zaměstnanců katolických škol a učitelů náboženské výchovy. Spolu pak s diecézními školskými a řeholními úřady a diecézními katechetskými úřady poskytují metodicko-didaktickou službu a vyučování náboženské nauky tak usměrňují.

Slovenský zákon č. 245/2008 Z. z. §15¹⁶⁵ ukládá povinnou náboženskou výuku pro všechny ročníky základních a středních škol. Alternativou náboženské výuce je zde etická výchova, ale asi osmdesát procent rodičů dává přednost náboženské nauce. Základní znalost náboženství na Slovensku patří ke společenskému standardu, ale nezdá se, že by výuka náboženství měla nějaký větší vliv na náboženský profil společnosti. Religiozita je zde ovlivněna spíše působením rodiny, místních zvyklostí a tradic.¹⁶⁶ Církevní školy patří do plnohodnotného systému státních a soukromých škol a vzdělávací

¹⁶³ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 255-256.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 260-261.

¹⁶⁵ *Zákony pre ľudí. Zákon č. 245/2008 Z. z., Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov* [online]. [cit. 23. 3. 2023] Dostupné z: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245>>.

¹⁶⁶ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 115-117.

soustavy, z čeho státu vyplívá povinnost tyto školy finančně zabezpečovat, aby tak školy mohly dosahovat svých pedagogicko-výchovných cílů.¹⁶⁷

Tabulka č. 2

Kraj	Počet církevních škol	Kraj	Počet církevních škol
<i>Bratislavský kraj</i>	29	<i>Žilinský kraj</i>	34
<i>Trnavský kraj</i>	12	<i>Banskobystrický kraj</i>	21
<i>Trenčiansky kraj</i>	15	<i>Prešovský kraj</i>	56
<i>Nitranský kraj</i>	36	<i>Košický kraj</i>	40

Zdroj: <http://www.zoznamskol.eu/>

I ve vysokoškolském vzdělávacím systému existují souvislosti, které naznačují, že církevní pravidla jsou nadřazena státním zákonům. Třeba částí veřejnosti není umožněno využívat služby církevních škol. Například pro přijetí na Římskokatolícku cyrilo-metodskú bohosloveckú fakultu Univerzity Komenského je podmínkou mravný a bezúhonný život křesťana-katolíka, který musí být potvrzen farářem v místě trvalého bydliště. V případě teologických fakult existují výjimky ze zákona a z vnitřních předpisů škol, které na vysokých školách omezují akademické svobody. Příkladem zde může být volba děkana, který po svém zvolení akademickou samosprávou může být uveden do funkce pouze se souhlasem církevní provinciála.¹⁶⁸

Katolická církev na Slovensku bojuje proti nezadržitelnému procesu sekularizace všemi možnými prostředky a Smlouva mezi Slovenskou republikou a Svatým stolcem o katolické výchově a vzdělávání to potvrzuje, neboť ve všech ostatních demokratických státech je odluka církví od škol již uskutečněna.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Surmánek, *Klerikalizácia verejného života na Slovensku jako prejav a dosledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*, s. 79.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 264-265.

¹⁶⁹ Bačala; Dányi, *Recidívy Klerikalizmu Slovenská republika a Vatikánské zmluvy*, s. 78.

4.3 Kulturní působení římskokatolické církve

Na evropském kulturním dědictví¹⁷⁰ se ve velké míře podílely církve působící na evropském kontinentě, díky kterým se tak vytvořila osobní i kolektivní identita. To ale vlivem sekularizace přestává platit, a to především pro českou společnost, neboť na Slovensku je náboženství sociálně a kulturně zakořeněno mnohem více. Ovšem v posledních letech dochází i na českém území, k určité dikci odkazující na křesťanské kořeny, která je způsobena strachem z migrace a potenciálním přílivem muslimů do Evropy. Většinou jsou to političtí populisté bez křesťanského zázemí, kteří využívají migrační krize ke svému zviditelnění a vyzdvihují své vlastenectví tím, že vyzívají občany k boji proti ztrátě identity, která by mohla být převálcována jinou kulturou. Proto začaly být opět zdůrazňovány tradiční, a tudíž i křesťanské, hodnoty, jako základ evropské a české kultury.¹⁷¹

4.3.1 Kulturní působení římskokatolické církve v České republice

Působení jednotlivých farností ve veřejném prostoru je rozdílné. Některé jsou více otevřené i pro veřejnost mimo náboženskou komunitu a pořádají různé akce bez ohledu na náboženské vyznání účastníků. Další jsou více uzavřené, soustředící svoji působnost pouze na své členy. Nelze obecně říci jaké části republiky je římskokatolická církev otevřenější a kde naopak, protože každá farnost na různých územích působí odlišným způsobem. Například v Kyjově je římskokatolická církev velice aktivní. Věnuje se výuce náboženství na základních a středních školách a plánuje založit vlastní mateřskou školku, která by byla přístupná i pro širší veřejnost. Dále provozuje rodinné centrum či organizuje akce pro seniory. Opakem je pak Žďár nad Sázavou, kde se římskokatolická církev soustředí především na katolické věřící.¹⁷²

¹⁷⁰ Kulturní dědictví rozdělujeme na materiální a nemateriální. Nemateriální je takové, které nemá hmotnou podstatu a předává se mezigeneračně. Patří sem například tradice, zvyky, dovednosti v tradičních řemeslech apod. Mezi materiální kulturní dědictví patří památky a další hmotné výtvořky člověka, jako architektura, malby či literární díla. (Národní ústav lidové kultury. *Kulturní dědictví* [online]. [cit. 22. 3. 2023] Dostupné z: <<https://www.nulk.cz/kulturni-dedictvi>>).

¹⁷¹ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 118-119.

¹⁷² Havlíček; Klingorová; Nešpor; Vojtíšek, Regionální diferenciacie postsekulárních projevů na příkladu modelových regionů, in: Havlíček; Klingorová a kol. *Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti*, s. 89-90.

Římskokatolická církev se v svými kulturními akcemi snaží přiblížit i necírkevnímu publiku a ukázat tak, že do společnosti rozhodně patří.¹⁷³Některé diecéze pravidelně pořádají různé kulturní akce, jako jsou koncerty, plesy nebo workshopy. S velkou oblibou i nekřesťanské části společnosti se setkala akce, konaná na přelomu května a června, nazvaná Noc kostelů, která si během let již u nás získala tradici. Během této akce mají lidé příležitost navštívit kostely a modlitebny v pozdních večerních hodinách a vychutnat si tak netradiční atmosféru těchto sakrálních prostor. Dále například pořádá Biskupství plzeňské ve spolupráci se spolkem Přátelé Koinonie workshop pro děti na konci školního roku, kdy se plzeňské Náměstí Republiky promění v pohádkový prostor se skluzavkami a skákacími hrady.¹⁷⁴

4.3.2 Kulturní působení římskokatolické církve ve Slovenské republice

I slovenská římskokatolická církev pořádá mnoho akcí, ale většinou jsou náboženského nebo sociálního charakteru. Přístupné jsou sice pro kohokoliv, ale svým obsahem jsou atraktivní spíše pro aktivní věřící, jako je například ekumenická křížová cesta, adorace, nebo výstava biblických artefaktů.¹⁷⁵Naopak církev, a nejen římskokatolická, nacházejí prostor pro svoji působnost na nenáboženských kulturních akcích, jako jsou například festivaly. Například na jednom z největších hudebních festivalů na Slovensku s názvem Bažant Pohoda, kde jsou náboženské diskuze součástí programu a vystupují zde i katoličtí knězi. Festival již tradičně bývá zakončen ekumenickou bohoslužbou, kterou vedou duchovní vícero církví. Římskokatolická církev na Slovensku tedy sama nepořádá žádné akce, které by byly i pro necírkevní publikum, ale na necírkevní akce zváni jinými pořadateli.¹⁷⁶

¹⁷³ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 120.

¹⁷⁴ Diecéze plzeňská. *Pravidelné akce v diecézi* [online]. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné z: <<https://www.bip.cz/cs/pravidelne-akce-v-diecezi>>.

¹⁷⁵ Tlačová kancelária, konferencie biskupov Slovenska [online]. [cit. 5. 3. 2023]. Dostupné z: <<https://www.tkkbs.sk/search.php?rtext=pozvanka&rskde=tsl>>.

¹⁷⁶ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápas o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 12.

4.4 Římskokatolická církev a sociální služby

V sociální oblasti jsou církve jak v Čechách, tak na Slovensku angažované. V širším smyslu do této působnosti spadá také zdravotnictví a křesťanská služba armádě, policii a vězeňství. I když se v minulosti komunistický režim snažil omezit a zlikvidovat působení církve i v této oblasti, nikdy se mu to zcela nepodařilo. Po listopadové revoluci nastal značný rozmach církevních organizací provozujících sociální služby, což se setkala s pozitivním přijetím i u obyvatel, kteří jinak preferovali sekularizaci státu. Etablovaným církvím bylo umožněno působení v oblasti sociálních služeb díky rychlému založení nových charitativních organizací a také restitucí části církevního majetku. Převzetí celých nemocnic bylo poměrně komplikované, a tak jich v současné době funguje nemnoho. I přes to, že je provoz církevních nemocnic hrazen ze všeobecného zdravotního pojištění, v mnoha případech finanční zatížení přesahuje možnosti církevních společností. Proto některé církevní organizace, které v restitučním řízení dostali nemocnici zpět, ji pronajímají městu, a to většinou za symbolickou cenu.¹⁷⁷

4.4.1 Církevní zdravotní a sociální služby v České republice

Provoz církevních nemocnic zůstává v tuzemském prostředí okrajovou záležitostí, ale za to se v nemocnicích velmi rozšířila duchovní služba, což jednotlivá zdravotní zařízení vedlo k nezbytnosti zařízení příslušných pracovních míst. Zájem u veřejnosti, dokonce i nevěřící části, o tyto služby stoupl v takové míře, že byla dokonce uzavřena formální dohoda mezi ministerstvem zdravotnictví, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví. Cílem této služby je přinést pacientům úlevu, ne je dovést ke konverzi. V dnešní době nemocniční kaplani slouží ve více jak padesáti českých nemocničních zřízeních, a převážně se jedná o římské katolíky.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 121.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 122-123.

4.4.2 Církevní sociální služby v Slovenské republice

Na Slovensku si římskokatolická církev vybuďovala regulérní síť duchovních v nemocnicích, což pro ostatní církve z finančních důvodů není možné. Důvodem je hlavně nedostatek finančních prostředků, neboť tito duchovní jsou placeni svými církvemi, nikoliv z nemocničních zdrojů.¹⁷⁹

Dalším odvětvím, ve kterém slovenský stát využívá církevních služeb, je armáda a ozbrojené složky. Největší registrované církve tak poskytují duchovní služby vojákům již od roku 1995, kdy byl zřízen Úřad vojenských duchovních. Díky tomu se tak v církvi vytvořila systematizovaná pracovní místa, která nejsou financována církvemi, ale ze státního rozpočtu nad rámec státních dotací na platy duchovních. Konkrétně jsou duchovní na těchto pracovních pozicích placeny z rozpočtu ministerstva obrany Slovenské republiky. Dle smlouvy s Vatikánem se Slovensko zavazuje poskytovat duchovní služby katolickým věřícím v ozbrojených silách a ozbrojených sborech. Zatím co základní smlouva představovala pouze závazek Slovenské republiky zabezpečit věřícím jejich náboženská práva při výkonu povolání, dílčí smlouva *O duchovní službě katolickým věřícím* obsahuje již konkrétní povinnosti a postupy. Z přijetí této smlouvy vznikly státu finanční závazky vůči vybrané skupině občanů, neboť na sebe přebral odpovědnost tuto činnost církví financovat. Jedná se tedy o další odvětví, kdy je římskokatolická církev privilegována oproti ostatním církvím, se kterými žádná podobná smlouva uzavřena nebyla.¹⁸⁰

4.5 Ostatní sociální služby poskytované katolickou církví v Čechách a na Slovensku

Podobný úspěch má také hospicové hnutí, a to i přes to, že první pokus o zřízení paliativní péče v devadesátých letech nebyl úspěšný. V mnoha případech se o vznik zařízení s lůžky pro nevléčitelně nemocné a umírající lidi zasloužili věřící lékaři spolu s dalšími představiteli církví. Ovšem náboženské přesvědčení není pro přijetí klientů do péče podmínkou a duchovní péče je poskytována jen v případě, že si to klient sám přeje.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 123.

¹⁸⁰ Tižík, *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku, Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*, s. 270-271.

Hospicová péče je hrazena částečně z veřejného zdravotního pojištění a kombinací dotací na sociální služby, soukromých a korporátních darů a klientských příspěvků. Na Slovensku je tomu stejně jako v České republice, jen hospicové hnutí zde začalo o něco později a je méně rozvinuté.

Vedle hospiců fungují další sociální služby, kde se církve angažuje, a tím jsou například péče o osoby v nouzi a pomoc různým rizikovým skupinám. V České republice k dnešnímu dni je v provozu více jak dvě sta azylových domů a z toho je přibližně polovina církevních. Z asi sedmdesáti nocleháren jich církve provozuje téměř padesát a z více jak padesáti nízkoprahových denních center jsou pod správou církevních osob bez mála dvě desítky z nich. Provoz těchto center je částečně dotován státem. Na Slovensku se na sociálních službách podílí ještě více církevních poskytovatelů a jejich působnost v obou státech není omezena jen na vlastní území, ale působí i mezinárodně. A to především v místech katastrof či válek.

Dle průzkumů většiny společnosti církevní sociální služby nevdají, nebo se s nimi alespoň smířila. Důvodem může být i to, že po změně režimu neměl o tuto oblast nikdo jiný zájem anebo nebyl schopný se jí tak rychle ujmout. Především v České republice jsou církevní sociální služby určeny především na pomoc specifickým skupinám či klientům se zvláštními potřebami. V případech, kdy se církve snaží orientovat se na celou společnost ovšem selhává a zůstává tak na okraji.

Česká i slovenská katolická charita jsou speciálními kategoriemi církevních právnických osob, které jsou sice zřizovány i kontrolovány církví, ale musí se řídit přesně určenými pravidly vzájemného vztahu, takže se nejedná o integrální součásti, které jsou plně podřízené církevnímu vedení. Zaměstnanci těchto charitativních organizací se podílejí na sociální činnosti církví, i když hlavně v Čechách, jich většina nepatří mezi věřící. Na Moravě i na Slovensku se bere jako samozřejmost, že zaměstnanci jsou souvěrci, ale ani tam není v dnešní době možné tuto premisu dodržet.¹⁸¹

¹⁸¹ Nešpor, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, s. 123-126.

5 VÍRA SOUČASNÉ DOBY

Oslabení vlivu náboženství prostupuje celou Evropou. A ač většina Evropanů nenavštěvuje pravidelně bohoslužby a nehlásí se k církvím, velká většina jich věří v nadpřirozeno, které lze nazvat detradicionalizovanou religiozitou či spiritualitou.¹⁸²

Dnešní svět je propojen komunikačními sítěmi a je produkováno tolik informací, že se pro průměrného člověka stává často až velmi komplikovaným. Je to svět, kterému chybí sjednocující filozofie, jakou může být například náboženské vyznání, a v němž se lidské postoje, zájmy a hodnotové systémy se rozpadají do jednotlivých segmentů, a tak je složitější vůbec najít smysl života. Je to svět svobodný, ale svoboda s sebou přináší také větší míru odpovědnosti a člověk se může cítit až přetížen množstvím rozhodnutí, které musí učinit, aby si vybral správné informace. Jednou z nejdůležitějších lidských potřeb je jistota, kterou dříve zaštitovalo právě také společné náboženství. Aby člověk uspokojil svoji potřebu jistoty, pomůže si redukcí osvojených informací a preferencí vlastního výběru informací a jistot, tedy fundamentalismem. Tato cesta ovšem postrádá logiku a lidská komunikace se hroutí, což vede k izolaci a násilí. Proto je fundamentalismus právem považován za velkého nepřítele dnešní civilizace.¹⁸³

I proto v posledních letech zažívá i křesťanské náboženství určitou renesanci, a to díky strachu z islamizace Evropy. Politici využili migrace k tomu, aby veřejnost strašili hrozbou ztráty křesťanských hodnot evropské i české společnosti, které je tak potřeba bránit.¹⁸⁴ Dnešní společnost vykazuje jakési znaky smutku nad ztrácející se křesťanskou vírou, neboť to znamená i ztrátu hodnot a kultury. Za tuto ztrátu ale veřejnost viní samotnou církev, a právě jí lidé vyčítají, že nejsou schopni v Boha věřit, jelikož vystupování církve nepůsobí věrohodně a je tak považována za zkostnatělou instituci, jejíž poselství není k užítku.¹⁸⁵

¹⁸² Hamplová, *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, s. 14-15.

¹⁸³ Opatrný, *Pastorační studie u nás*, s. 14-15.

¹⁸⁴ Nešpor, *Historické kořeny, projevy a důsledky české (post)sekularisty*, in: Havlíček; Klingorová a kol. *Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti*, s. 61.

¹⁸⁵ Kehl, *Kam kráčí církev?* s. 15.

5.1 Sekularismus

Po pádu komunistického režimu k žádné náboženské obnově v českých zemích nedošlo a sekularizační trend pokračoval nadále. Může za to i fakt, že na religiozitu je v naší společnosti nahlíženo spíš negativně a je vnímána jako podezřelá a potenciálně nebezpečná. Jedním z důvodů, proč je na ni tak nahlíženo je i nízká náboženská vzdělanost obyvatel.¹⁸⁶ Etablované církve využít příležitosti po roce 1989, kdy zájem veřejnosti o náboženství opět narostl, nedokázaly. Církev, dnes víme že oprávněně, se obávala, že tento zájem je jen dočasný a příliš mělký a nevede ke skutečnému přijetí křesťanské víry. Dále pak odmítala vyjít vstříc sekularizované společnosti, a také nebyla schopna se sama vyrovnat se svojí minulostí.¹⁸⁷

Římskokatoličtí teologové dávají sekularizaci za vinu dávné středověké herezi, tedy husitství, ze kterého se naší společnosti nikdy nepodařilo vymanit. S tím, že na sekularizační tendencích naší společnosti se podílelo husitství se dá obecně souhlasit. Nikoliv ale jako s herezí, ale jako s duchovním modernizačním směrem, který byl násilně potlačen protireformací, se kterou se společnost nikdy nesmířila a díky čemuž ani nedokázala přijmout novější církevní katolicismus. Zárodky české „nereligiozity“ pramení z husitské doby a v plné míře se začaly projevovat od 17.století, kdy ovšem bylo reformní hnutí zcela potlačeno a společnost se stala zcela katolickou.¹⁸⁸

5.2 Postsekularismus

V řadě zemí světa se začaly objevovat postsekularistické tendence a význam náboženství se začal zvyšovat. Po dlouhou dobu to vypadalo, že se tento trend se České republiky netýká, a dále se zde pokračuje v sekularistických tendencích. V posledních letech se ale i u nás role náboženství mění. I přes to, že česká společnost nadále vykazuje znaky odcírkevnění, sociologické výzkumy ukazují, že k ateismu má daleko. Jen církve vystřídalaly různé formy religiozity¹⁸⁹ Počet Čechů, kteří věří v existenci nadpřirozené síly,

¹⁸⁶ Nešpor, Historické kořeny, projevy a důsledky české (post)sekularisty, in: Havlíček; Klingorová a kol. Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti, s. 61.

¹⁸⁷ Nešpor, *Příliš slábi ve víře, Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 113.

¹⁸⁸ Nešpor, Historické kořeny, projevy a důsledky české (post)sekularisty, in: Havlíček; Klingorová a kol. Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti, s. 51-52.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 51.

že hvězdná znamení ovlivňují běh života, nebo že někteří lidé mají schopnost předpovídat budoucnost, je poměrně vysoký. Mezi takovouto alternativní spiritualitu řadíme různé léčitelské praktiky, meditační techniky, jógu a podobně.¹⁹⁰ Důvodem, proč se lidé přesouvají k alternativní spiritualitě je také to, že zde nejsou svázány pravidly žádné instituce a jasně formulovaným učením.¹⁹¹

Dalším z důvodů, proč lidem dnešní doby více vyhovuje alternativní spiritualita je také touha po nalezení a porozumění svého já, což jim přináší spíše meditace a mystika. Církevní obce se soustředí především na svůj rozvoj a na katechezi a prostor na osobní pastorační práci moc nezbyvá. Bohoslužby mohou vyznívat příliš formalisticky a klidnou, meditativní atmosféru často pozbývají. Dalším důvodem je také, že církve příliš neřeší vztah člověka k přírodě, což je téma pro dnešní společnost stále více a více důležitější. Součástí alternativní spirituality je také ekologické vědomí, které se zakládá na zodpovědnosti za život na našem světě, neboť vše je jeden velký organismus propojující život na zemi s kosmem a lidé jsou částí matky Země, která náleží do kosmického celku.¹⁹²

5.3 Alternativní spiritualita

Náboženství je chápáno jako institucionalizace víry, tj. je nutný nějaký nositel, který garantuje a rozvíjí náboženskou víru či cit. Kdežto spiritualita je označení pro duchovní život. Pojem spiritualita se začal v křesťanském prostředí používat pro označení prožitkového jádra náboženství. Postupem času se pojem spiritualita z původního teologického pojetí vyčlenil a získal dnešní pojetí, které se dá vysvětlit jako duchovní zkušenost. Vazba mezi spiritualitou a náboženstvím může být jak pozitivní, tak i negativní, neboť náboženství může usnadnit prožívání spirituality díky vytvoření vhodných konceptů, ale také nemusí být se spiritualitou vůbec spojeno.¹⁹³

Spiritualita, jakou si dnes vytváří mnoho, především mladých, lidí není mnohdy ani definovatelná jedním slovem. Její základ je v abstraktnosti transcendentna,

¹⁹⁰ Hamplová, *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, s. 14-15.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 87.

¹⁹² Kehl, *Kam kráčí církve?* s. 34.

¹⁹³ Němečková, *Kapitoly k nenáboženské spiritualitě*, s.46.

inspirované různými filozofickými myšlenkami, koncepty a přístupy, které lze označit za náboženský chaos. Ač se lidé vyznávající takovýto druh spirituality označují primárně za nevěřící přiznávají náklonost k různým alternativním formám jako jsou energie, andělé nebo karma. Toto je způsob některých dnešních lidí, jak najít pomoc v duchovním prostoru, aby se dokázali vypořádat s nástrahami dnešního světa, a přitom netíhnou k žádné konkrétní náboženské tradici. Jako důvod, proč si volí tuto formu duchovna může být jednak chybějící náboženské vzdělání a také všeobecné odmítání kterýchkoliv institucí.¹⁹⁴

Jak již bylo napsáno výše, to, že je česká společnost ateistická neplatí, jen své duchovní uspokojení nenachází v církvi, nýbrž v různých druzích spirituality a posvátna, kdy si ať už jednotlivci nebo skupiny tvoří vlastní obraz světa. Většina lidí nemá tuto formu víry spojenou s žádnými duchovními praktikami, jsou jen pasivními konzumenty, a dokonce ne vždy jí jsou zcela přesvědčeni. Žádnou lepší možnost, ale pro sebe neznají, neboť členství v církvi či náboženském spolku by je svazovalo svými pravidly. V posledních letech šíření různých astrologických, esoterických a magických praktik stále roste, stejně tak jako třeba zájem o alternativní medicínu. K vyšší aktivitě v tomto ohledu vedou lidi spíše jejich osobní či společenské krize.¹⁹⁵

V sekularizované společnosti zůstává náboženská spiritualita jako možná alternativa. Vznik nových náboženských hnutí v dnešním sekularizovaném světě dokazuje, že lidé ve svém nitru touží po spiritualitě a hledají ty nejpříjemnější možnosti.¹⁹⁶ Velká část dnešní světové populace žije konzumním životem, který jde se sekulárním pojetím světa ruku v ruce, což lidi často přivádí k hlubokým otázkám jejich vlastní existence. Člověk si uvědomí, že se stal obětí chladného technokratismu a začne hledat východisko ve spirituálním přesahu.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Havlíček; Klingorová, *Religiozita mladých lidí: subjektivizace a deinstitucionalizace náboženského prostoru*, in: Havlíček; Klingorová a kol. *Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti*, s.81.

¹⁹⁵ Nešpor, *Historické kořeny, projevy a důsledky české (post)sekularisty*, in: Havlíček; Klingorová a kol. *Postsekularismus v Česku, trendy a regionální souvislosti*, s. 61.

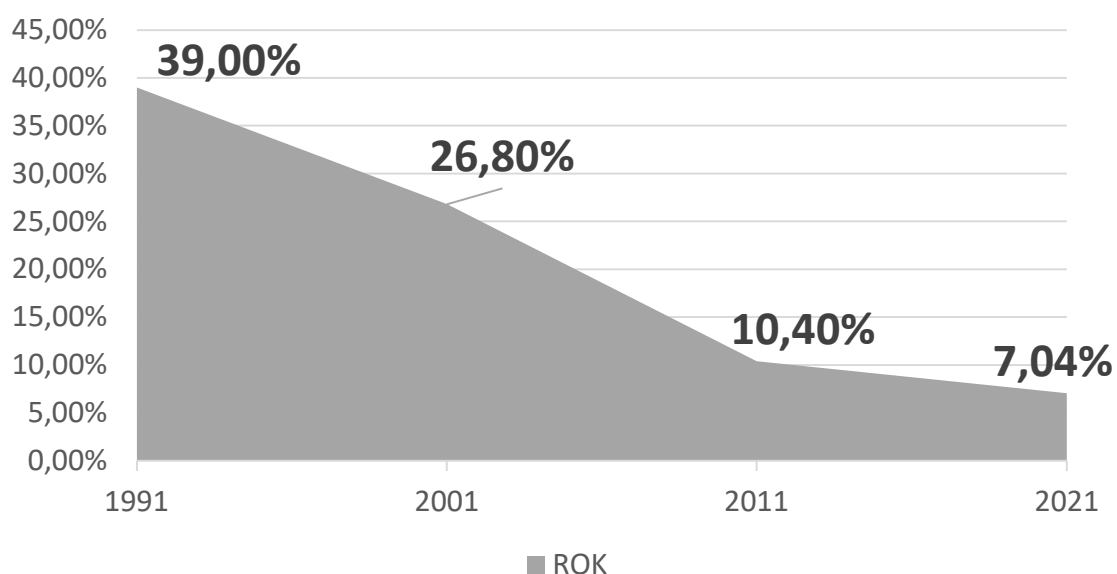
¹⁹⁶ Podzimek, *Spiritualita v době sekularizace*, s.67.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 73-74.

5.4 Srovnání výsledků sčítání lidu

Pokud chceme porovnávat religiozitu mezi Českou a Slovenskou republikou, nejlépe k tomu poslouží výsledky sčítání lidu, které se konají každých deset let. Při srovnání výsledků sčítání lidu v letech 1991, 2001, 2011 a 2021 počet osob hlásících se k římskokatolické církvi má momentálně klesající tendence v případě obou států. Ovšem v případě Slovenské republiky se stále k této církvi hlásí více jak polovina obyvatel a při prvním sčítání lidu po rozpadu společného státu, jejich počet hlásících dokonce vzrostl téměř k 70 % (graf 1, Graf 2).^{198 199}

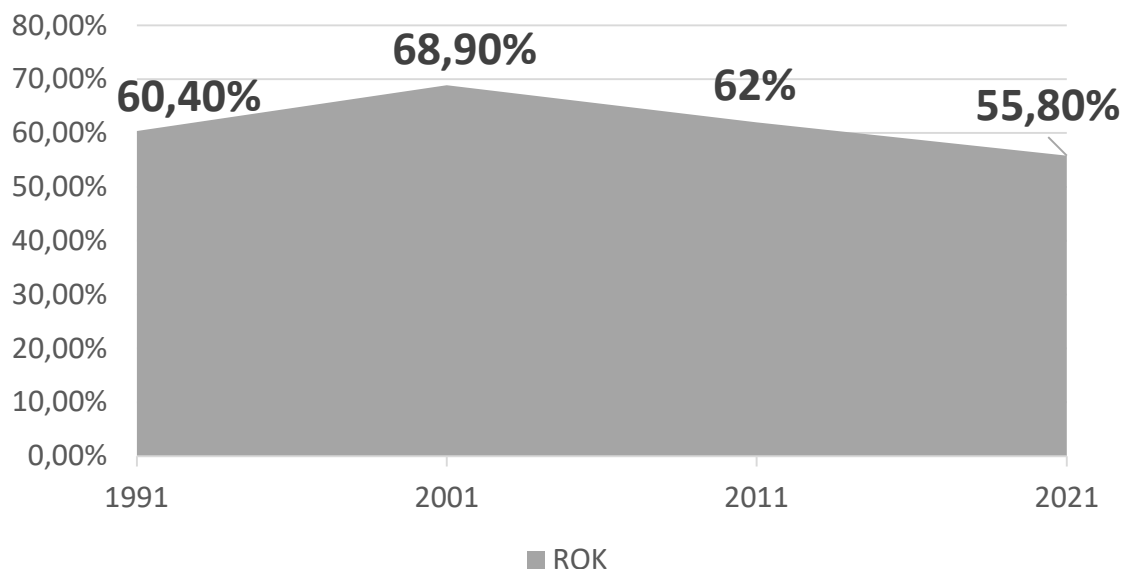
Graf 1 Počet občanů České republiky hlásících se k ŘKC dle sčítání lidu

¹⁹⁸ Sčítání 2021. *Náboženská víra* [online]. 2021 [cit. 26.01.2023]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>>.

¹⁹⁹ Sčítanie 2021. *Náboženské vyznanie* [online]. 2021 [cit. 27. 1. 2023]. Dostupné z: <<https://www.scitanie.sk/k-rimskokatolickemu-vyznaniu-sa-prihlasilo-56-obyvatelov>>.

Graf 2 Počet občanů Slovenské republiky hlásících se k ŘKC dle sčítání lidu

Podíváme-li se na religiozitu podle jednotlivých krajů dle posledních výsledků ze sčítání lidu v roce 2021, ukazuje se, že Slovenská republika je oproti České republice více kompaktní, neboť rozdíly zde nejsou tak markantní. I druhá nejčastější církev, ke které se slovenští obyvatelé hlásí, je ve všech krajích stejná. Lehké rozdíly jsou vidět při pohledu na počet obyvatel, kteří se k žádné církvi nehlásí. Větší množství jich najdeme v západní části republiky (Tabulka 3).²⁰⁰ Dle studie Dušana Lužného a Jana Váně, která se zabývá úbytkem nábožensky založených lidí v důsledku kolektivní náboženské paměti přichází s tím, že přibližně třetina českých respondentů, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu, ztratila náboženské přesvědčení již v dětství. To lze přičíst měnícím se procesům v české společnosti.²⁰¹

²⁰⁰ Tamtéž

²⁰¹ Lužný; Váně, Conclusion-Thoughts and Future Directions of Research, in: Hášová; Kalvas; Lužná; Štípková; Váně, Continuity and Discontinuities of Religious Memory in the Czech Republic, s. 161.

Tabulka č. 3

	1.		2.			
Sčítání lidu 2021- SR	Římskokatolická církev		Evanjelická církev augsburského vyznania na Slovensku		bez náboženského vyznania	
<i>Bratislavský kraj</i>	306703	42,63%	29615	4,12%	286730	39,85%
<i>Trnavský kraj</i>	347359	61,37%	19302	3,41%	139743	24,96%
<i>Trenčiansky kraj</i>	335222	58,05%	41278	7,15%	152586	26,42%
<i>Nitranský kraj</i>	413458	60,99%	17825	2,63%	155832	22,99%
<i>Žilinský kraj</i>	454957	65,78%	54399	7,87%	133335	19,28%
<i>Banskobystrický kraj</i>	316326	50,24%	59482	9,51%	180067	28,78%
<i>Prešovský kraj</i>	487966	60,32%	35597	4,40%	85927	10,62%
<i>Košický kraj</i>	378520	48,39%	29409	3,76%	161922	20,70%

V případě České republiky nejsou výsledky ze sčítání lidu z roku 2021 tak celistvé a podíl věřících se v jednotlivých krajích liší. Pro celou republiku ale platí, že římskokatolická církev je nejčastější. V pořadí druhá církev, ke které se hlásí nejvíce lidí, má již podle krajů rozdílné výsledky. V Praze, na severu a západě Čech je v pořadí druhé nejčastější náboženské vyznání pravoslavné. V ostatních částech republiky se o druhou příčku dělí církev československá husitská, českobratrská církev evangelická a slezská církev evangelická augsburského vyznání (Tabulka č.4).^{202 203}

²⁰² Sčítání 2021. *Náboženská víra* [online]. 2021 [cit. 26.01.2023]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>>.

²⁰³ Sčítanie 2021. Náboženské vyznanie [online]. 2021 [cit. 27. 1. 2023]. Dostupné z: <<https://www.scitanie.sk/k-rimskokatolicnemu-vyznaniu-sa-prihlasilo-56-obyvatelov>>.

Tabulka č. 4

Obyvatelstvo podle nejčtenějších církví a krajů v roce 2021	Počet obyvatel	1. nejčtenější církev	počet	%	2. nejčtenější církev	počet	%
<i>Hlavní město Praha</i>	1301432	církev římskokatolická	54 863	4,2%	pravoslavná církev v českých zemích	14 268	1,10%
<i>Středočeský kraj</i>	1415463	církev římskokatolická	48 858	3,4%	pravoslavná církev v českých zemích	6 757	0,48%
<i>Jihočeský kraj</i>	631803	církev římskokatolická	44 371	7,0%	pravoslavná církev v českých zemích	1 367	0,22%
<i>Plzeňský kraj</i>	581436	církev římskokatolická	22 810	3,9%	pravoslavná církev v českých zemích	2 514	0,43%
<i>Karlovarský kraj</i>	297098	církev římskokatolická	6 464	2,2%	pravoslavná církev v českých zemích	1 492	0,50%
<i>Ústecký kraj</i>	789098	církev římskokatolická	13 206	1,6%	pravoslavná církev v českých zemích	2 508	0,32%
<i>Liberecký kraj</i>	435220	církev římskokatolická	10 444	2,3%	pravoslavná církev v českých zemích	1 606	0,37%
<i>Královéhradecký kraj</i>	538303	církev římskokatolická	22 987	4,2%	církev československá husitská	2 757	0,51%
<i>Pardubický kraj</i>	510037	církev římskokatolická	31 184	6,1%	českobratrská církev evangelická	2 897	0,57%
<i>Kraj Vysočina</i>	497661	církev římskokatolická	67 695	13,6%	českobratrská církev evangelická	2 867	0,58%
<i>Jihomoravský kraj</i>	1197651	církev římskokatolická	148 598	12,4%	českobratrská církev evangelická	4 206	0,35%
<i>Olomoucký kraj</i>	619788	církev římskokatolická	58 156	9,3%	církev československá husitská	1 731	0,28%
<i>Zlínský kraj</i>	564331	církev římskokatolická	102 833	18,2%	českobratrská církev evangelická	4 350	0,77%
<i>Moravskoslezský kraj</i>	1162841	církev římskokatolická	108 550	9,3%	slezská církev evangelická augsburského vyznání	6 783	0,58%

Tabulka č. 5

Obyvatelstvo podle nejčtenějších církví a krajů v roce 2021	ateismus	Jiné než ve výběru	Neuvedená církev	Podíl věřících obyvatel	počet obyvatel hlásících se k církvi	počet obyvatel nehlásících se k církvi
<i>Hlavní město Praha</i>	66	4860	7630	30,80%	16%	14,6%
<i>Středočeský kraj</i>	53	2787	5618	22,50%	11,70%	10,80%
<i>Jihočeský kraj</i>	41	1022	3830	32,80%	18%	14,80%
<i>Plzeňský kraj</i>	37	959	2658	23,50%	12%	11,50%
<i>Karlovarský kraj</i>	28	386	1010	20,60%	10%	10,50%
<i>Ústecký kraj</i>	39	1272	2182	15,80%	7,20%	8,60%
<i>Liberecký kraj</i>	21	745	1457	19,40%	9,50%	9,90%
<i>Královéhradecký kraj</i>	26	995	2324	24,70%	13,40%	11,40%
<i>Pardubický kraj</i>	21	812	2523	29,40%	17,50%	11,90%
<i>Kraj Vysočina</i>	14	683	4716	44,70%	30,30%	14,30%
<i>Jihomoravský kraj</i>	72	2664	10430	42,40%	26,80%	15,60%
<i>Olomoucký kraj</i>	37	1062	4048	35,20%	20,60%	14,50%
<i>Zlínský kraj</i>	23	999	7651	54,60%	38,60%	16,00%
<i>Moravskoslezský kraj</i>	77	2062	9490	39,50%	25,30%	14,30%

6 PRAKTICKÁ ČÁST-VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU (PŘÍLOHA Č. 1)

Cílem praktické části této práce je pokusit se zmapovat současnou náboženskou situaci v České a Slovenské republice a porovnat mezi sebou. K těmto účelům byl použit níže uvedený dotazník, který byl volně přístupný na online platformě google forms. S žádostí o vyplnění dotazníku jsem se obrátila na své kolegy, bývalé kolegy, přátele i známé s žádostí o další distribuci, aby bylo možné získat relevantní data z co největšího počtu krajů z obou republik. Věková hranice respondentů byla určena 20-50 let a celkem se podařilo získat 131 odpovědí, z toho 72 z České republiky a 59 ze Slovenské republiky (viz tabulka č. 6). Vzhledem k počtu respondentů nejsou ve vyhodnocení zohledněny věk či místo bydliště a tato data jsou pouze orientační. Počet respondentů z jednotlivých krajů nebyl stejný, proto nelze zcela relevantně vyhodnotit, zda religiozita, názory a postoje dotazovaných jsou místem bydliště ovlivněny. Vyhodnocení dat je tedy srovnání obou republik jako celku.

Tabulka č. 6

Počet respondentů z České republiky	72
Muži	33
Ženy	39
Počet respondentů ze Slovenské republiky	59
Muži	28
Ženy	31

6.1 Vyhodnocení otázka č. 1

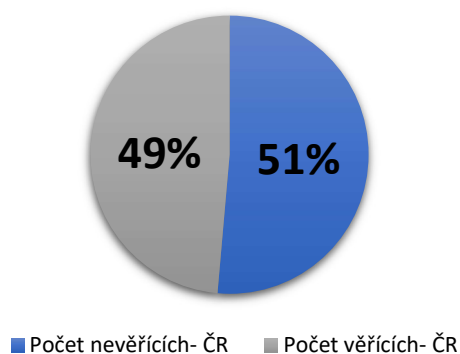
Jste věřící? (jakákoliv víra – v Boha, vesmír, vyšší síly, energie,...)

Na tuto odpovědělo kladně celkem 37 Čechů a 45 Slováků (viz. Tabulka č. 7). Počet nevěřících Čechů lehce převyšuje množství věřících (graf 3), přičemž většinu věřících tvoří ženy oproti mužům (graf 4).

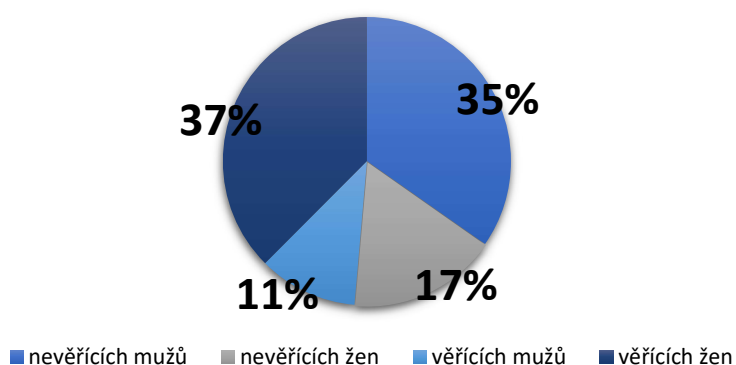
Tabulka č. 7

Počet nevěřících-ČR	37	Počet nevěřících-SR	14
nevěřících mužů	25	nevěřících mužů	10
nevěřících žen	12	nevěřících žen	4
Počet věřících-ČR	35	Počet věřících-SR	45
věřících mužů	8	věřících mužů	18
věřících žen	27	věřících žen	27

Graf 3 Podíl věřících a nevěřících respondentů - Česká republika

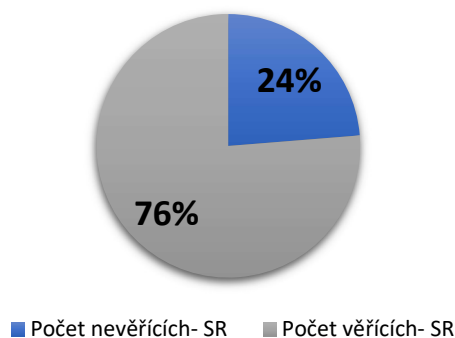

Graf 4 Srovnání počtu věřících a nevěřících podle pohlaví - Česká republika

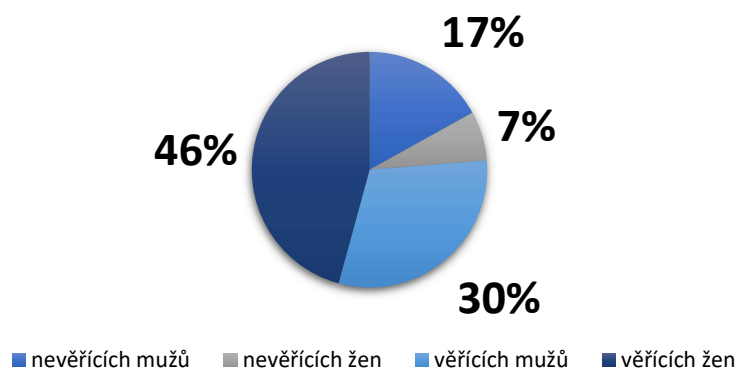

Za věřící se označila převážná většina dotazovaných Slováků (graf 5) a i zde platí, že věřících je více žen oproti mužům (graf 6).

Graf 5 Podíl věřících a nevěřících respondentů - Slovenská republika

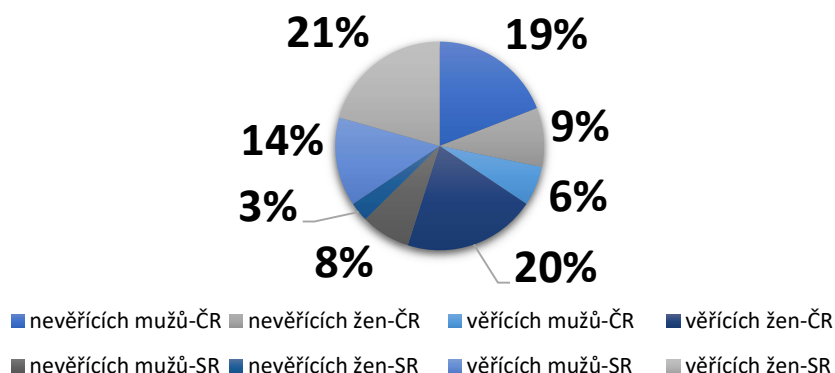
Graf 6 Srovnání počtu věřících a nevěřících podle pohlaví Slovenská republika

Srovnáme-li počet věřících respondentů v obou státech, dospějeme k závěru, že v České republice je počet věřících a nevěřících téměř vyrovnaný, počet nevěřících pouze lehce převažuje. Oproti tomu na Slovensku se označuje za „věřící“ drtivá většina dotazovaných. U obou republik se potvrzuje, že počet věřících žen převažuje nad počtem věřících mužů. Porovnáme-li odpovědi všech dotazovaných (graf 7), výsledkem je, že v otázce víry nejvíce kladně odpovídaly slovenské ženy a hned za nimi následují ženy z České republiky. Nejvíce nevěřících je českých mužů, jejichž procentuální počet je

téměř stejný jako u českých žen, které se považují za věřící. U této otázky věk a místo bydliště respondentů nehrály výraznou roli, tak jak tomu je u některých následujících otázek.

Graf 7 Srovnání počtu věřících a nevěřících respondentů - Česká a Slovenská republika

6.2 Vyhodnocení otázky č. 2

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO, tak jakého jste vyznání?

Převážná většina českých respondentů, která se označila za věřící není členy žádné církve či náboženského spolku, ale jejich víru zde označují jako alternativní spiritualitu (graf 8). Pod tento pojem jsou zařazeny například následující odpovědi na tuto otázku:

- Vesmírné energie, harmonie, příroda
- Osud a síla lidské vůle
- Nevím, nedokážu určit

Vesmírné energie a osud zaznívaly v odpovědích nejčastěji a převážná většina takovýchto odpovědí patřila ženám ve věku převážně 25-43 let. Podobným způsobem odpověděl pouze zlomek mužů ve věku 40-44 let. Místo bydliště zde nebylo vůbec rozhodující.

Převážná většina mužů, které se označili za věřící, se hlásí k římskokatolické církvi. Muži i ženy, které sebe označili jako katolíky, jsou převážně ve věku 37-49 let a

odpovídali tak lidé z Jihočeského, Jihomoravského, Zlínského kraje a kraje Vysočina. Mnoho respondentů neuvádělo přímo místo bydliště, ale pouze kraj, proto není možné vyhodnotit, zda mezi římskokatolickými věřícími převládají obyvatelé měst či vesnic.

Graf 8 Náboženské vyznání - Česká republika

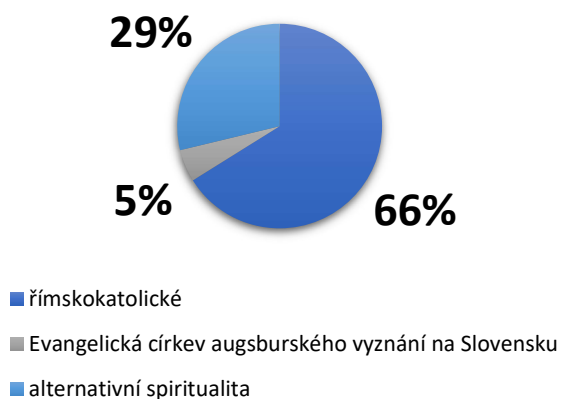
Graf, který mapuje náboženské vyznání slovenských respondentů se od toho českého velmi liší (graf 9). K římskokatolické církvi se zde hlásí nadpoloviční většina dotazovaných. Místo bydliště ani věk zde nehraje zásadní roli, avšak mladších 28 let se k této církvi přihlásili jen obyvatelé východní části Slovenska (Prešovský kraj).

Pod pojem alternativní spiritualita jsou zde zařazeny následující (a jim podobné) odpovědi:

- Nevím, nedokážu určit, neidentifikovatelné – prostě existuje něco víc
- Vlastní víra, vyšší moc
- Vesmírné energie
- Osud

V tomto případě se k takovéto víře hlásily pouze ženy ve věku 20-38 let a žádní muži.

Graf 9 Náboženské vyznání - Slovenská republika

6.3 Vyhodnocení otázek č. 3, 4 a 5

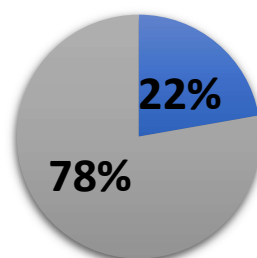
Otázka č. 3 Dostalo se Vám náboženského vzdělání? (ve škole nebo rodina)

Otázka č. 4 Jste registrován/a v nějaké církvi/spolku?

Otázka č. 5 Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO, tak v jaké církvi/spolku jste registrován/a?

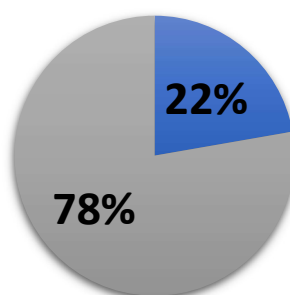
Tyto otázky jsou zde vyhodnoceny společně, neboť alespoň v České republice spolu kladné odpovědi otázek 3 a 4 přesně korespondují. Náboženskému vzdělání se dostalo pouhým šestnácti dotazovaným (graf 10) a stejný počet odpověděl, že je členem nějaké církve nebo náboženského spolku (graf 11).

Graf 10 Náboženské vzdělání - Česká republika

- Ano, dostalo se mi náboženského vzdělání
- Ne nedostalo se mi náboženského vzdělání

Graf 11 Členství v církvi nebo náboženském spolku - Česká republika

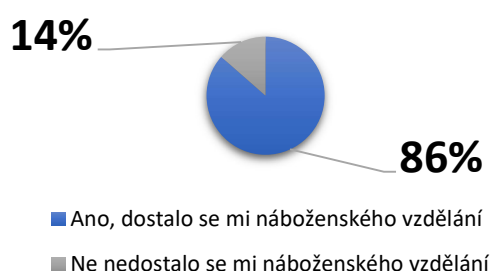

- Ano, jsem členem církve/spolku
- Ne, nejsem členem církve/spolku

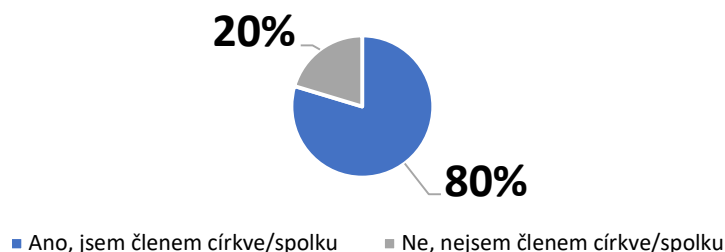
Převážná většina dotazovaných neuvedla, zda se jim náboženského vzdělání dostalo v nějaké instituci či v domácím prostředí. Proto tato data nemohou být relevantně vyhodnocena. Na otázky náboženského vzdělání a členství v církvi kladně odpovídali převážně respondenti ve věku 40-50 let, většinou z Jihočeského, Jihomoravského, Zlínského kraje, z Prahy a kraje Vysočina. V těchto otázkách pohlaví nehrálo žádnou významnou roli a ženy i muži odpovídali velmi podobně. Naprostá většina v otázce č. 5 odpověděla, že je členy římskokatolické církve, a to i ti, kteří se k ní jinak oficiálně nehlásí.

Obyvatelé Slovenské republiky odpovídali na tyto dvě otázky naprosto odlišně než lidé z Čech. Nábožensky je zde vzděláno 51 lidí z dotazovaných (graf 12). Členy církve nebo spolku je také převážná většina Slováků, kteří pro tento výzkum poskytli své odpovědi (graf 13) a i zde drtivě převládá církev římskokatolická. Respondenti odpovídali velmi podobně, aniž by záleželo na kraji, ze kterého pocházejí, věku či pohlaví.

Graf 12 Náboženské vzdělání - Slovenská republika

Graf 13 Členství v církvi nebo náboženském spolku - Slovenská republika

Počet Slováků, kteří byli nábožensky vzděláváni převyšuje počet těch, kteří jsou členy církve nebo spolku. Ani zde nebylo ve všech odpovědích uvedeno, kde se jim náboženského vzdělání dostalo, a proto to nelze vyhodnotit.

6.4 Vyhodnocení otázek č. 6, 7 a 8

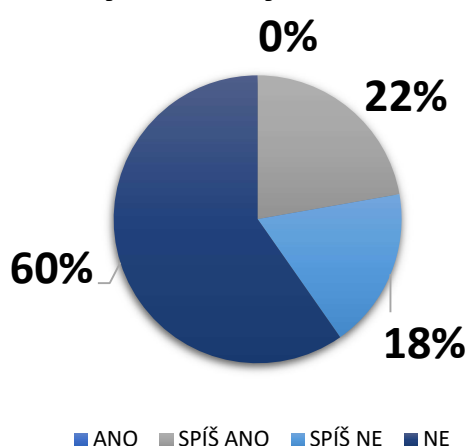
Otázka č. 6 Navštěvujete pravidelně bohoslužby/obřady?

Otázka č. 7 Pokud se bohoslužeb účastníte, ale ne pravidelně, tak jak často a u jaké příležitosti?

Otázka č. 8 Praktikujete nějaké náboženské úkony či rituály mimo církevní prostředí (například v domácím či rodinném prostředí)? Pokud ano, jaké a jak často?

Na otázku, zda věřící navštěvují pravidelně bohoslužby či jiné obřady neodpověděli z českých respondentů zcela kladně vůbec nikdo (graf 14). Většina římskokatolických věřících se bohoslužeb účastní jen o svátcích jako jsou Vánoce či Velikonoce a ostatní náboženské obřady. Návštěvu vánoční mše uvedlo i několik dotazovaných, kteří se k žádné křesťanské víře nehlásí. Většina „alternativních spiritualistů“ nevedla žádné zcela pravidelné obřady či rituály. Několik málo z nich uvedlo, že meditují podle času a potřeby. Pouze jedna žena uvedla, že pořádá rituály například spojené s příchodem jara a podobně.

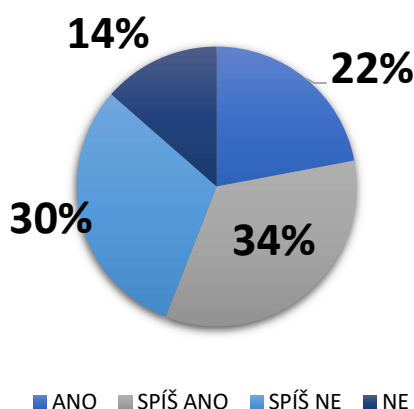
Graf 14 Navštěvujete pravidelně bohoslužby/obřady? - Česká republika

I v tomto případě jsou Slováci o něco aktivnější, a to jak členové církve, tak i vyznavači alternativní spirituality (graf 15). 22 % dotazovaných se pravidelně účastní bohoslužeb, a to převážně každou neděli a o církevních svátcích. Takto nejčastěji

odpověděli respondenti ve věku 38-50 let. Někteří z nich se pravidelně modlí každé ráno i večer, nebo alespoň večer. Odpověď SPÍŠ ANO nebo SPÍŠ NE, označili lidé, kteří se alespoň občas účastní bohoslužeb, ale ne zcela pravidelně. Vyznavačky alternativní spirituality, mnohem častěji než Češky, uváděly meditaci či rituály jako je vykuřování, přijímání energie z úplňku či manifestace²⁰⁴.

Graf 15- Navštěvujete pravidelně bohoslužby/obřady? - Slovenská republika

6.5 Vyhodnocení otázky č. 9

Římskokatolická církev má v České republice, tak na Slovensku stále nejvíce členů. Měla by tato církev mít právo na větší vliv na veřejný život? Prosím svoji odpověď odůvodněte.

Na tento dotaz odpovídali Češi a Slováci téměř shodně, a to bez ohledu na to, zda jsou či nejsou členy římskokatolické církve. Až na jednoho respondenta ze Slovenské republiky odpověděli všichni, že by římskokatolická církev mít větší vliv na veřejné dění

²⁰⁴ Vytvoření vize budoucnosti-vložení energie a záměru do uskutečnění pomocí emocí a myšlenek (zdroj: www.relaxhudba.cz/manifestace/)

neměla. Největší množství českých odůvodnění zněla ve smyslu, že církev má mít vliv pouze na své členy, pokud o to stojí a není důvod, aby se vměšovala do veřejného dění. Nejčastější odpovědí od slovenských respondentů bylo, že vliv římskokatolické církve na veřejný život na Slovensku je již dostatečný a není třeba jej ještě zvyšovat.

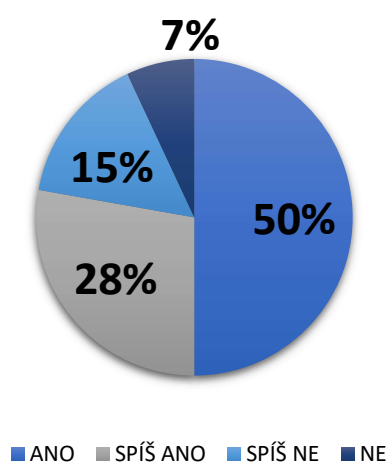
6.6 Vyhodnocení otázek č. 10. a 11

Souhlasíte s tím, aby církev provozovala některé veřejné služby, především vzdělávacího a sociálního charakteru?

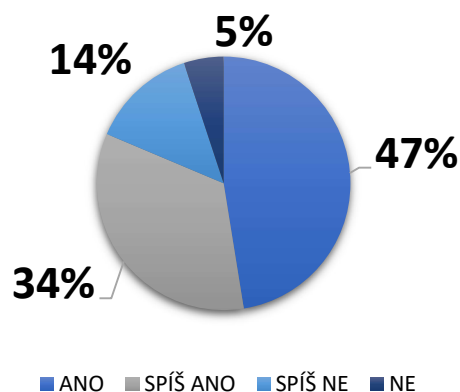
Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO nebo SPÍŠ ANO, jak by tyto služby měly být financovány?

Na otázku, zda by římskokatolická církev měla provozovat některé veřejné služby, jako jsou například školy či hospice, odpověděla převážná část všech dotazovaných, že ANO nebo SPÍŠ ANO (graf 16, graf 17).

Graf 16 Měla by ŘKC provozovat některé veřejné služby především vzdělávacího a sociálního charakteru? - Česká republika

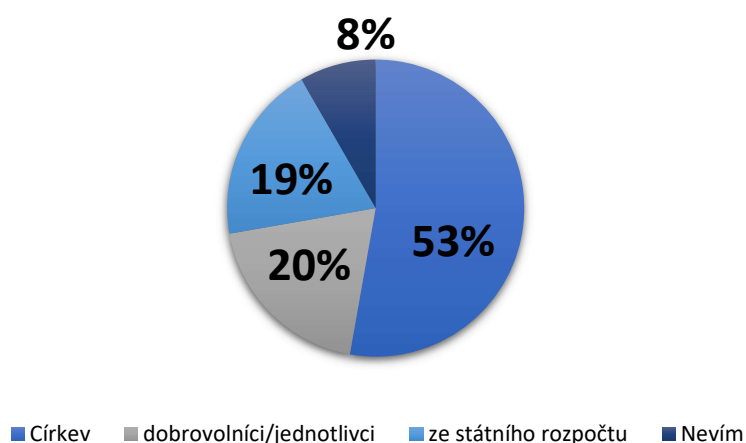

Graf 17 Měla by římskokatolická církev provozovat některé veřejné služby především vzdělávacího a sociálního charakteru? - Slovenská republika

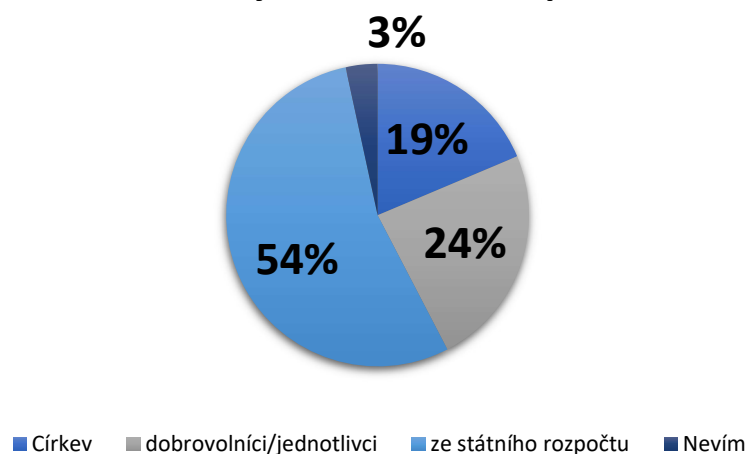

Na otázku financování ne všichni respondenti dokázali odpovědět. Převážná většina Čechů by si přála, aby si tyto instituce církve financovaly sami ze svého majetku, případně aby na jejich provoz přispívali dobrovolníci. S financováním ze státního rozpočtu by souhlasila menšina (graf 18). Obyvatelé Slovenska by souhlasili s tím, aby tyto instituce byly financovány stejně jako ostatní veřejné služby, tedy ze státního rozpočtu, případně aby si tyto služby platili jednotlivci sami (graf 19).

Graf 18 Jak by tyto služby měly být financovány? - Česká republika

Graf 19 Jak by tyto služby měly být financovány? - Slovenská republika

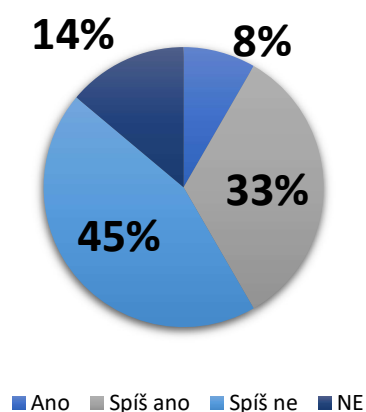

6.7 Vyhodnocení otázky č.12

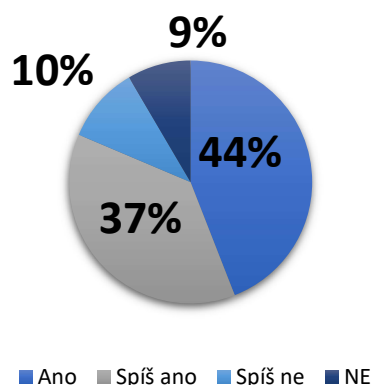
Mají být církve spolufinancovány státem?

Na tuto odpověď Češi neodpovídali jednoznačně ale volili odpovědi SPÍŠ ANO a SPÍŠ NE. Přičemž záporná odpověď převládla (graf 20). Ze slovenských respondentů souhlasí se stáním spolufinancováním církví většina (graf 21).

Graf 20 Mají být církve spolufinancovány státem? - Česká republika

Graf 21 Mají být církve spolufinancovány státem? - Slovenská republika

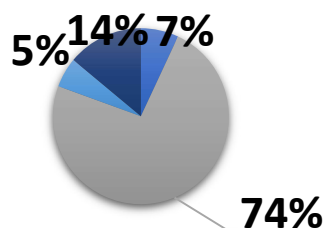

6.8 Vyhodnocení otázky č. 13

Souhlasíte s navrácením církevního majetku, který byl zabaven komunistickým režimem?

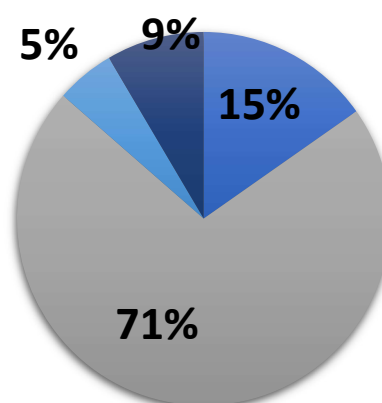
I v této otázce se několik českých i slovenských respondentů zdrželo odpovědi, což přisuzují nezájmu o danou problematiku, tudíž neexistenci vlastního názoru. Převážná většina dotázaných odpověděla, že s církevními restitucemi souhlasí v dané míře, jak byly provedeny. Většina respondentů, kteří odpověděli, že měl být navrácen všechen zabavený majetek, v předchozích otázkách odpověděla, že souhlasí, aby církve provozovaly některé veřejné služby a zároveň, aby si tyto služby financovali z vlastních zdrojů. Odpovědi Čechů a Slováků se zde příliš neliší (graf 22, graf 23).

Graf 22 Souhlasíte s navrácením církevního majetku, který byl zabavený komunistickým režimem? - Česká republika

- ANO, ALE MĚL SE VRÁTIT VŠECHEN MAJETEK, KTERÝ BYL CÍRVÍMZABAVEN
- SOUHLASÍM S CÍRKEVNÍMI RESTITUCEMI A NAVRÁCENÍM JENČÁSTI CÍRKEVNÍHO MAJETKU
- NESOUHLASÍM S CÍRKEVNÍMI RESTITUCEMI, MAJETEK MĚLZŮSTAT V RUKOU STÁTU
- Neodpovědělo

Graf 23 Souhlasíte s navrácením církevního majetku, který byl zabavený komunistickým režimem? - Slovenská republika

- ANO, ALE MĚL SE VRÁTIT VŠECHEN MAJETEK, KTERÝ BYL CÍRVÍMZABAVEN
- SOUHLASÍM S CÍRKEVNÍMI RESTITUCEMI A NAVRÁCENÍM JENČÁSTI CÍRKEVNÍHO MAJETKU
- NESOUHLASÍM S CÍRKEVNÍMI RESTITUCEMI, MAJETEK MĚLZŮSTAT V RUKOU STÁTU
- Neodpovědělo

6.9 Vyhodnocení otázky č. 14 a 15

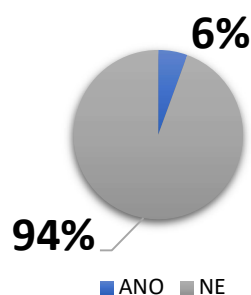
Mělo by se křesťanské náboženství vyučovat na školách?

Prosím odůvodněte svoji předchozí odpověď

Převážná část dotazovaných Čechů souhlasí se sekularizovaným školstvím a odpověděli záporně (graf 24). V případě kladných odpovědí jako důvod souhlasu s náboženskou výukou bylo nejčastěji uvedeno, že náboženská výuka je nositelem morálky. Nejčastější odůvodnění záporné odpovědi byla následující:

- Nelze vyučovat pouze jeden náboženský směr, nebyla by rovnoprávnost
- Náboženství by mělo být vyučováno pouze jako součást historie-jinak se jedná o ovlivňování názoru
- Rodiče by si měli rozhodnout sami, zda jejich dítě bude nábožensky vzděláváno

Graf 24 Mělo by se křesťanské náboženství vyučovat na školách?
- Česká republika

Se souhlasem se vyjádřilo o něco větší množství dotazovaných Slováků, ale i přes to nesouhlas zazníval mnohem častěji (graf 25). Níže je uveden přehled nejčastějších odůvodnění.

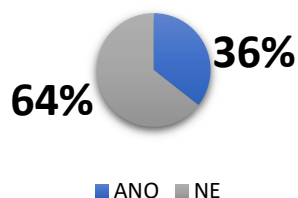
Souhlasím s náboženskou výukou na školách:

- Každé dítě by mělo mít určitý rozhled
- Aby dnešní mládež věděla, k jaké víře má blíže
- Je to součástí naší přirozenosti

Nesouhlasím s náboženskou výukou na školách:

- Mělo by se vyučovat jen na školách k tomu určených
- Náboženské vzdělání by měli předávat rodiče a ne instituce
- Nelze vyučovat pouze jeden náboženský směr-nebyla by rovnoprávnost
- Náboženství by mělo být vyučováno pouze jako součást historie-jinak se jedná o ovlivňování názoru

Graf 25 Mělo by se křesťanské náboženství vyučovat na školách? - Slovenská republika

6.10 Vyhodnocení otázek 16 a 17

Měly by se pořady s náboženskou tematikou pravidelně objevovat ve veřejnoprávní televizi?

Prosím odůvodněte svoji předchozí odpověď

S vysíláním náboženských pořadů souhlasí více jak polovina dotazovaných Čechů i Slováků (graf 26, graf 27). Níže jsou uvedena nejčastější použítá odůvodnění.

Nejčastější odpovědi respondentů z České republiky

URČITĚ ANO, ANO:

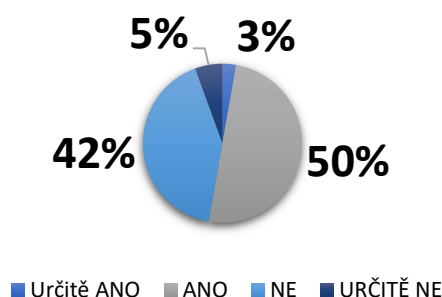
- Tyto pořady mají své příznivce

- Je to součást naší kultury
- Vzdělávací charakter
- Přístupnost bohoslužeb pro imobilní
- Nevidím na tom nic špatného

NE, URČITĚ NE:

- Jsou k tomu určeny speciální kanály
- Vzhledem k počtu věřících není nutnost pravidelného vysílání
- Není důvod proč křesťanskou víru upřednostňovat před ostatními
- Víra je subjektivní záležitost

Graf 26 Měly by se pořady s náboženskou tematikou pravidelně objevovat ve veřejnoprávní televizi? - Česká republika

Nejčastější odpovědi respondentů z Slovenské republiky

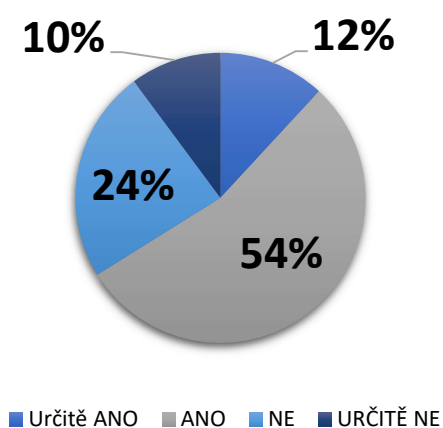
URČITĚ ANO, ANO:

- Je to součást naší kultury
- Vzdělávací charakter
- Přístupnost bohoslužeb pro imobilní
- Divák si může sám vybrat o jaké informace má zájem
- Je to součást života mnohých lidí

NE, URČITĚ NE:

- Jsou k tomu určeny speciální kanály
- Víra je subjektivní záležitost
- Je to ovlivňování lidí

**Graf 27 Měly by se pořady
s náboženskou tematikou pravidelně
objevovat ve veřejnoprávní televizi?
- Slovenská republika**

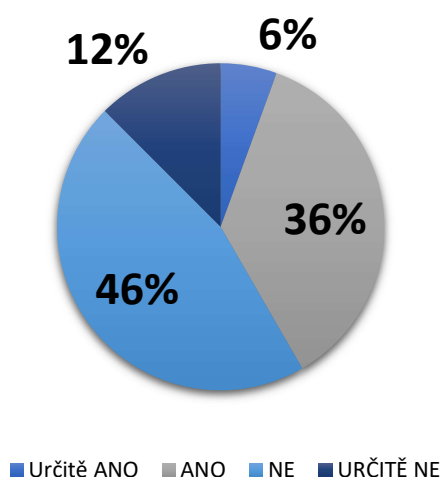

6.11 Vyhodnocení otázky č. 18

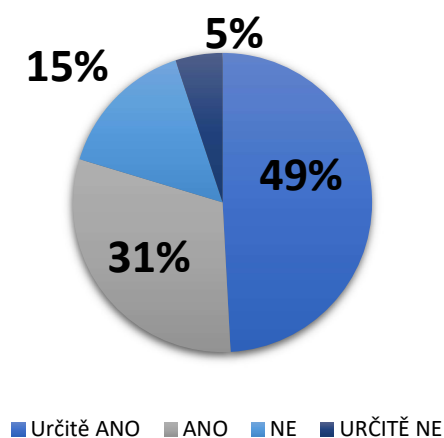
Máte důvěru v instituce římskokatolické církve?

Výsledné odpovědi českých a slovenských respondentů se na tuto otázku jsou zcela opačné. Zatímco převážná většina Čechů římskokatolické církvi spíše nedůvěřuje (graf 28), více jak polovina dotazovaných Slováků vyjádřila římskokatolické církvi důvěru (graf 29).

Graf 28 Máte důvěru v instituce římskokatolické církve? - Česká republika

Graf 29 Máte důvěru v instituce římskokatolické církve? - Slovenská republika

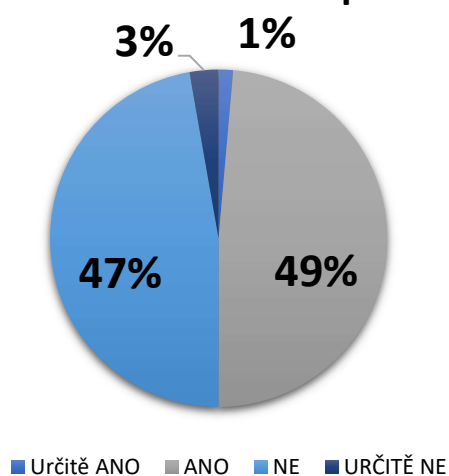

6.12 Vyhodnocení otázky č. 19

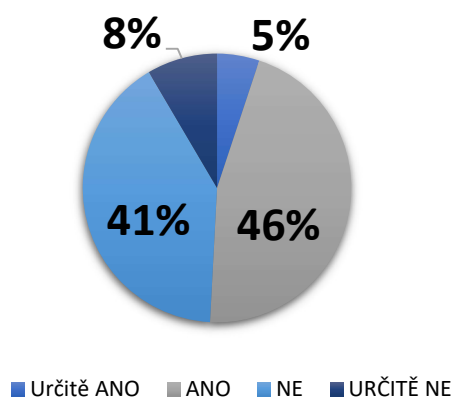
Důvěřujete ostatním státním institucím?

V případě poslední dotazníkové otázky odpovídali čeští i slovenští respondenti velmi podobně a podíl těch, kteří státním institucím důvěřují a těch který ne, je zhruba stejný (graf 30, graf 31).

Graf 30 Důvěřujete ostatním státním institucím? - Česká republika

Graf 31 Důvěřujete ostatním státním institucím? - Slovenská republika

7 ZÁVĚR

V této diplomové práci byly stanoveny následující cíle. Pokusit se zjistit příčiny, proč je v České republice nízká religiozita oproti Slovenské republice, která je považována za jednu z nejméně nábožensky založených zemí v Evropě. Obecně lidé dávají nízkou religiozitu na českém území za vinu komunistickému režimu, který se, za dobu své vlády, snažil co nejvíce církevní vliv na veřejný život omezit. Téměř sedm desítek let žili Češi a Slováci ve společné Československém státě a komunistické represe byly uplatňovány na obou území téměř stejně, přesto přístup k náboženství je v obou zemích velmi rozdílný. Příčinu je tedy potřeba hledat někde jinde. Druhým cílem bylo analyzovat, jaký vliv má v dnešní době římskokatolická církev na českou a slovenskou společnost, jaké má možnosti zasahovat do veřejného prostoru a následně výsledky z obou samostatných států porovnat mezi sebou.

Po nástupu komunistické strany k moci v roce 1948, začala snaha režimu o vytlačení náboženství z veřejného života. Tvrdé represe se uplatňovaly jak v Čechách, tak na Slovensku, nicméně na Slovensku byla potřeba postupovat opatrněji. Již tehdy existovalo vědomí o tom, že náboženství je ve slovenském národu zakořeněno o něco víc než v českém. Hlavně represe z padesátých let 20. století vedly k útlumu vlivu katolické církve na veřejný život a církve se musela stáhnout pouze za dveře kostelů. Byla omezena náboženská výuka a pro církevní službu bylo třeba státního povolení. Někteří lidé, v obavě z persekucí, se z náboženského života naprosto stáhli, či drželi svoji náboženskou aktivitu v tajnosti. Krátkou renesancí zažila katolická církev v šedesátých letech, kdy se Československo po dlouhé době opět otevřelo světu. Tato chvíle byla záhy přerušena vstupem vojsk Varšavské smlouvy na naše území v srpnu 1968. Poté nastal proces takzvané normalizace, ale k původním praktikám z padesátých let se již komunistický režim nevrátil. Snahy o přerušování vlivu církve na společnost sice přetrvávala, ale duchovní již nebyli například vězněni. Novým prostředkem se stalo zavírání kostelů pro špatný technický stav, či přesouvání oblíbených farářů na jiná místa.

Koncem sedmdesátých let začal komunistický režim ztrácet na síle, a neprospělo mu ani to, že do čela Svatého stolce byl zvolen Karol Wojtyła, který pocházel z Polska a život za železnou oponou mu nebyl cizí. Najednou i věřící z východního bloku cítili, že mají ve Vatikánu zastání. Papež Jan Pavel II. (jméno, které si Wojtyła zvolil) naplno podporoval veškeré snahy církvi, které byly komunisty potlačovány a na různé církevní

akce vysílal významné církevní hodnostáře. S osmdesátými lety přišel pocit, že církev neutrpěla takové ztráty, jak by se mohlo předpokládat, neboť zájem o náboženství začal opět stoupat. Nicméně pro mnoho lidí, hlavně mladých, to byla jen jakási forma protestu proti komunistickému režimu. Zde se také naplno projevila náboženská nevzdělanost, neboť mnoho těchto nových věřících nemělo ani základní náboženské vzdělání. Se sekularizačními tendencemi se potýká celá Evropa, a právě česká společnost se řadí mezi ty nejvíce sekularizované. Naopak Slovensko, i přes to, že zájem o náboženství zde opadá, tamní katolická církev se považuje za jednoho z nejvěrnějších spojenců Svatého stolce.

Důvod, proč má tedy náboženství větší vliv na veřejný život na Slovensku, proti České republice, musíme hledat poněkud dále než v dobách společného státu a to v 19. století. Za vznikem moderního českého národa stojí národní obrození a jeho specifický charakter, který se nesl v anti-katolickém duchu. Příčinou toho bylo, že římskokatolická církev byla koruně věrná a byly tak spolu spojovány. To mělo za příčinu, že katolická církev byla po vzniku samostatného československého státu postavena do pozice viníka všech křivd, kterých se měla habsburská monarchie na českém národě dopustit. Vyčítána jí byla hlavně násilná rekatolizace obyvatel českých zemí, která následovala po bitvě na Bílé hoře roku 1620. Husitství a Jednota bratrská byly v této době, především u emancipujících se národních elit, chápány jako vrchol dějin českých zemí a část českého národa sebe sama považovala za průkopníka křesťanské reformace. Slovenská společnost v takovéto míře nic podobného nezažila. Místní obyvatelé byli méně vzdělaní, a tak se zde nacionální hnutí stalo záležitostí pouze malého množství elit. Díky tomu nedošlo k takovému vykořenění katolické víry na slovenském území, a to se odráží i v dnešní době.

V podobném duchu, jako v událostech z 19. století, se nesla i dvacátá léta 20. století, po rozpadu Rakousko-uherské monarchie a vzniku nového samostatného Československého státu. Převážná většina obyvatel byla katolického vyznání, ale političtí reprezentanti byli silně anti-katoličtí a katolickou církev odsunuli do pozice spoluviníka útlaku českého národa během habsburské vlády. Na Slovensku se objevily podobné tendence, ale s naprosto jiným vývojem. Andrej Hlinka, který politicky reprezentoval slovenské katolíky, prosazoval autonomii katolické církve, obsazení biskupských úřadů Slováky, zřízení teologické fakulty v Bratislavě a zachování církevního školství. I tyto

skutečnosti zapříčinily zamezení původního záměru především českých politiků, tedy odluku církve od státu. Proto vznikla snaha alespoň o reformaci římskokatolické církve, ale ani to se díky zamítavému stanovisku Svatého stolce nepodařilo, a tak vznikla nová Církev československá husitská, odkazující na Jana Husa a husitství vůbec. Cílem této nové církve bylo stát se církví národní, a i přes to, že si během krátké doby získala velký počet členů, katolická církev zůstala stále nejvíce početnou církví na území Československa.

Máme-li hledat příčiny rozdílné religiozity mezi Čechy a Slováky v historii, musíme reflektovat právě události z 19. století, kdy byl historický vývoj obou společností naprosto rozdílný. Prvorepubliková politika a komunistický režim již byly pouze umocňujícím faktorem. Důkazem toho je, že na slovenském území, kde národní obrození v takové míře neproběhlo, si katolická víra i přes veškeré snahy hlavně komunistického režimu, stále zachovala silnou tradici.

Další kapitola analyzovala vztah mezi římskokatolickou církví a oběma samostatnými státy s reflexí do historie fungování společného Československého státu. V celé moderní demokratické Evropě katolická církev ztratila své dominantní postavení, kdy s ní byla sladěna i legislativa jednotlivých území. Mnoho funkcí, které katolická církev vykonávala, či garantovala, převzal stát, ale to neznamená, že by církev přišla o svůj společenský význam. Etablované církve, a především církve římskokatolická, která je největší světovou církví, stále působí ve veřejném prostoru. Vztah mezi církví a státem byl vymezen na druhém vatikánském koncilu a je postaven na principu autonomie a nezávislosti. To znamená že církev je nezávislá na státu, ale zároveň se zavazuje k respektování státních hodnot a státní legislativy. Stát se nesmí snažit si církev podmanit a nesmí zasahovat do věcí víry. Model vztahu státu a církve, do kterého spadá Česká i Slovenská republika, se nazývá „smíšený“. To znamená, že neexistuje nic, jako státní církev, ale zároveň se nejedná o naprostou odluku. To znamená, že stát sice nezasahuje do vnitřních záležitostí církve, ale církevní provoz je státem do jisté míry regulovaný.

Česká společnost je sekularizovaná a na tomto principu fungují i státní instituce, jako je například školství. Je jen málo politiků a politických stran, které na základě svého náboženského přesvědčení slibují, že budou svojí politikou chránit křesťanské hodnoty. V posledních letech ale přibývá populistických politiků, kteří ve snaze zapůsobit na své

voliče, projeví své náboženské sympatie a poukáží na to, že tíhnou k tradičním křesťanským hodnotám. V nedávné době jsme mohli zaznamenat takovýto případ, kdy před druhým kolem prezidentské volby jeden z kandidátů chtěl navštívit Pražské Jezulátko, které je vystaveno v chrámu Panny Marie Vítězné a lidé sem chodí prosit o pomoc při plnění svých přání. Oproti tomu Slovenská republika si po svém vzniku zvolila katolickou církev jako svého partnera, který má pomoci s duchovní a mravní obnovou společnosti. Slovenský národ byl prohlášen jako křesťanský a byl zasvěcený Panně Marii Sedmibolestné. I na Slovensku je deklarována, v Ústavě Slovenské republiky, svoboda vyznání, ale vzhledem k vysoké religiozitě obyvatelstva zde katolická církev zaujímá postavení podobné státní církvi. To potvrzuje i smlouva mezi Slovenskou republikou a Svatým stolcem, která byla podepsána roku 2000 a má podobu konkordátu. Tato smlouva katolické církvi na Slovensku deklaruje vnitřní nezávislost, respekt, integritu, právo zřizovat školy a vyučovat na veřejných školách, a podobně. Naopak Slovenská republika se tím k mnoha věcem zavázala, například byla zavedena náboženská výchova na školách.

Rozdílný pohled je i na to, jak se obě republiky podílejí na financování církví. S otázkou církevních restitucí se slovenský stát vypořádal velmi rychle a byl k církvím poměrně velkorysý. Církev jsou nadále financovány ze státních zdrojů, jak tomu bylo za komunistického režimu, ale stát se vzdal možnosti církevního dozoru. Výše dotací není stejná pro všechny církve, ale nejvíce je podporována církev katolická. Oproti tomu v České republice trvalo mnoho let, než se našlo politicky průchodné řešení církevních restitucí, které se u české společnosti neshledávaly s příliš velkým pochopením. Někteří obyvatelé se obávali, že by katolická církev mohla díky navrácení majetku obnovit svůj vliv na veřejný prostor, čehož se obávali. Zákon o církevních restitucích byl přijat až v roce 2012 a církvím byla navržena jen část majetku. Schválené finanční náhrady mají být vypláceny po dobu třiceti let a jsou zhodnoceny o inflaci. V současné době, kdy je díky nedávné covidové pandemii a současné válce na Ukrajině, inflace velmi vysoká, státu se prodraží církevní náhrady o miliardy.²⁰⁵ Což může opět vést k tomu, že se především katolická církev dostane na nemilost české společnosti.

²⁰⁵ Novinky.cz. Obří inflace zvedá restituční náhrady církvím o miliardy [online]. 23. 3. 2023 [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-obri-inflace-zveda-restitucni-nahrady-cirkvim-o-miliardy-40426494>>.

Římskokatolická církev působí v mnohých sférách veřejného prostoru, jako jsou například média. V České i Slovenské republice je několik televizí či rozhlasových stanic, které jsou nábožensky zaměřeny. V českém veřejnoprávním rozhlase i televizi můžeme sledovat řadu pořadů s náboženskou tematikou. V případě běžných médií není katolické církvi vytvářen příliš dobrý image, neboť se zaměřují především na skandální odhalení, či neustálé probírání církevních restitucí, kdy je katolická církev postavena do pozice zloděje a chamtivce okrádajícího českou společnost. Moderní média jako jsou sociální sítě nebo streamy přinutila katolickou církev používat až covidová pandemie, když se pro věřící dveře kostelů zavřely. Jednotlivé farnosti pak vysílaly své bohoslužby online. Ve vysílání slovenské veřejnoprávní televizi a rozhlase nalezne katolická církev více prostoru, neboť mu jej zaručuje i smlouva mezi Svatým stolicem a Slovenskou republikou. Jedná se ovšem o nábožensky zaměřené pořady. Jinak z běžného vysílání zprávy o církevních svátcích a náboženských událostech také pomalu mizí, nebo bývají zmíněny jen okrajově. Naproti tomu zde ale získávají prostor církevní hodnostáři, aby se vyjádřili k aktuálním politickým tématům, a dostávají tak například možnost ovlivňovat voliče svými názory. Další důležitou sférou, ve které církev působí, je školství a vzdělávací systém. Na území Slovenské republiky je mnohem více školských zařízení, kde jejich provozovatelem je církev. Česká nabídka církevních škol převyšuje poptávku, neboť mnoho rodičů má názor, že v takovýchto školách se jejich dětem dostane lepšího zacházení a kvalitnějšího vzdělání, neboť církevní školy považují za nositele morálky. Převážná většina českých žáků a studentů církevních škol není věřících a náboženství je zde vyučováno pouze jako dobrovolný předmět. Ve většině demokratických států již proběhla odluka církví od škol. I v případě vysokých škol jsou v některých případech církevní pravidla nadřazena státním zákonům. Například pro přijetí na Římskokatolickou cyrilo-metodskou bohosloveckou fakultu Univerzity Komenského je podmínkou mravný a bezúhonný život křesťana-katolíka, který musí student prokázat. Na Slovensku tedy zatím k úplné odluce škol od církve nedošlo. Katolická církev také působí v kulturní sféře. Některé diecéze v České republice pořádají během roku i akce, které nejsou zaměřeny pouze na věřící. Naopak na Slovensku většina událostí pořádaných diecézemi má církevní charakter, ale církevní hodnostáři zvaní na akce pořádané necírkevními organizacemi, jako hosté. Jsou to většinou hudební akce, kde probíhají společné modlitby. V České i Slovenské republice katolická církev provozuje také sociální služby, jako jsou hospice,

nemocnice či azylové domy. Lze tedy konstatovat, že rozdíl působnosti ve veřejném prostoru katolické církve, mezi Českou a Slovenskou republikou, není nijak markantní a jak česká, tak slovenská římskokatolická církev působí ve stejných sférách, jen například ve slovenských médiích se dostává pořadům s náboženskou tematikou více prostoru. Dále porovnáme-li školství a vzdělávací systém, české školství je již plně sekularizované, kdežto na Slovensku zatím úplná odluka církve od škol zatím neproběhla.

A jaký je tedy stav současné české a slovenské religiozity? V celé Evropě se vliv církvi oslabuje a stále ubývá lidí, kteří by pravidelně navštěvovali kostely, či se k nějaké církvi hlásili. To je způsobeno i vlivem dnešní moderní uspěchané doby, technologického pokroku či urbanizace, že náboženské instituce pomalu ztrácejí v dnešní společnosti svůj význam. Dříve plnil kostel také sociální funkci, kde se lidé vzájemně potkávali. V současnosti tuto funkci převzala sociální média, a tak lidé již nemají potřebu kostely a bohoslužby navštěvovat. To neznamená, že by lidé byli zásadně méně věřící, ale většina věří ve své nadpřirozeno, které můžeme nazvat detradicionalizovanou religiozitou či ne institucionální religiozitou. Porovnáme-li výsledky sčítání lidu mezi lety 1991-2021 v České a Slovenské republice zjistíme, že až na výjimku při slovenském sčítání v roce 2001, počet členů římskokatolické církve klesá. Na Slovensku má katolická víra vybudovanou mnohem větší tradici, proto i při tomto klesajícím trendu se k této víře hlásí stále více jak polovina obyvatel. V jednotlivých krajích Slovenské republiky se sice podíl věřících liší, ale rozdíly nejsou tak markantní, jako v případě České republiky, kde vyšší podíl katolíků nalezneme především na Moravě. Neznamená to ovšem úbytek lidí, kteří se identifikují určitou. Jen lidé chtějí věřit svobodně dle sebe a nebýt svazovány pravidly žádné instituce. To platí obzvláště pro Českou republiku, kde nedůvěra ve státní a církevní instituce pochází z doby národního obrození, jak již bylo napsáno výše. Proto i křesťansky založení lidé se raději k církvi nehlásí. V celé Evropě, a Slovensko a Česko nevyjímaje, roste trend tzv. alternativní spirituality, kdy si lidé vytvářejí náboženství vlastní v podobě vesmírných energií, harmonii s přírodou a podobně. Tento fakt potvrdily i odpovědi respondentů na dotazník vytvořený pro výzkumnou část této práce. Z výsledků dotazování plyne, že ne všichni Češi a Slováci, kteří sami sebe označili za věřící, patří k nějaké určité církvi.

Shrňme-li tedy odpovědi na položené otázky, lze konstatovat, že rozdíl mezi českou a slovenskou religiozitou je úzce spjat s odlišným vývojem společnosti v 19.

století, kdy se zrodila nedůvěra obyvatel českých zemí ve státní a církevní instituce. Neplatí tedy, že obyvatelé České republiky jsou nejvíce ateistickými v Evropě, ale jen preferují víru bez pravidel, a to ať nějakou konkrétní nebo vlastní. Na slovenském území se nic podobného neodehrálo, a tak v lidech mohla křesťanská tradice zakořenit mnohem hlouběji a je až do dnešních dní předávána z generace na generaci, i když už ne v takové míře, jak tomu bylo dříve. Díky tomu, že katolická víra má na Slovensku stále vysokou podporu, může se mnohem více účastnit na veřejném životě lidí a podílet se na formování společnosti. Oproti tomu má katolická víra alespoň v Čechách méně výhodné postavení a více se může ve veřejném prostoru angažovat pouze v krajích, kde má nejvíce podporovatelů.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Balík, Stanislav. Hanuš, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, BRNO: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, ISBN 978-80-7325-311-0.
- Baťala, Marián; Dányi Ondrej. *Recidívy klerikalizmu, Slovenská republika a Vatikánske zmluvy*, Autoři vlastními náklady: 2006, ISBN 80-969542-3-7.
- Bezáková, Daniela. *Uplatňovanie nárokov cirkvi na navrátenie vlastníctva k nehnuteľnostiam podľa zákona č. 161/2005 Z. z.*, in: Moravčíková (ed.), *Reštitucie cirkevného majetku*, BRATISLAVA: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, ISBN 978-80-89096-48-0.
- Hamplová, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, PRAHA: Karolinum, 2013, ISBN 978-80-246-2244-6.
- Hásová, Veronika; Kalvas, František; Lužný, Dušan; Štípková, Martina; Váně, Jan. *Continuity and Discontinuities of Religious Memory in the Czech Republic*, BRNO: Barriester & Principal, 2018, ISBN 978-80-7364-089-7.
- Havlíček, Tomáš; Klingorová, Kamila a kol. *Postsekularismus v Česku, Trendy a regionální souvislosti*, PRAHA: nakladatelství P3K, 2020, ISBN 978-80-7667-7.
- Hejlová, Denisa. *Církevní public relations: proč má u nás církev tak špatnou pověst?* in: Koudelková (ed.), *Obraz katolické církve v Českých a Slovenských médiích v letech 2015-2018*, PRAHA: Karolinum, 2021, ISBN 978-80-246-4753-1.
- Holec, Roman. Hlinka, *Otec národa?* BRATISLAVA: Marenčin PT, 2019, ISBN 987-80-569-0440-4.
- Jakubčín, Pavol. *Pastieri v osídlach moci. Komunistický režim a katolícki kňazi na Slovensku v rokoch 1948-1968*, BRATISLAVA: Ústav pamäti naroda, 2012, ISBN 978-80-89335-49-7.
- Kehl, Medard S. J. *Kam kráčí církev? Diagnóza doby*, přeložili: Kolmačka, Pavel; Slouk, Petr. BRNO: CDK, 2000, ISBN 80-85959-65-8.
- Kolář, Petr; Kříž, Jakub. *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*, PRAHA: Cervo institut, 2009, ISBN 978-80-87125-08-3.
- Koura, Petr. Lorenc, David. Stříbrný, Jan, Šebek, Jaroslav. *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*, PRAHA: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, ISBN 978-80-97912-00-3.
- Kříž, Jakub. *Československé legislativní pokusy o majetkové vyrovnání s církvemi v letech 1990-1992*, in: Moravčíková (ed.), *Reštitucie cirkevného majetku*, BRATISLAVA: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, ISBN 978-80-89096-48-0.

- Lužný, Dušan. Nešpor, Zdeněk R. a kolektiv. *Náboženství v menšině. Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, PRAHA: Malvern, 2008, ISBN 978-80-86702-53-7.
- Nešpor, Zdeněk R. *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, PRAHA: Karolinum, 2020, ISBN 978-80-246-4555-1.
- Nešpor, Zdeněk R a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* PRAHA: Scriptorium, 2010, ISBN 978-80-87271-22-3.
- Nešpor, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, PRAHA: Kalich, 2010, ISBN 978-80-7017-147-9.
- Němečková, Kamila. *Kapitoly k nenáboženské spiritualitě*, PRAHA: Carpe Momentum, 2016, ISBN 987-80-905334-3-1.
- Opatrný, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. KOSTELNÍ VYDRŽÍ: Karmelitánské nakladatelství, 1996, ISBN 80-7192-992-4.
- Pasárková, Miroslava. *Obráz křesťanstva v spravodajstve sekulárných slovenských televízií*, in: Koudelková, (ed.), *Obráz katolíckej cirkve v Českých a Slovenských médiách v letech 2015-2018*, PRAHA: Karolinum, 2021, ISBN 978-80-246-4753-1.
- Podzimek, Michal. *Spiritualita v době sekularizace*, LIBEREC: Technická univerzita, 2015, ISBN 978-80-7494-240-2.
- Prusák, Peter. *Odluka cirkvi od štátu*, BRATISLAVA: Juraj Masár-AMA, 2003, ISBN 80-968938-2-3.
- Příbyl, Stanislav. *Etická dilemata financování církvi a církevních restitucí*, in: Moravčíková (ed.), *Rešturucie cirkevného majetku*, BRATISLAVA: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, ISBN 978-80-89096-48-0.
- Rončáková, Terézia. *Čo podľa slovenských novinárov viac prospieva náboženským posolstvám vo verejnom diskurze*, in: Koudelková, (ed.), *Obráz katolíckej cirkve v Českých a Slovenských médiách v letech 2015-2018*, PRAHA: Karolinum, 2021, ISBN 978-80-246-4753-1.
- Ryneš, Václav. *Český stát a náboženství v období krize 1547-1620 a 1948-1989*, PRAHA: Epocha, 2021, ISBN 978-80-278-0010-0.
- Sitarz, Mirosław. *Základné princípy vzťahu cirkev-štát v sociálnej naucke cirkvi*, in: Krošlák; Moravčíková (ed.), *Hodnotový systém práva a náboženství v medzikultúrnej perspektíve*, PRAHA. Leges, s. r. o., 2013, ISBN 978-80-8757-98-4.
- Surmánek, Štefan. *Klerikalizácia veřejného života na Slovensku jako prejav a dosledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirvi*, KOŠICE: Elfa s. r. o., 2009, ISBN 978-80-8086-105-6.

Václavík, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.

Valeš, Václav. *Sedmero církevněrestitučních studií*, TCF print s. r. o., 2020, ISBN 978-80-906278-9-5.

Zavadilová, Tereza. *Pravda evangelia a fake news*. in: Koudelková (ed.), *Obráz katolické církve v Českých a Slovenských médiích v letech 2015-2018*, PRAHA: Karolinum, 2021, ISBN 978-80-246-4753-1.

8.1 Internetové zdroje

Chrisnet zprávy. *Před 15 lety zemřel katolický aktivista Augustin Navrátil* [online]. 1. 5. 2018, [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.christnet.eu/zpravy/29092/pred_15_lety_zemrel_katolicky_aktivista_augustin_navratil.url>.

Diecéze plzeňská. *Pravidelné akce v diecézi* [online]. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné z: <<https://www.bip.cz/cs/pravidelne-akce-v-diecezi>>.

iDnes.cz/Zpravodajství. *Veřejnost nesmí kvůli koronaviru na bohoslužby, přenášejí se po internetu* [online]. 15. 3. 2023 [cit. 12.3. 2023]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/bohosluzba-kostel-mse-svata-verici-verejne-zruseny-primy-prenos-internet.A200314_152535_domaci_chtl>.

Krestanskemedia.sk. *Kresťanské média na Slovensku* [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <<https://krestanskemedia.sk/>>.

Lupa.cz. *Televize Noe přišla o partnera, slovenské studio Lux si založí vlastní TV* [online]. 18. 12. 2007. [cit. 12. 1. 2023]. Dostupné z: <<https://www.lupa.cz/clanky/tv-noe-prisla-o-partnera-slovenske-studio-lux/>>.

Mše svaté online. *Přehled online vysílání katolických bohoslužeb* [online]. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné z <<https://www.mseonline.cz/>>.

Národní ústav lidové kultury. *Kulturní dědictví* [online]. [cit. 22. 3. 2023] Dostupné z: <<https://www.nulk.cz/kulturni-dedictvi>>.

Novinky.cz. *Obří inflace zvedá restituční náhrady církvím o miliardy* [online]. 23. 3. 2023 [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-obri-inflace-zveda-restitucni-nahrady-cirkvim-o-miliardy-40426494>>.

PhDr. Pulkrábová Kateřina, Mgr. Chytil Daniel, *Církevní školy, data a fakta. Základní údaje o církevních školách v ČR, jejich identita a zvládání krize. Odbor analýz církevních dat České biskupské konfese*, Praha 2022 [online]. [cit. 12. 4. 2023]. Dostupné z: <https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/33147_33147/cirkevni-skoly-vyzkumna-zprava.pdf>.

Rozhlas plus [online]. *Štát. Temná kapitola slovenských dejín* [cit. 22.9. 2020]. Dostupné z: <<https://plus.rozhlas.cz/stat-temna-kapitola-slovenskych-dejin-7791351>>.

Scriptum.cz. *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR* [online]. [cit. 25. 2. 2023]. Dostupné z: <<http://scriptum.cz/cs/periodika/podnety-katoliku-k-reseni-situace-vericich-obcanu-v-cssr>>.

Teraz.sk. *Panna Mária sa stala patronkou viacerých štátou* [online]. 15. 9. 2017 [cit. 19. 4, 2023]. Dostupné z: <<https://www.teraz.sk/slovensko/panna-maria-sa-stala-patronkou-viacer/280293-clanok.html>>.

Tlačová kancelária, *konferencie biskupov Slovenska* [online]. [cit. 5. 3. 2023]. Dostupné z: <<https://www.tkkbs.sk/search.php?rstext=pozvanka&rskde=tsl>>.

9 RESUMÉ

The Czech and Slovak Republics formed a common state for most of time in the 20th century. Even after they split of the common state, Czechs and Slovaks are very close to each other and it can be said that their personalities are also very similar. But they fundamentally differ in something, and that is the approach to religion. While the Czech Republic is considered one of the most secularized countries in Europe, the Slovak Republic is just the opposite and considered one of the most Catholic-based.

The aim of this thesis is to try to find the reason why, after the split of the common state, the Czech Republic is one of the most secularized countries in Europe, while in Slovakia the Catholic Church still retained its influence on public life. The reasons for this difference cannot be found in the time of the communist regime, as the rules at that time were almost the same for both areas. If we want to find out the root cause, we have to go back to the 19th century, i.e. the time of national revival, because it is from this time that the Czech distrust in church institutions comes from.

The Catholic Church operates in the same spheres of public affairs, and just as in the whole of Europe, secularizing tendencies are manifested in Slovakia as well. When comparing data from the census, we find that the number of Catholics is decreasing and the influence of the Catholic Church on public scope is declining. In Slovakia, after the disintegration of the Czechoslovak state, more than half of the population belonged to the Roman Catholic Church, whereas in the Czech Republic the number was lower even then.

Although secularizing tendencies are visible throughout Europe, we cannot say that people have completely lost their faith. They just don't want to be institutionally bound and prefer to believe in their own way. Either as Christians, but not belonging to any church, or they choose mostly Eastern religions, or they create their own in the form of an alternative spirituality. One of the reasons that leads to this is today's lifestyle, when people lack the time and desire to go to church regularly. Previously, the church also fulfilled a socializing function, which is no longer necessary in today's age full of technology and social platforms.

The practical part of this work was carried out using the questionnaire method and the subsequent evaluation of the answers of the Czech and Slovak respondents. The answers are then compared between each other. From this questioning, it emerges that

women are more likely to have a need for faith, and they are more likely to gravitate towards alternative spirituality. Most religious men belong to some church or religious association. These results confirmed that people are still religious inside, but they don't want to be bound by rules, so they prefer to believe in their own way.

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1- Dotazník

Příloha č. 2 – Mapa věřících hlásících se k římskokatolické církvi dle výsledků sčítání lidí v roce 2021 v České republice

Příloha č. 3 – Mapa věřících hlásících se k římskokatolické církvi dle výsledků sčítání lidí v roce 2021 ve Slovenské republice

11 PŘÍLOHY

11.1 Příloha č. 1- Dotazník

DOTAZNÍK K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Vážení,
ráda bych Vás požádala o vyplnění přiloženého dotazníku, který poslouží pro vypracování diplomové práce na téma *NOVÉ PODOBY NÁBOŽENSKÉHO ŽIVOTA V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI*, jejímž cílem je zmapovat vliv římskokatolické církve ve veřejném prostoru v České a Slovenské republice. Tento výzkum je zaměřen na Čechy a Slováky ve věku 20-50 let a dotazník je anonymní, sloužící čistě jen pro mé studijní potřeby. Pokud by Vám i přes to nebylo příjemné na některé otázky odpovídat, prosím vynechte je.

adelu@gapps.zcu.cz Přepnout účet

* Označuje povinnou otázku

E-mail *

Váš e-mail:

Pohlaví *

Žena

Muž

Věk *

Vaše odpověď

Bydliště (město, kraj a stát) *

Vaše odpověď

Národnost *

- Česká
 Slovenská

Jste věřící? (jakákoliv víra- v Boha, vesmír, vyšší síly, energie,...)

- ANO
 NE

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO, tak jakého vyznání?

Vaše odpověď

Dostalo se Vám náboženského vzdělání? (ve škole nebo rodina)

- ANO
 NE

Jste registrován/a v nějaké církvi/spolku?

- ANO
 NE

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO, v jaké církvi nebo spolku jste registrován/a?

Vaše odpověď

Navštěvujete pravidelně bohoslužby/obřady?

- ANO
- SPÍŠ ANO
- SPÍŠ NE
- NE

Pokud se bohoslužeb účastníte, ale ne pravidelně, tak jak často a u jaké příležitosti?

Vaše odpověď

Praktikujete některé náboženské úkony či rituály mimo církevní prostředí (např. v domácím či rodinném prostředí)? Pokud ano, jaké a jak často?

Vaše odpověď

Římskokatolická církev má jak v České republice, tak na Slovensku stále nejvíce členů.

Měla by tato církev mít právo na větší vliv na veřejný život? Prosím svoji odpověď odůvodnět

Vaše odpověď

Souhlasíte s tím, aby církve provozovala některé veřejné služby, především vzdělávacího a sociálního charakteru?

- ANO
- SPÍŠ ANO
- SPÍŠ NE
- NE

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO nebo SPÍŠ ANO, jak by tyto služby měly být financovány?

Vaše odpověď

Mají být církve spolufinancovány státem?

- ANO
- SPÍŠ ANO
- SPÍŠ NE
- NE

Souhlasíte s navrácením církevního majetku, který byl zabaven komunistickým režimem?

- ANO, ALE MĚL SE VRÁTIT VŠECHEN MAJETEK, KTERÝ BYL CÍRKVÍM ZABAVEN
- SOUHLASÍM S CÍRKEVNÍMI RESTITUCEMI A NAVRÁCENÍM JEN ČÁSTI CÍRKEVNÍHO MAJETKU
- NESOUHLASÍM S CÍRKEVNÍMI RESTITUCEMI, MAJETEK MĚL ZŮSTAT V RUKOU STÁTU

Mělo by se křesťanské náboženství vyučovat na školách?

- ANO
 NE

Prosím odůvodněte svoji předchozí odpověď

Vaše odpověď

Měly by se pořady s náboženskou tematikou pravidelně objevovat ve veřejnoprávní televizi?

- URČITĚ ANO
 ANO
 NE
 URČITĚ NE

Prosím odůvodněte svoji předchozí odpověď

Vaše odpověď

Máte důvěru v instituce římskokatolické církve?

- URČITĚ ANO
 SPÍŠ ANO
 SPÍŠ NE
 URČITĚ NE

Důvěřujete ostatním státním institucím?

- URČITĚ ANO
- SPÍŠ ANO
- SPÍŠ NE
- URČITĚ NE

Odeslat

Vymazat formulář

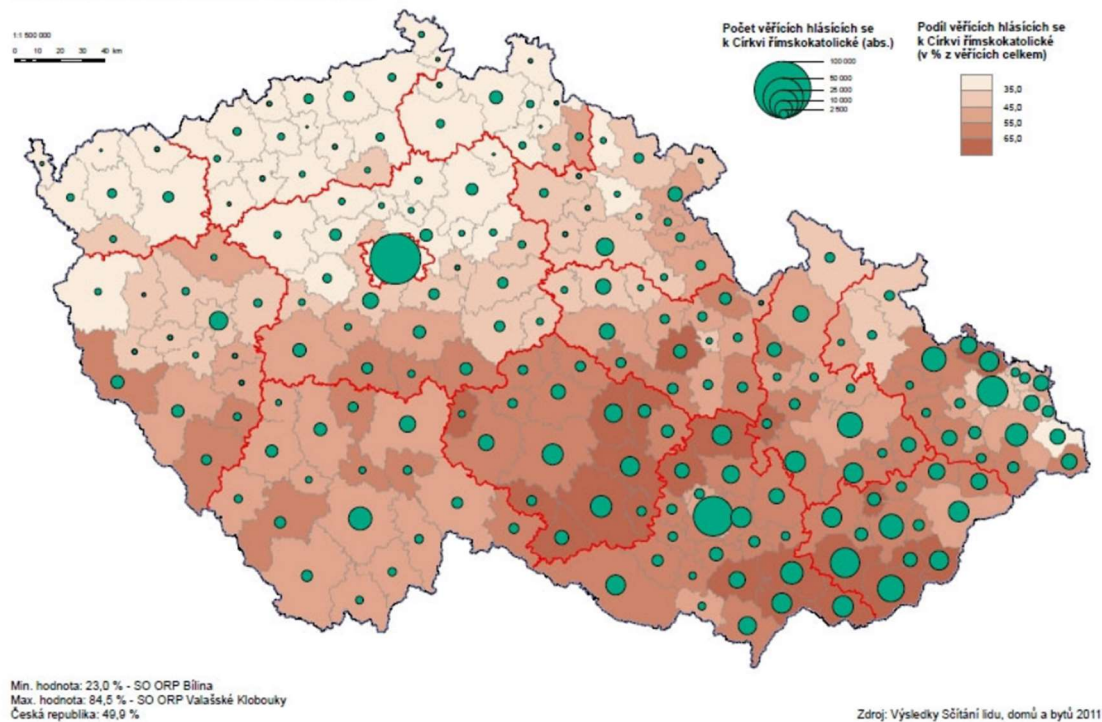
Nikdy přes Formuláře Google neposílejte hesla.

Tento formulář byl vytvořen v doméně Západočeská univerzita v Plzni. [Nahlásit zneužití](#)

Google Formuláře

11.2 Příloha č. 2- Mapa věřících hlásících se k římskokatolické církvi dle výsledků sčítání lidí v roce 2021 v České republice

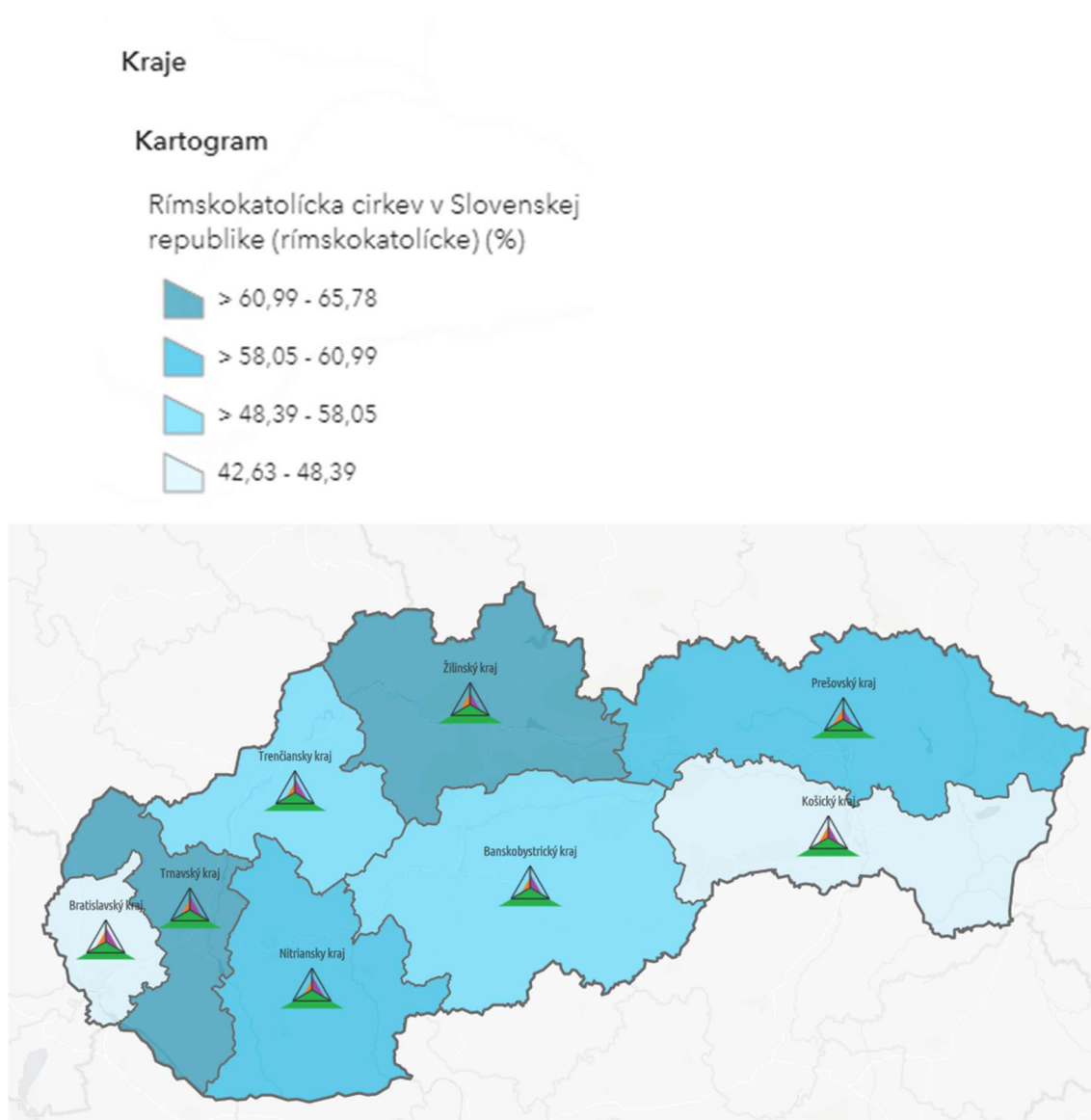
Věřící hlásící se k Církvi římskokatolické

Zdroj: www.czso.cz

URL: <<https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>>.

11.3 Příloha č. 3- Mapa věřících hlásících se k římskokatolické církvi dle výsledků sčítání lidí v roce 2021 ve Slovenské republice

Zdroj: www.scitanie.sk

URL: <SODB2021-K římskokatolíckemu vyznaniu sa prihlásilo 56 % obyvateľov>.